

HET LAND VAN NEVELE

DECEMBER
2012

JAARGANG
XLIII

AFLEVERING
1

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD LAND VAN NEVELE

R. Van Elslande	
De oprichting van het kapittel van de Sint-Mauritiuskerk te Nevele	3
J. Luysaert	
Ontginningsgeschiedenis van Nevele in de spiegel van zijn plaatsnamen	13
L. Goeminne	
De Herenthoek windmolen en de rosmolen van Landegem	25
A. Martens	
Het begijnhof te Hansbeke	34
A. Bollaert	
Een pintje drinken in 'Het Land van Nevele'	49
J. Luysaert	
Bibliografie van Daniël D'Hooge	56
Verslagen	57
De activiteiten van 'Het Land van Nevele' in 2011	66

INHOUD MENSEN VAN TOEN

A. Martens	
De olieslagers en hun oliewindmolen op de Leikant van Hansbeke	71
W. Joos	
Geschiedenis en genealogie van de familie Blomme	99

DE OPRICHTING VAN HET KAPITTEL VAN DE SINT-MAURITIUSKERK TE NEVELE

Etiam ecclesiam quae est in honore S. Mauritii in villa Hostonis, Nivelles dicta, desiderantis ampliari interventu ipsius Hostonis fratrumque suorum Arnulphi canonici, Onulphi, Walteri Franconis, Berfridi et uxoris ejus Doda et matris Archenrath, ut aliquam partem haberent in societatem sacrorem. Quo sancto desiderio fervere videbatur: omni episcopali et synodali exactione sub titula canonicorum nostre auctoritate hoc statuto liberam firmavimus ut omni anno deinceps in festivitate omnium SS. Tornacensi ecclesiae 12 denarios; et dum persona ejus e vita excesserit, pro restitutione alterius 10 solidos persolvat, omnibus aliis libera Descriptio de origine conventus Trunchiniensis¹

Vertaling

... ook de kerk, die ter ere van Sint-Mauritius gebouwd is op het landgoed van Hosto, Nevele genoemd, die deze kerk wenste uit te breiden door de tussenkomst van Hosto zelf en zijn broers Arnulphus de kanunnik, Onulphus, Walter Franco, Berfried en zijn echtgenote Doda en moeder Archenrath, opdat zij enig deel zouden hebben in de geloofsgemeenschap. Wij leken door dat heilige verlangen enthousiast te zijn: we hebben met onze autoriteit en dit statuut bevestigd dat deze kerk vrij is van elke bisschoppelijke en synodale opeising onder de titel van kanunniken en dat elk jaar hierop volgend op het feest van Allerheiligen 12 denarii betaald moeten worden aan de kerk van Doornik, en dat wanneer zijn persoon gestorven zal zijn, er voor de aanstelling van een andere 10 solidi betaald moeten worden, en voor alle anderen is ze (de kerk) vrij. Beschrijving van de oorsprong van het klooster van Drongen².

In onze publicatie over de heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300³ haalden we aan dat het oudste familielid van deze familie, vrouwe Archenradt (Erkenrad), vermeld werd in een oorkonde daterende uit 1084.

¹ De Smet J. J. (red.), *Cartulaire de l'abbaye de Tronchiennes*, in: *Corpus chronicorum Flandriae, sub auspiciis Leopoldi Primo, serenissimi Belgarum regis*, dl. I, 1841, blz. 70.

² Vertaling: lic. Sarah Desmedt.

³ Van Elslande R., De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in: *Het Land van Nevele*, 41ste jg., juni 2010, nr. 2, blz. 3-35.

In deze akte werden eveneens haar zes zonen vermeld: Walter I, Franco, Osto, Arnold, Onulf en Berfridus. Walter I van Nevele treffen we reeds in de documenten aan vanaf 1072⁴. Daar bovengenoemde publicatie een overzicht bood van de verschillende familieleden van de heren van Nevele, werd niet verder ingegaan op de inhoud van deze documenten. Ze bieden nochtans, naast informatie over de familieleden van de heren van Nevele, een duidelijk beeld van de toenmalige stad Nevele.

Daar wij onlangs het document van 1084 opnieuw hebben bestudeerd bij onze genealogische opzoekingen i.v.m. bisschop Everard Radulf en zijn gelijknamige neef (onze directe voorvader in mannelijke lijn⁵), vonden we het de moeite waard om de inhoud van deze oorkonde diepgaand te bestuderen⁶.

Everard Radulf, bisschop van Noyon en Doornik, stelde in 1084 de Sint-Mauritiuskerk van Nevele vrij van elke bisschoppelijke en synodale⁷ taks, echter niet van de betaling ter vervanging van de persoon die aan het altaar verbonden was en van het jaarlijkse cathedricum, daar aan deze collegiale⁸ een kapittel verbonden was. Cathedricum was een bepaalde som geld als financiële steun aan de bisschop, tevens een teken van eerbetoon en van onderwerping aan de kathedrale kerk, waarvan het woord trouwens is afgeleid. Daar er geen bepalingen waren inzake de financiële bijdragen aan de bisschop, werden deze bijdragen jaarlijks aangeboden aan de bisschop⁹.

Het waren de heer van Nevele, Osto, zijn moeder Archenrath en zijn broers Arnulf, Onulf, Walter, Franco en Berfrid (gehuwd met Doda), die de bisschop hadden aangespoord om hoger vermelde beslissing te nemen. In de oorkonde wordt Nevele trouwens *villa Hostonis* genoemd d.i. de villa (de stad?) van Osto. Meijns is van mening dat het hier om de stichtingsoor-

⁴ Van Elslande R., De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in: *Het Land van Nevele*, 41ste jg., juni 2010, nr. 2, blz. 6.

⁵ Ibidem, blz. 34.

⁶ Van Elslande R., Genealogie van de adellijke familie van Peteghem, heren van Petegem, Cysoing, Eine en Oudenaarde (ca. 962-1286), ter perse.

⁷ Synode: kerkvergadering.

⁸ Collegiale kerk: kerk die door een kapittel van kanunniken wordt bediend.

⁹ <http://www.newadvent.org/cathen/03441a.htm>.

konde van de oprichting van het kapittel gaat¹⁰. We zijn echter van mening dat de oprichting van het Nevelse kapittel reeds vroeger plaats had gevonden, daar de hoger genoemde Arnulf van Nevele vermeld werd als kanunnik die wellicht tot het lokale kapittel behoorde. Uit de oorkonde valt trouwens ook op te maken dat de kerk reeds in die tijd door kanunniken werd bediend. Dit Nevels kapittel bestond slechts uit zes kanunniken onder leiding van een proost¹¹. Daar het de lokale heren waren die er bij de bisschop op aandrongen om het altaar te ontslaan van belastingen, mogen we aannemen dat de oprichting van het kapittel een familiezaak was. Het kasteel van de heren van Nevele lag trouwens net achter de kerk¹². Het feit dat de kerk het jaarlijks bisschoppelijk recognitiegeld moest betalen wijst

erop dat de heren van Nevele de oprichters waren van dit kapittel, een gebruik dat we niet aantreffen bij kapitels die opgericht waren door de graaf (cf. infra).

Anonim, Boudewijn V & Adele (15de eeuw, overschilderd in de 17de eeuw), Harrelbeke, St.-Salvatorskerk.

Ondanks de bediening door de kanunniken was een persoon aan het altaar verbonden. Dit gaat terug op de oprichtingsakte van het altaar te Nevele omstreeks 1027 door bisschop Haruinus van Noyon-Doornik, die het altaar in leen had gegeven aan Boudewijn V, graaf van Vlaanderen¹³. Bij andere kapittelstichtingen in die tijd werd de verbondenheid van een persoon aan

¹⁰ Meijns B., *Aken of Jeruzalem? Het ontstaan en de hervorming van de kanonikale instellingen in Vlaanderen tot circa 1155*, Leuven, 2000, blz. 602.

¹¹ Meijns B., *o.c.*, blz. 577.

¹² Schaeck H., Het kasteel van Nevele, een stand van zaken, in: *Het Land van Nevele*, 33ste jg., juni 2002, afl. 2, blz. 105-139.

¹³ Warlop E., *The Flemish nobility before 1300*, Kortrijk 1975-1976, dl. I, blz. 398.

het altaar verwijderd, zodat het altaar *sine persona* (zonder persoon) geschonken werd aan de kanunniken. Deze opheffing werd duidelijk vermeld in de stichtingsakte van de kapittels te Harelbeke (1063)¹⁴, Ardres (1069)¹⁵, Liedekerke (1090, n.s. 1091)¹⁶, O.-L.-Vrouw te Brugge (1091/1101)¹⁷, Dendermonde (1108)¹⁸ en Kemzeke (1117)¹⁹, zodanig dat het kapittel niet alleen kon beschikken over de altaren. Blijkbaar sloot het oprichten van een kapittel de personen die verbonden waren aan het altaar niet uit of zou dit mogelijk te maken hebben met het feit dat er voor kapittels geen geschreven confirmaties bestonden? Dit betekende voor de collegiale van Nevele dat een gedeelte van de parochiale inkomsten, een deel van de offergaven en één derde deel van de tienden niet naar de kanunniken ging, maar bestemd waren voor de plaatselijke bedienaar van het altaar.

Vanaf 1072 traden deze heren van Nevele herhaaldelijk op als vazallen van de graaf van Vlaanderen²⁰. De heerlijkheid Nevele was veel uitgestrekter dan de huidige gemeente. Ze omvatte Poesele, Lotenhulle, Bachte-Maria-Lerne, Vinkt, Vosselare, Meigen, Sint-Martens-Lerne en Zevergem. Daarnaast bezat deze heerlijkheid talrijke goederen in Deurle, Drongen, Gottem, Landegem, Sint-Martens-Lerne en Wontergem²¹.

¹⁴ Ferrant J., *Esquisse historique sur le culte et les reliques de Saint-Bertulphe de Renty en l'église d'Harelbeke*, in: *Société d'émulation de Bruges*, XLVIII, 1898, blz. 70, nr. 2.

¹⁵ Meijns B., *De Pauperes Christie van Watten, De moeizame beginjaren van de eerste gemeenschap van reguliere kanunniken in Vlaanderen*, in: *Jaarboek voor middeleeuwse geschiedenis*, III, 2000, blz. 74.

¹⁶ Van Elslande R., *Genealogie van de adellijke familie van Peteghem, heren van Petegem, Cysoing, Eine en Oudenaarde (ca. 962-1286)*, ter perse.

¹⁷ Meijns B., *Aken of Jeruzalem? Het ontstaan en de hervorming van de kanonikale instellingen in Vlaanderen tot circa 1155*, Leuven, 2000, blz. 573.

¹⁸ Verbesselt J., *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw*, VII, 1968, blz. 13-36.

¹⁹ Meijns B., *o.c.*, blz. 609.

²⁰ Van Elslande R., *De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300*, in: *Het Land van Nevele*, 41ste jg., juni 2010, nr. 2, blz. 6.

²¹ De Potter F. – Broeckaert J., *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen, 1ste reeks, arrondissement Gent*, I, 1866-1867, blz. 29-31.

De beweegredenen tot de oprichting van een kapittel

De oprichting van dit kapittel in de 11de eeuw moet gezien worden als een navolging van gelijkaardige fundaties door hooggeplaatste edelen, voornamelijk burggraven, die kort voordien of in die tijd begonnen waren met de stichting van kapittels²². Belangrijke redenen voor de oprichting van een kapittel liggen zeker in de taak van de kanunniken in het office in de kerk. De fundatie van een kapittel moet zeker geplaatst worden tegen de achtergrond van het zielenheil van de stichter en zijn familie. In de stichtings-oorkonde van het kapittel van Haaltert (1046) wordt duidelijk vermeld dat de kanunniken belast werden om te bidden voor het eeuwig welzijn van de oprichter Ingelbert III van Peteghem, zijn echtgenotes, zijn kinderen, alsook van de voorouders en de nakomelingen²³. De oprichters van de kapittels te Ardres en te Ninove voegden aan hun fundatieakte nog toe dat de kanunniken moesten bidden voor de kwijtschelding van de begane zonden, zodanig dat aan hun weldoeners vergiffenis zou geschonken worden in het hiernamaals. Deze gebeden voor het zielenheil verzekerden een kwijtschelding in de hemel. Als tegenprestatie stonden de stichters van het kapittel in voor gunsten, fondsen, bescherming en verdediging van de aardse belangen.

Het was een soort ruil waarbij de edele wereldse oprichters voor hun bescherming van de geestelijken eisten dat zij instonden voor een veiligstelling in het hiernamaals. In de meeste gevallen werden de stichters na hun dood bijgezet in het oratorium van hun fundatie. Soms werd zelfs een kapittel opgericht ter nagedachtenis van een reeds overleden persoon. Zo werd in 1082 te Petegem een kapittel opgericht door Mathilde om te bidden voor het zielenheil van haar overleden echtgenoot, de hoger vermelde Ingelbert III van Petegem. Het was de hoger vermelde bisschop Everard Radulf die instond voor de stichtingvoorwaarden en het oprichten van het kapittel. Ingebrecht III had reeds in 1046 een kapittel gesticht te Haaltert, waar hij ook begraven werd. Had zijn weduwe deze fundatie in het leven geroepen omdat zij bang was dat de Haalterse kanunniken in de (nabije) toekomst niet meer voor het zielenheil van de familie zouden bidden?

²² Meijns B., *o.c.*, blz. 603.

²³ Van Elslande R., *Genealogie van de adellijke familie van Peteghem, heren van Petegem, Cysoing, Eine en Oudenaarde (ca. 962-1286)*, ter perse.

Ingelbert III had in zijn stichtingsdocument (1046) duidelijk laten opstellen dat na zijn dood, zijn familie zou ontvoegd worden²⁴.

Mag in navolging hiervan gedacht worden dat het kapittel van Nevele gesticht werd voor het zielenheil van de hypothetische stamvader Adam, heer van Nevele, de mogelijke echtgenoot van Archenradt? Ook hier merken we dat in de akte van 1084, waarbij de Nevelse collegiale vrijgesteld werd van bepaalde taksen, melding wordt gemaakt van een weduwe en kinderen. Vermeldenswaard is dat de naam van Adam van Nevele vroegtijdig vermeld werd in de documenten. Kende men de naam van deze stamvader door zijn grafschrift?

In ieder geval getuigde het oprichten van een kapittel in die tijd van enig prestige en belangrijkheid. Daarnaast bood het kapittel ook een ideaal onderkomen voor jongere zonen van een edelman, daar het de kanunniken een hoog inkomen bezorgde door de prebende²⁵.

Ook hier bemerken we dat de Arnulf, jongere broer van Osto, heer van Nevele, toetreden was tot het kapittel.

De overdracht aan de Drongense abdij

Het kapittel van Nevele werd door de proost Erardus en de kanunniken in 1146 overgedragen aan abt Gozewijn van de Drongense abdij. Deze monniken moesten instaan voor de pastorale zorg. Vanaf dat moment waren de pastoors reguliere kanunniken, de *Muncken van Nevele* genoemd, die het altaar bedienden en instonden voor de pastorale zorg²⁶.

Over de reden van deze overdracht is reeds heel wat inkt gevloeid. Meestal baseert men zich hiervoor op de kroniek van het O.-L.-Vrouwesticht te Drongen²⁷. Hierin wordt vermeld dat na de overname van het kapittel van Drongen door de Premonstratenzermonniken ook het kapittel van Nevele door hun geestelijke overste Erardus in de tweede helft van de 12de eeuw werd overgedragen aan Gozewijn, de abt van Drongen. Aanleiding hiervan was de figuur van abt Gozewijn zelf, die bekend stond voor zijn vroomheid,

²⁴ Gysseling M. – Koch A.C.F., *Diplomata Belgica ante annum millesimum centesimum scripta*, Brussel, 1950, d.I, blz. 265 nr. 155bis.

²⁵ Prebende: inkomsten.

²⁶ <http://home.scarlet.be/~wv923812/Nevele/Nev-kerk.htm>.

²⁷ De Smet J.-J. (red.), *Descriptio de origine conventus, postae abbatiae Trunchinensis*, in: *Corpus Chronicorum Flandriae*, dl. I, Brussel, 1837, blz. 710.

verstand en ijver. Getroffen door dit voorbeeldig leven plaatste de proost Erardus de Nevelse kanunniken onder Gozewijns gezag en droeg zelfs de geestelijke zorg, de kerkelijke goederen en de inkomsten van de kerk aan de abt over. De kanunniken behielden enkel het voorrecht van de prebende, die na de dood van de laatste reguliere kanunnik ook zou overgaan op de Drongense abdij.

Een mooi en vroom verhaal dat met enige voorzichtigheid moet benaderd worden.

Paul Trio schrijft: *“in 1146 stelde het seculiere kapittel van Nevele zich onder het gezag van Drongen. Wellicht betekende de overgang na het overlijden van de vroegere seculiere kanunniken van Nevele, die hun prebende mochten behouden zolang ze leefden, ook enige extra inkomsten”*²⁸.

Op 7 (of 2) maart 1145 (n.s. 1146) werd door Simon van Vermandois, bisschop van Doornik, en nadien op 15 juni 1147 op vraag van de Drongense abt door diens opvolger bisschop Anselmus deze overdracht goedgekeurd²⁹. De monniken bedienden de Nevelse kerk en droegen dagelijks drie missen op (vroegmis, hoogmis en kapelanijmis). Daarnaast stonden ze in voor de liturgie op bepaalde kerkelijke hoogdagen, zoals de vier feestdagen van O.-L.-Vrouw en, onder invloed van de abdij, de viering van St.-Pieter en St.-Jan-Baptist.

In verband met deze overdracht van het seculiere kapittel aan de Drongense Premonstratenzerabdij houden we mogelijks een veel minder fraai verhaal voor ogen. Uit de documenten blijkt dat de lokale heer een belangrijke invloed had op de werking en dus ook op de beoordeling en het bestaan van het kapittel.

Deze overdracht herinnert ons direct aan het conflict tussen een andere voorvader, Ingelbert IV heer van Petegem (vermeld tussen 1082 en 1135), Cysoing³⁰ en Koekelare³¹ baro³² van Petegem, en het kapittel van Petegem-

²⁸ Decavele J. - De Maeyer J. - Quaghebeur P. - Trio P., *De oude abdij van Drongen: Elf eeuwen geschiedenis*, Leuven, 2006, blz. 54, 66-67.

²⁹ Weyns N.J., *Abbaye de Tronchiennes*, in: *Monasticon Belge*, VII, Province de Flandre Orientale, III, Luik, 1980, blz. 543.

³⁰ Vercauteren F., *Actes des Comtes de Flandres (1071-1128)*, Brussel, 1938, nr. 20.

³¹ http://www.kortemark.be/product/1568/default.aspx?_vs=1_n&id=322.

aan-de-Schelde. Omwille van de levensstijl van de kanunniken hervormde hij in 1132 het kapittel en verving hij de oude kanunniken door regulieren van de Orde van Sint-Augustinus, die bekend stonden voor hun strikte gehoorzaamheid en hun sobere levenswijze³³. Wellicht was Ingelbert IV bezorgd om de teloorgang van de stichting van het door zijn moeder Mathilde opgerichte kapittel dat moest instaat voor de zielenzorg van de familie. Ook de hervorming in 1137 van het kleine kapittel tot een premonstratenzerabdij te Ninove naar aanleiding van de dood van Gisele van Peteghem (°ca. 1115-†1137), dochter van Ingelbrecht IV, kan gezocht worden binnen een bestaande fundering.

Jan I van Peteghem (vermeld vanaf 1135³⁴-† vóór 1154), de zoon van Ingelbert IV, drong deze hervorming nog verder door. Nadat de kanunniken van het kapittel te Petegem in een brief aan het Doorniks Domkapittel (1135- 1138) de wijze meedeelden waarop ze door Jan I van Peteghem gedwongen waren hun nieuwe proost Libertus te aanvaarden³⁵, hervormde Jan I omstreeks 1145 de abdij van Petegem tot het nieuw geestelijk en administratief centrum van de Sint-Diederiksabdij (nabij Reims). De abdij nam de parochiale rechten aan en de kanunniken werden geleidelijk vervangen door Benedictijnen.

Het is zeker niet ondenkbaar dat de overdracht van het kapittel van Nevele ook binnen deze context moet geplaatst worden.

Een element dat deze stelling ondersteunt, is de in 1222 opgerichte fundatie door Walter van Nevele, waarbij naast de dagelijkse mis, een jaargetijde zou gezongen worden voor de zielenrust van de stichter en zijn vrouw³⁶.

³² In de raad van Vlaanderen zetelden de voornaamste 'heren' van wie het kasteel als burcht dienst deed. De vier voornaamste 'heren' onder hen verkregen de titel van 'Baro of ber van Vlaanderen' - verdediger van het rijk. De vier 'Beren' waren de heren van Boelare, Petegem, Eine en Pamele (Oudenaarde).

³³ Plateaux A. (red.), Cysoing. Recherches sur une abbaye disparue: les bâtiments, les jardins, la pyramide, in: *Bulletin de Pays de Pévèle*, 2004.

³⁴ De Coussemaker I., o.c., blz. 43-45, nr. XXXIV.

³⁵ D'Achery L., *Spicilegium, sive Collectio veterum aliquot scriptorum qui in Galliae bibliothecis, Maxime Benedictinorum, latuerunt*, Parijs, 1655-1677, dl. III, blz. 485.

³⁶ De Smet J.-J. (red.), *Descriptio de origine conventus, postae abbatiae Trunchinensis*, in: *Corpus Chronicorum Flandriae*, dl. I, Brussel, 1837, blz. 714.

*Zegel Everard (V) Radulf. Legende:
....DI RAD...MILITIS DOMINI DE NI-
VELL³⁷*

Dat de heren van Nevele een blijvende invloed wilden hebben op hun stichting blijkt uit een incident van 1267. Everard V Radulf, burggraaf van Kortrijk, drong als heer van Nevele bij de abt van Drongen erop aan om tijdens het feest van Sint-Mauritius, de patroonheilige van de Nevelse kerk, een hoogmis te celebreren. De abt besloot hierover de bisschop van Doornik te raadplegen en die stelde in deze zaak twee scheidsrechters aan: de aartsdiaken van Doornik en de proost van de Gentse St.-Veerlekerk. Zij beslisten dat de abt daartoe niet verplicht was, maar vrijblijvend de hoogmis mocht opdragen. Het volgende jaar moest Everard V Radulf erkennen dat de prelaat van Drongen eerst een gunstig advies moest geven voor goddelijke diensten in het hospitaal van Nevele.

Dit wijst er duidelijk op dat de relatie tussen de abdij van Drongen en de heer van Nevele een dieptepunt kende. Dit conflict moet reeds veel langer bezig zijn geweest.

Dit kan worden gestaafd door het feit dat in 1214 hoogstwaarschijnlijk door tussenkomst van Walter IV van Nevele (de oom van Radulfs vrouw Elisabeth) de zgn. 'baronnenkelder' (dit is de huidige crypte van de St.-Medarduskerk te Wervik) werd gebouwd³⁸. Hoewel in de meeste publicaties over de Wervikse hoofdkerk vermeld wordt dat deze crypte niet gebruikt werd als begraafplaats, hebben kinderen van Wervikse amateur-archeologen mij verteld dat er skeletten in de zijmuren van deze kelder in de jaren '50-'60 van de vorige eeuw gevonden waren. Het is zeer goed

³⁷ Parijs, Archives Nationales, nr. 3075.

³⁸ [http://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Medarduskerk_\(Wervik\)](http://nl.wikipedia.org/wiki/Sint-Medarduskerk_(Wervik)).

mogelijk dat deze grafkelder werd opgericht om het stoffelijk overschot van Rogier III (de broer van Walter IV en schoonvader van Everard V Radulf), die mogelijks overleed tijdens de kruistocht, bij te zetten³⁹. De verplaatsing van de begraafplaats door Walter IV, heer van Warcoing, Nevele en Wervik die in 1215 vermeld werd als burggraaf van Kortrijk, naar Wervik kan op enige strubbeling met de Drongense abdij wijzen. Met zekerheid kunnen we stellen dat de familieleden van de heren van Nevele in Wervik hun laatste rustplaats vonden⁴⁰.

In 1797 werden de kapittels door de Franse overheerser afgeschaft. Na de Franse omwenteling werden enkel de kathedrale kapittels heropgericht. De collegiale, seculiere kapittels, zoals te Nevele, werden niet meer opnieuw gesticht.

We hopen in dit artikel een nieuw inzicht te hebben kunnen geven op de oudste geschiedenis van de stad Nevele.

Rudy van Elslande

³⁹ Van Elslande R., De heren van Nevele en van Wervik vanaf 1067 tot 1300, in: *Het Land van Nevele*, 41ste jg., juni 2010, nr. 2, blz. 13-14, 32.

⁴⁰ De grafsteen van Jan van Elslande, overleden in 1304, die thans bewaard wordt in de buitenmuur van de Wervikse St.-Medarduskerk wijst hierop.

ONTGINNINGSGESCHIEDENIS VAN NEVELE IN DE SPIEGEL VAN ZIJN PLAATSNAMEN

We kunnen ons terecht de vraag stellen wat de zin en het doel is van de studie van de oude plaatsnamen of de toponymie.

Zoals in alle Europese landen bestaat in ons land het kadaster. Dit is volgens Van Dale het openbaar register van onroerende goederen, waarin deze met aanduiding van gemeente, sectie en nummer zijn omschreven. Eén van de belastingen die we nu in ons land kennen, is het zogenoemde kadastraal inkomen. In het kadaster bestaat van elke gemeente een overzichtskaart waarop alle percelen zijn ingetekend. Elk stuk grond draagt dus een nummer en dat nummer verwijst naar de eigenaar van het onroerend goed. En op basis van die gegevens moet de eigenaar elk jaar belastingen betalen.

Ook in de Middeleeuwen inden de wereldlijke en kerkelijke overheden belastingen op onroerende goederen. Maar in hun lijsten hebben de gronden geen nummer, wel een naam. Die namen zijn dus in sommige gevallen meer dan duizend jaar oud.

In vrijwel de helft van de gevallen heeft het stuk grond de naam van de gebruiker of van de eigenaar, zoals bijv. in Braets Akker, Lammens Akker, Blasins Dries.

Een andere groep percelen is genoemd naar het uitzicht van de grond, de kwaliteit, de begroeiing of het reliëf. En juist die benamingen zijn voor ons bijzonder belangrijk omdat ze ons iets vertellen over de manier waarop meer dan duizend jaar geleden het woeste land werd ontgonnen en omdat die benamingen ook een oude taallaag blootleggen. Voorbeelden hiervan zijn bijv. den Berrent, dit is grond die door het afbranden van de woeste begroeiing is ontgonnen, want *berren* is een oud woord voor 'afbranden'. De naam den Hul zegt ons dat op die plek een heuveltje lag, want *hul* is een oud woord voor heuvel (zoals in de naam Lotenhulle). De huidige Egelare in Nevele heette oorspronkelijk Legelare en daarin vinden we het woord *leeg* 'laag' terug. De Legelare is/was inderdaad een laaggelegen plaats.

De plaatsnaamkunde brengt sporadisch oude woorden aan het licht, woorden die al lang uit de gewone taal verdwenen zijn of een nieuwe betekenis hebben gekregen. In Nevele zijn dit bijv. de plaatsnamen Kerrebroek, Borrewal, Biebuyckstraat en Osekouter.

Plaatsnaamkunde of toponymie geeft ons dus een beeld van hoe de woeste gronden werden ontgonnen en ze brengt oude, verdwenen woorden aan het licht.

Tussen de 5de en de 7de eeuw trokken Germaanse volkeren ons land binnen en namen er de woest liggende gronden in. Ze ontgonnen eerst de beste gronden, dit zijn de hoger gelegen, vruchtbare gronden, met een goede afwatering. Die gronden die we het *bouwland* noemen, lagen bij een nederzetting bijeen, niet ver van de bewoning. De Germaanse volkeren die tussen de 5de en de 7de eeuw ons land hebben gekoloniseerd, noemden dit bouwland *akker*.

Akkers werden ontgonnen door privé-personen en kregen soms de naam van die persoon, zoals Belkiers Akker, Berenakker, Bogaards Akker, Braets Akker, Lammens Akker, Munkenakker, Sticmans Akker en Teens Akker.

In de omliggende gemeenten van Nevele vonden we een dorpsakker terug, dit is een akker die in het centrum van het dorp ligt, zoals bijv. de Landegemakker in Landegem. In Nevele zijn geen toponymische sporen van een dorpsakker overgeleverd, de reden hiervoor kan zijn, dat de heer van Nevele de beste gronden niet in leen gaf, maar voor zichzelf hield en daarvan is wél een spoor terug te vinden in de naam Hofakker, d.i. de akker die deel uitmaakt van het hof of de hoeve van de heer van Nevele.

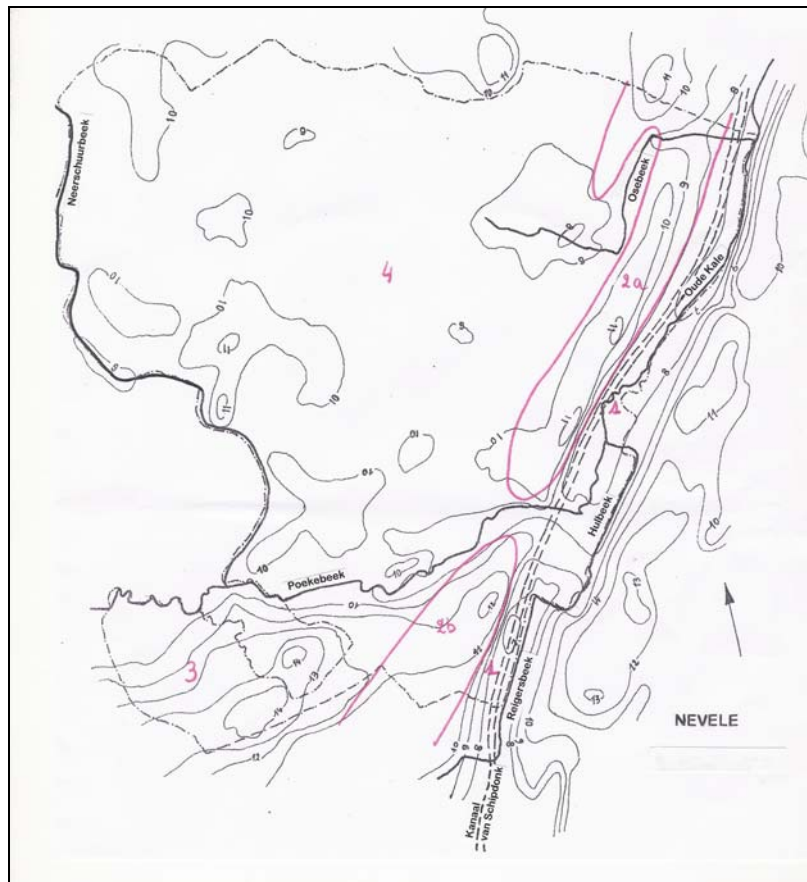
Vanaf de 11de eeuw tot de 14de eeuw zag men zich verplicht wegens de sterke bevolkingsaan groei om nieuw bouwland te ontginnen en de vroeg-middeleeuwse akkers te herverkavelen. De verspreid liggende middeleeuwse akkers werden met nieuwe ontginningen uitgebreid, indien de kwaliteit van de grond dat toeliet, en tot uitgestrekte blokken samengevoegd, *kouters* genoemd.

Lange tijd overheerste de opvatting dat de naam *kouter* in de Romeinse tijd zou zijn overgenomen door de hier wonende Kelten, die dan op hun beurt die naam doorgaven aan de Germaanse kolonistoren. Die theorie is intussen helemaal achterhaald. Met zekerheid mogen we zeggen dat de naam *kouter* pas eeuwen na de Germaanse kolonisatie in ons land verspreid geraakte. Wanneer dat gebeurde, is moeilijk te achterhalen en het is goed mogelijk dat het woord en de zaak niet overal en gelijktijdig zijn ingevoerd.

Het woord *kouter* gaat terug op het Latijnse *cultura* dat bebouwde grond betekent. Het woord is echter niet direct, maar via de Romaanse vorm *culture* dat evolueerde tot *colture* vóór 1100 bij ons binnen gekomen.

De kouters waren gemeenschappelijke, open bouwlanden die volgens de techniek van het drieslagstelsel (één jaar wintergraan – één jaar zomergraan – één jaar braak) werden bewerkt.

Kouters (zie afbeelding 1)

Afbeelding 1

Morfografische indeling van Nevele.

1: Valleien van de Kale- en de Poekebeek; 2a: Osekouter-complex; 2b: Molenkouter; 3: Hoog Nevele; 4: Het vlakke bilken-gebied.

De twee oudste kouters in Nevele zijn de Osekouter ook Kouter en Nevelekouter genoemd en de kouter bij de molen die Molenkouter heette, maar ook Kouter, Hoflandkouter en Nevelekouter werd genoemd. Deze kouters vormen als het ware één geheel en zijn enkel doorbroken door de loop van de Poekebeek.

De ontginning van de Osekouter ging zeker uit van het van het Goed te Ose. Het oudste bewijs van de naam Ose dateert van 1146 en de naam is terug te voeren op het Gallo-Romeinse *Auciacum dat 'het domein van Aucius' betekent. Daaruit kunnen we besluiten dat die kouter door een Romeinse familie met de naam Aucius is ontgonnen.

De ontginning van de Molenkouter of Hoflandkouter ging uit van het kasteel van Nevele. De Braamdonkkouter werd ontgonnen door het Goed te Braamdonk en de Reitgaverekouter door het Goed te Reitgavere (zie hierna).

Bilken

Toen de bevolking begon aan te groeien, was men verplicht slechtere gronden in gebruik te nemen om in de voedselproductie te kunnen voorzien. In de late Middeleeuwen, in de tijd van de grote ontginningen, namen individuele personen lager gelegen, nattere gronden in gebruik; die gronden werden *bilken* genoemd, maar in het plaatselijke dialect spreekt men van *bulken*. Het woord *bilk* komt uit de stam van het Germaanse werkwoord *bilukan*, dat de voorloper is van het Nederlandse *beluiken* 'omheinen'. Dat woord is ook nog bewaard in het Gentse *beluik* d.i. een doodlopend straatje met aan beide kanten werkmanswoningen en in de naam van het oudste Gentse hospitaal Bijloke.

Oorspronkelijk is een *bilk* een omheind perceel. Veel van die nieuwe, vaak natte gronden werden rondom voorzien van een afwateringsgracht en met levende omheiningen omplant.

Vrij veel bilken zijn genoemd naar de persoon die ze ontgonnen heeft, bijv. Braets Bilk, Bruins Bilk, Callants Bilk, Cavens Bilk, Ceunincs Bilksken, Christoffel van Houcke Bilk, Coens Bilken, Colpaertbilk, en vele andere.

Op bilken werden soms jarenlang dezelfde vruchten verbouwd vandaar dat ze naderhand naar dat gewas werden genoemd, zoals bijv. Boonbilk, Evenbilk (*even* is een soort haver), Ginstbilk (*ginst* is brem), Korenbilk, Vitsebilksken (*vitse* is een soort peulvrucht).

Bilken werden ontgonnen op gronden van slechtere kwaliteit, die dikwijls na enkele jaren van intensieve bewerking uitgeput waren en braak bleven

liggen. Dat ze dan vlug waren begroeid met onkruid tonen volgende toponiemen aan: Biesbilk, Braambilk, Distelbilk en Dorenbilk.

Driesen

Afbeelding 2

De Blazers Dries wordt gevormd door de straat die van noord naar zuid loopt en de aangrenzende percelen nr. 106 tot en met 119 (fragment uit de kaart bij het renteboek van 1639 RAG).

In de vroege Middeleeuwen waren driesen uitgestrekte gemeenschapsgronden buiten het vaste bouwland van de dorpsbewoners. Op die driesen werd ook aan akkerbouw gedaan, zij het niet permanent zoals op de akkers, maar tijdelijk, in een apart systeem van wisselbouw: nadat men er een aantal jaren na elkaar gewassen op had geteeld, was de grond uitgeput en liet men die weer op krachten komen door er gras te laten opschieten zodat de dries nu een tijdlang dienst kon doen als gemeenschappelijke weide.

Een goed voorbeeld hiervan is de Blazers Dries, die nu Blasiusdries wordt genoemd (zie afbeelding 2). De ontstaansgeschiedenis van de Blazers Dries kan als volgt zijn verlopen: deze dries lag op de oostelijke rand van de Hoel, een uitgestrekte gemeenschappelijke weide die door de heer van Nevele onder bepaalde voorwaarden aan de inwoners van Nevele in gebruik werd gegeven. Na verloop van tijd heeft iemand met de naam Blazer de oostelijke rand van de Hoel ontgonnen en in bouwland gelegd, maar gezien de slechte kwaliteit van de grond groeide er al vlug weer gras op en werd de Blazers Dries een weide.

De heer van Nevele gaf aan de inwoners van Nevele grond op de dries in cijns (= pacht) om er een huisje op te trekken en zo ontstond op de Blazers Dries een kleine bewoningskern, te vergelijken met een gehucht. In 1682 stonden er op die plaats achttien huisjes met een lap(je) grond erbij.

Over de oorsprong van de naam Blazers Dries zelf bestaat geen twijfel. In de oudste vermelding heet de plaats *sblasers driesch*. De familienaam Blaser betekent 'trompetter' of 'pocher, opschepper'. Dat de dries nu *Blasius* heet, is te verklaren door de heiligennaam Blasius die de patroon van de aangrenzende parochie Landegem is.

Grasland en hooiland

Gras-, graas- en hooiland lagen in het alluvium of overstromingsgebied van de Poekebeek, de Neerschuurbeek en de Kale. Deze natte, moerasachtige gronden werden aangeduid met de namen *broek*, *meers* en *gaver*.

Broek betekent oorspronkelijk 'moeras'. Broeken zijn dus gewoonlijk vochtige, drassige, alluviale gronden bij sloten, beken en rivieren. Om die natte gronden voor beweiding geschikt te maken, werden ze door middel van afwateringsgreppels in repelvormige percelen onderverdeeld. Broeken konden door de dorpsgemeenschap vrij gebruikt worden. Een voorbeeld hiervan is de Oostbroek. Deze gemeenschappelijke weide, met een opper-

vlakke van 11 ha, bleef tot in het midden van de 19de eeuw onverkaveld. De grond stond er in de winter en in het voorjaar vaak onder water en ook in de zomer bleef de bodem er vochtig. De naam *Oostbroek* brengt ons op een dwaalspoor, hij ligt wel in het zuidoosten van de gemeente maar is niet te verklaren vanuit die windrichting. *Oost* in *Oostbroek* is een vervorming van *Ose* dat we ook terugvinden in de naam *Osekouter* en betekent dus 'broek, of natte weide van Aucius'.

De naam *Kerrebroek* kende een andere geschiedenis: *kerre* of *karre* is een oud en verdwenen woord voor 'teenwilg', een boom die graag in vochtige grond groeit.

Het woord *gaver* duidt zoals *broek* lage, drassige bodems aan en komt o.m. voor in de naam *Reitgavere*. In Nevele is dit woord enkel nog bewaard in de naam van het heemkundige museum 'Rietgavere'. Maar de vorm *rietgavere* met ie dus, is in de bronnen die we tot 1640 hebben geraadpleegd niet geattesteerd. De oudste vormen zijn *reggavere* (1339) en *reyaveren* (1426). Het woord bestaat uit het element *re* en het element *gaver*. *Re* en de variant *rei* betekenen 'kleine voor of greppel'. Dat element *rei* komt ook voor in de Hansbeekse naam *Reibroek*. *Reitgaver* betekent dus 'drassige grond die gedraineerd wordt met grachten of sloten'.

Het meest bekende gebruikte voor gras- en hooiland is *meers* en betekent oorspronkelijk 'vochtig grasland'. De *meersen* liggen op alluviale gronden langs beken en grachten. In de zomer werden ze gehooïd en na de hooitijd liet men het vee vrij grazen op het nieuw opschietende gras. Een van die meersen is de Legelare. Nu staat er op het straatnaambordje *Egelare* maar dat is een schrijffout.

Legelare is een samenstelling van *lege* 'laag, laaggelegen' en *laar*. Het grondwoord *laar* heeft altijd betrekking op onbebouwde grond in een beboste, moerassige of woeste omgeving, waar de bewoners van een nederzetting hun vee mochten laten grazen, hout sprokkelen, turf steken, hooi oogsten, enz. Deze verklaring klopt met de Nevelse werkelijkheid, want de Legelare was een laaggelegen weide waarop bomen groeiden en waar de vrije inwoners van Nevele hun dieren mochten laten grazen.

Bossen

Lucia Lavent heeft aangetoond dat er in de 17de eeuw nog enkele bossen lagen in het noordwesten van Nevele. Zij berekende het bosareaal op 4,2 % van de totale oppervlakte¹.

Onontgonnen grond

Het grootste onontgonnen gebied in Nevele was het Veldeken. Nu betekent *veld* in de standaardtaal en in veel dialecten 'bouwland', dus gecultiveerde grond. Maar in westelijk Vlaanderen en in het Meetjesland heeft het als soortnaam in de volkstaal nooit iets anders aangeduid dan ongecultiveerde, onontgonnen grond.

Dat woeste veld was bedekt met kreupelhout, heidevegetatie, moerassen, poelen en vijvers. Het duurde tot in de 18de eeuw eer de laatste veldcomplexen in cultuurland waren omgezet. Meestal werd het veld eerst bebost en pas later werden de waardevolste stukken in bouwland gelegd. En dat bewijzen ook enkele Nevelse plaatsnamen in de wijk Veldeken.

Om te weten te komen wie Nevele heeft ontgonnen, kunnen we weer te rade gaan bij de teruggevonden oude plaatsnamen. Veel ontginningen gingen uit van grote hoeven waarvan we de meeste hebben kunnen terugvinden.

Op elke Nevelse wijk lag zo een grote hoeve: Goed te Kerrebroek (Sint-Baafsabdij Gent), Goed te Ose, Goed te Reitgavere, Goed te Veldeken, Goed ten Briele, Goed ten Heule, Goed ten Riede en Goed ter Eke. Al deze hoeven waren eigendom van de opeenvolgende heren van Nevele, die een grote rol hebben gespeeld in de ontginning van de gemeente.

Rol van de heren van Nevele in de ontginning van Nevele

Vanuit hun kasteel in Nevele hielden de heren van Nevele de touwtjes stevig in handen. En zij hebben Nevele uitgebouwd tot het centrum van het Land van Nevele.

¹ Lavent L., Het cultuurlandschap te Nevele in de 17de eeuw, in *Het Land van Nevele*, jg. 10 (1979), afl. 3-4, p. 119-172.

Het centrum van Nevele, ook Nevele-Binnen genoemd was op de toegangswegen van de omliggende gemeenten en van Nevele-Buiten afgesloten met vijf hekken.

Dank zij onze toponymische studie konden we de vijf hekken nauwkeurig lokaliseren.

Het hek in de Molenstraat (nu C. Vander Cruyssenstraat) lag op de weg langswaar men ging van Nevele binnen naar Landegemmolen.

Het hek aan de Legelaar lag op de weg van de Legelaar naar Gent. Op de hoek van de huidige Landegemstraat en Gentstraat stond tot eind 2005 een huis, vroeger een café, genoemd 'Het IJzeren Eikje'. Deze naam is een verre herinnering aan het bestaan van een hek op die plaats. Een ijzeren eik heeft geen betekenis, tenzij men weet dat die naam is een volkse aanpassing van *het ijzeren hekje*. Het hek dat daar stond was van ijzer in tegenstelling tot de meeste andere hekken die van hout waren gemaakt. Na het verdwijnen van het hek, is de naam ervan gebleven, maar hij werd op de duur niet meer begrepen en het volk heeft er een 'ijzeren eikje' van gemaakt.

Het hek ten Hulle lag bij Den Hul, aan de Blasiusdries, op de weg van Nevele naar Vosselare.

Het hek ter Poekstraat stond helemaal in het begin van die straat, voor de splitsing van de Kerrebroekstraat en de Meigemstraat.

Het hek aan de Wagenbrug lag bij De Wagenbrug, dit is de brug over de Poekebeek in de huidige Graaf van Hoornestraat, dus de weg van Nevele naar Poesele.

Nevele als handelscentrum

Vanaf de Middeleeuwen groeide Nevele uit tot een handelscentrum. De gemeente had een markt of plaatse, een gasthuis of hospitaal, een aanlegsteiger of kleine haven en vooral veel herbergen.

De oudste vermelding van de Markt dateert van 1413. Hier speelde zich het economische en sociale leven af. Op het marktplein zelf stonden linden en onder die linden waren de toonbanken opgesteld, waarop waren te koop werden aangeboden. Op een deel van de Markt werd koren verhandeld en die markt heette de *Korenmarkt* of *Graanmarkt*. En dicht bij de Markt lagen nog een zwijnsmarkt en een veemarkt.

Goederen werden meestal aangevoerd langs de Poekebeek en op de oever van die waterweg lag er een aanlegsteiger, de *Aard* of *Korenaard* genoemd.

De huidige Gashuisstraat herinnert aan het vroegere Nevelse gasthuis of hospitaal. Het woord *hospitaal* is ontleend aan het Laatlatijnse *hospitalis* en betekent 'gastenhuis'. In het Middelnederlands betekenen *hospitael* en *gasthuus* 'ziekenhuis voor armen' en 'huis voor ontvangst van vreemdelingen'.

Van de meeste gasthuizen is de stichtingsdatum niet bekend en vaak ook niet de naam van de stichters. Dat geldt ook voor het hospitaal of gasthuis van Nevele. De meeste gasthuizen of hospitalen werden in de 12de, begin 13de eeuw gesticht. Het gasthuis van Nevele was opgericht door een voorouder van Jehan de Montmorency, heer van Nevele, om behoeftigen, zieken maar ook arme reizigers en pelgrims op te vangen. Het werd bediend door lekenbroeders en -zusters; de reizigers kwamen naar de markt van Nevele, de pelgrims kwamen op bedevaart naar de heilige Mauritius.

Het gasthuis van Nevele lag ongeveer op de plaats waar nu het gemeentehuis, de gemeenteschool, de gewezen dekenij en krantenwinkel Dinsdag staan. Het lag aan een invalsweg naar Nevele, dicht bij de markt en het kasteel en vooral in de nabijheid van een beek, want water was van levensbelang in een gasthuis waar dagelijks pelgrims, reizigers en arme passanten overnachtten.

Herbergen en brouwerijen

Waar een markt is, zijn er herbergen en brouwerijen. Veel van de vroegere Nevelse herbergen zijn nu verdwenen, maar hun naam is bewaard in de toponymische bronnen en de meeste herbergen kunnen gelokaliseerd worden (zie kaart buiten tekst: Nevele binnen).

Den Engel (nr. 86²) was al in 1503 vermeld en lag samen met De Pauw (nr. 85) op de plaats waar nu café De Kastelein staat in de Cyriel Buyssestraat te Nevele.

Herberg Den Gouden Leeuw (nr. 58) lag naar alle waarschijnlijkheid op de hoek van de Markt en de huidige Kortemunt. Dit is bijna zeker hetzelfde huis, ook gelegen op de hoek van de Markt (nr. 58), dat later De Leeuw werd genoemd.

Den Haan of Het Haantje (nr. 67) is voor het eerst vermeld in 1490. Het gebouw moet gelokaliseerd worden in de C. Van der Cruyssenstraat nr. 12 en 14, waar nu o.m. restaurant Huis Veertien ligt.

² De cijfers tussen haakjes duiden aan waar deze herbergen te vinden zijn op de reconstructietekening van de kaart van 1639 (afbeelding 3).

Den Hert (nr. 55) werd in 1846 onteigend en afgebroken voor het graven van het Schipdonkkanaal.

Herberg De Kroon werd voor het eerst vermeld in 1495. De herberg stond op cijnsgrond, paalde ten zuiden aan de kerkmuur en ten westen aan de dreef naar het kasteel. De naam van de herberg was zo'n begrip geworden dat de uitbater Willem Wittewronghele in 1584 de bijnaam *croone* kreeg. In 1866 werd het huis onteigend en afgebroken voor de uitbreiding van het kerkhof.

De oudste vermelding van De Roos (nr. 91) vonden we in 1542. De herberg werd begin 2006 afgebroken.

Herberg De Zwaan (nr. 60) wordt voor het eerst vermeld in 1491. De herberg lag op de Plaats of Markt van Nevele en daar is in Nevele in 1830 de Belgische Revolutie uitgebroken

Het Gulden Hoofd (nr. 92) en Den Hazewind (nr. 94) lagen aan de Markt.

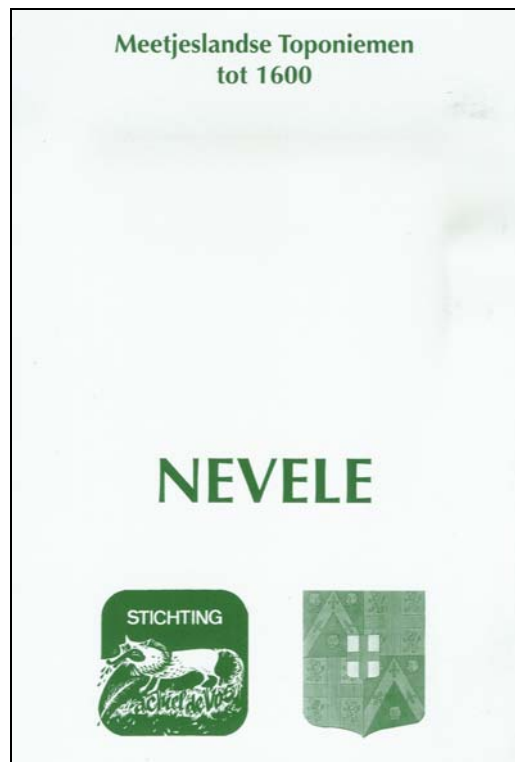
In Nevele waren er verscheidene brouwerijen bedrijvig. De eerste maakte deel uit van het gasthuis. Bij de schenking van het gasthuis in 1502 aan de Grauwe Zusters kregen die onder meer het recht om bier te brouwen.

Een tweede brouwerij stond op of bij de Markt van Nevele, maar was in 1575 al buiten gebruik.

De derde is brouwerij De Goudbloem. Waar deze brouwerij lag, hebben we niet kunnen achterhalen.

Ook de herbergen De Roos, De Kroon en Sint-Joris waren een tijdlang brouwerijen. Sint-Joris lag op de hoek van de Langemunt en de Zeistraat.

Jan Luyssaert
Merendree

Wilt u meer weten over de betekenis van de ongeveer 1200 namen van stukken landbouwgrond, onbebouwd land, velden, weiden, wegen, straten, beken, grachten en waterlopen in Nevele? We raden u het boek aan *Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Nevele*, uitgegeven door de Stichting Achiel De Vos en de heemkundige kring Het Land van Nevele.

Het boek kost € 12. Dit bedrag kan worden overgeschreven op rekening 290-7431460-20 van Het Land van Nevele, p/a Dammeers 35, 9880 Aalter met vermelding "Top. Nevele". Wie het boek met de post wenst te ontvangen betaalt € 4 verzendingskosten per exemplaar.

Het werk kan ook worden afgehaald bij André Bollaert, Beentjesstraat 29, 9850 Poesele en bij de auteur Jan Luyssaert, Veldestraat 26, 9850 Merendree.

DE HERENTHOEK WINDMOLEN EN DE ROSMOLEN VAN LANDEGEM

De dorpswindmolen langs de *Renterghemstraete* op de Herenthoek¹ stond ten westen van de dorpsplaats van Landegem en wordt voor het eerst vermeld in 1434².

Bij deze molen hoorde van oudsher ook een korenrosmolen, voor het eerst genoemd in 1462. In 1918 werd deze windmolen door het Duitse leger afgezaagd.

Op het hoogste punt van de kouter ten westen van de weg van Landegem naar de kerk van Merendree stond er reeds zeer vroeg ook een oliewindmolen. Hij wordt het vroegst vermeld in 1490, maar was omstreeks 1600 zeker al verdwenen.

Een tweede korenwindmolen, in het N-O van de gemeente, Wildemolen genoemd, wordt voor het eerst vermeld omstreeks 1649. Hij werd in 1921 door een storm geveld.

Omstreeks 1810 werd er te Landegem nog een stenen korenwindmolen gebouwd. Hij werd reeds in 1911 afgebroken³.

In 1579 waren de korenwindmolen en de rosmolen op de Herenthoek samen voor 31 pond groot verpacht. In 1583 waren ze beide samen verpacht voor 35 pond groot. In 1584 zou de windmolen door brand zwaar beschadigd zijn geweest, doch nadien volledig hersteld.

De eigenaars

De heer van Nevele was van oudsher de eigenaar van beide molens te Landegem⁴. De Westhoek, het dorp en de Herenthoek behoorden vroeger tot het Land van Nevele.

¹ In dit artikel gebruiken we de historisch-taalkundig correcte schrijfwijze *Herenthoek*; in de lijst van de huidige Nevelse straatnamen schrijft men *Heirenthoek*.

² Luysaert J., *Meetjeslandse toponiemen tot 1650. Landegem, Sint-Denijs-Westrem/Poesele*, 2009, p. 34.

³ *Inventaris van de Wind- en watermolens in de Provincie Oost-Vlaanderen*, 2de Afl. Gent, 1962, p. 107-109.

⁴ De Potter F. en Broeckaert J., *Geschiedenis van de gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen*, 6de deel, o.a. Landegem en Nevele, 1867.

Op het einde van de 16de eeuw was Philip van Montmorency, graaf van Horne, heer van Nevele. Hij werd geboren in 1526 en onthoofd te Brussel in 1568.

Philips broer, Florens van Montmorency, was kort nadien kortstondig ook heer van Nevele.

Later verviel Nevele aan Antoon, heer van Lalaing, graaf van Overstraten door zijn huwelijk met Eleonora van Montmorency.

In 1592 werd de heerlijkheid Nevele verkocht aan Maarten della Faille (van der Faelge) uit Antwerpen. Na diens overlijden in 1620 werd Jan della Faille heer van Nevele tot aan zijn overlijden in 1649. Na het overlijden van Jan della Faille, werd Nevele na een proces in 1652, toegewezen aan ridder Jan-Baptiste de Doys, gehuwd met de oudste zuster van Jan della Faille, Paulina-Margareta della Faille.

De Herenthoekmolen en molenaarswoning in 1905 met in de achtergrond de schouw van de brouwerij 'de Hoprank' van de familie Meiresonne.

Over deze houten staakmolen vonden we meerdere molenschattingen terug.⁵ De oudste dateert van 1595. Tot nog toe zijn er weinig molenschattingen uit de 16de eeuw gepubliceerd.

Een molenschatting werd verricht telkens er zich een nieuwe molenaar-pachter aandiende. De min- of meerwaarde van de molen moest na 3 jaar pacht tussen de afgaande en opgaande pachters geldelijk geregeld worden.

De prijs van de windmolen in 1595 bedroeg ruim 186 pond groot⁶. In 1609 was de prijs door slijtage o.a. van de molenstenen verminderd tot 139 pond groot. In 1621 bedroeg de prijs van de windmolen nog 133 pond groot.

De prijs van de rosmolen bedroeg in datzelfde jaar 52 pond groot, dit was ongeveer driemaal minder dan de windmolen. In 1648 was de totale prijs van de windmolen gestegen tot 229 pond groot. In 1659 waren de beide molens samen verpacht voor ongeveer 57 pond groot. Dit veronderstelt een pachtrendement van ruim 20 %, wat zeer hoog is, daar de grondrente toen amper 6 % bedroeg.

Structuur van de windmolen

In de prijschattingen komen spijtig genoeg geen maatgegevens voor. We weten niets over de lengte van het gevlucht, over de afmetingen van het molenkot, over de diameter van de molenstenen, enz. Daar maatgegevens over de grootte van het vangwiel en het geschijfgeloop ontbreken weten we ook niets over de overbrengingsverhouding.

Men onderscheidt bij een staakmolen vaak het staande werk en het draaiende werk. Het staande gedeelte bestond uit het wiekenkruis, de molenas, het vangwiel, het schijfgeloop, het schaargewant, de repen, het steenkoppel, het zakwindas, enz. In de schatting van 1595 bedroeg de prijs van het staande werk ongeveer 75 pond groot (45 %); het gaande werk werd op 93 pond (55 %) geschat.

Dit onderscheid tussen staande en draaiende werk is belangrijk, want gewoonlijk moest de pachter instaan voor het onderhoud en het herstel van de draaiende delen. De eigenaar nam het (veel geringer!) onderhoud en herstel van het staande werk op zich.

⁵ R.A.G., Fonds Baronie van Nevele, nr. 1189.

⁶ 1 pond groot is 12 ponden Paris; 1 pond is 20 schellingen; 1 schelling is 12 denieren; 1 pond groot is 6 gulden.

*Een van de laatste foto's van de Herenthoekmolen.
De foto werd genomen door een Duitse soldaat.*

Vóór 1680-1700 hadden de meeste staakmolens slechts één enkel steenkoppel. Later werd geleidelijk in veel windmolens een tweede steenkoppel ingebracht en daardoor stegen deze molens veel in waarde. Dit tweede steenkoppel, dat gewoonlijk kleiner was, werd aangedreven door een tweede kamwiel op de molenas. Dit steenkoppel stond opgesteld in de *voormeulen*, het ander oude steenkoppel in de *achtermeulen*.

In Vlaanderen werd de zijde van het molenkot aan de trapzijde de *voorweeg* genoemd, omdat de molenaar langs deze zijde de molen binnentrad (voor een leek is dit de achterzijde!).

De zijde van het molenkot ter hoogte van het gevlucht was dan de *windweeg*.

Vóór 1650 hadden alle windmolens enkel één zakwindas, waarmee zakken graan nog met mankracht naar boven werden getrokken. Na 1650-1670, kregen de meeste windmolens een echte *lui* waarmee de zakken met de windkracht werden omhoog geheven. Dit gebeurde met een bijkomend klein kamwiel, dat met een *luireep*, in de kammen van het vangwiel werd aangetrokken. De hele inrichting heette toen het *luiwerk*.

De prijs van de windmolen in 1595

De waarde van de molen was in 1595 geschat op 186 pond groot. De (nieuwe?) lopende steen was 16 duim⁷ (44 cm) dik, de liggende 17 duim (46 cm) dik.

Tegen 35 schelling groot per duim komt de prijs van dit steenkoppel op 58 pond groot of 31 % van de prijs van de hele molen met één steenkoppel, wat zeer veel is. Het steenkoppel was op zichzelf steeds een duur onderdeel van een staakmolen en in de schatting van 1595 was het steenkoppel een extra duur onderdeel van de molen omdat de stenen nog nieuw waren en nog geen slijtage vertoonden.

Herenthoekmolen en molenaarswoning in het begin van de 20ste eeuw.

Molenterminologie

We willen hier niet uitweiden over al de gebruikte molentermen in de molenschatting, omdat die door de molenkenners voldoende gekend zijn.

⁷ 1 voet is 27,5 cm Gentse maat; 1 duim is 1/10 van de voet of 2,75 cm.

We bespreken hierna in het kort enkele minder gekende molenonderdelen.

Leugenschoren waren oneigenlijke, valse schuine steekbanden van de molenvoet die tussen de echte steekbanden, vanaf de zetel rechtstreeks op de grond stonden, bij middel van houten blokken. Ze dienden om een zwakke molenvoet te beveiligen.

Een *sole* was de sleepzool of de onderste bredere en zwaardere traptrede, die over de grond sleepte, onderaan de buitensteger.

Een *kruistaart* was een horizontale korte balk of schouderstuk, onderaan de staart, om de molen met mankracht in de wind te versteken. In 1595 had de molen van Landegem nog geen kruilier of een kruiketting om de molen te verdraaien.

De *prange* was hier een houten vangband rond het vangwiel om de molen stil te leggen door de *vlegel* of vangbalk te laten zakken om aldus de vang aan te spannen.

De *tremie* (uit het Latijnse *trimodia*) was de grote graanbak waarin het te vermalen graan werd gegoten. Hieruit liep het graan in het *graenbacxken* of *schuddebakje* over tot in het kroggat van de lopende (bovenste) molensteen.

De *zwaardlichte* was een verticale ijzeren spang waarmee de pasbrug van het lichtwerk door middel van een *helmstok* werd omhooggetrokken om de afstand tussen de molenstenen te regelen.

Het *ghereide* bestond uit twee kleine houten zolderbalken waarop de molensteen verticaal werd geplaatst om hem te scherpen.

Het *heinselwindas* bestond uit een unster of Romeinse weegbalans die aan een kleine katrol omhoog werd getrokken om de zakken te wegen.

Het *zakwindas* bestond uit een dikke houten as, waarrond een dunne zakreep werd opgewonden, bij middel van een groot gaffelwiel, waarover de dikke handreep liep, waarmee door mankracht de zak werd omhoog getrokken. Deze as stak een eindje buiten de kap, aan de voorweeg, boven de molendeur, om met een buitenzakreep zakken omhoog te trekken vanop de grond. Deze as werd tegen de regen beschermd door een dakkapje, *huuseken* genoemd.

De *maekelaere* (meerkele) was de verticale borstnaald in het midden van de windweeg.

Een *keneve* (kenewe) was een ijzeren springbeugel boven de molenas, ter hoogte van de hals en de achterpin, tegen het opwippen van de as bij plotse windstoten.

Een molenroede bestond uit een centrale zware balk (*pestele*) doorheen de kop van de molenas, aan beide zijden verlengd door de *lassen* (molen-einden).

Het *kreupelgespan* was de gebroken kapstructuur boven de windweeg.

Het *waaiagespan* was de verticale gevel van de voorweeg boven de molen-deur.

Een *lamboerde* is een zeldzame molenterm. *Lambourde* is een oud-Frans woord en betekende oorspronkelijk 'een zolderrib, vloerrib' of 'steunbalk'.

In de schatting van 1596 staat *lamboerde* voor de vloerbalk, de onderste horizontale balk in de windweeg, ter hoogte van de meelzolder.

Dr. Luc Goeminne

Bijlage 1: Prijschatting van de windmolen van Landegem in 1595

De schatting werd verricht door Joos de Poortere en Lieven de Somere, beiden molenmakers; Lucas Dhooghe was getuige.

De afgaande pachter was Symon Algoet, de opgaande pachter was Joos Blanckaert.

De moleneigenaar was Maarten della Faille, heer van Nevele.

- Eerst de onderste plaete met haer vier steeckbanden ende blocken	3 P	18 S	gr
- De upperste plaete met haer vier steeckbanden ende blocken	5 P	2 S	gr
- De vier steenen terelighen met de blocken daer up ligghende	12 P		gr
- De 2 leughen schoren met haer blocken		11 S	gr
- De staecke metten setele ende onderste mane, en syn Iserwerck	6 P	4 S	gr
- Den steenbalck met de opperste mane met syn iserwerck	1 P	15 S	gr
- Den steegher met syn trappen, leene, hanghelhouten, stylkens, loopstaeken, sole, cruysteert ende iserwerck	3 P	12 S	gr
- Den steert met het calf ende iserwerck	2 P		gr
- De 2 voechouten ende beede de saelbalcken met 12 iseren bouten	3 P	10 S	gr
- De binnenroede, lasschen ende pestel, met haer scheen, soomen ende 4 bouten	3 P	8 S	gr
- De buyten roede, lasschen ende pestel met haer scheen, soomen ende 4 bouten	3 P		gr
- Den (h)asse met haer iserwerck ende toebehoorten	5 P	14 S	gr
- Den maerbelsteen ende pinnesteen met 2 kenneven	1 P	10 S	gr
- Het camwiel met syn aermen, iserwerck ende bouten	8 P	5 S	gr
			31

- Het schijfgheloop met syn iserwerck ende 2 bouten	1 P	17 S	gr
- Het pranghe metten vleghele ende iserwerck	5 P	5 S	4 d gr
- De steenkiste, kisteberdere, haere decksels, tremie, graenbucxken ende treembalcken	1 P	15 S	gr
- Het pas metter swaertlichte, helmstock met syn pape, 2 iseren spanghen ende 2 iseren bouten	1 P		gr
- Het rynchout met syn blocken ende het gherye met 2 gheryehouten	1 P	11 S	gr
- Het steenbedde		16 S	gr
- Den uppersten solder met syn rebben ende bert ende 2 balckkens	1 P	9 S	gr
- Den ondersten solder met syn rebben ende bert	2 P	9 S	gr
- Den winstpeulme met 2 keerspanghen, den yserbalck, met de hyseren deure, den steunbalck met 2 iseren bouten ende den pinne balck	2 P		gr
- Den vurst van de dacklisten ende sylatten uppewaert met het berdt, schaelgen, waygespan ende creupelgespan	4 P	3 S	4 d gr
- Het sack wint(h)aes met syn huiseken met syn iserwerck		12 S	gr
- Gheheel den viercanten cokere van den meulen met de 4 houckstylen, vier clautijlen, 6 lijsten, de banden, ghurdels, richels, ende alle de balcken ende sullen, ende alle de platte weechbanden tot den coker dienende	20 P	2 S	gr
- Het schutsel van beede platte syden	6 P	9 S	gr
- Den wintweech gheschut met eecken plancken metten den meerkele (maekelare) ende lamboerde	3 P	4 S	gr
- Den voorweegh gheschut met eecken berdt met de deure(ende) slot met 2 sleutels	2 P	7 S	gr
- Den meelback, meelgote met haer iserwerck		5 S	gr
- Het binnensteegherken met het heynsel wint(h)aes		5 S	gr
- Den steenreep	2 P	5 S	gr
- Den buutenreep ende pranghe seel, den binnenreep, de commande ende het strop	1 P	15 S	gr
- De 4 groote isers te weten, de vurcke, de rijne, de hals, de panne met spore	6 P	18 S	gr
- De waterdeure met de watergote		8 S	gr
- Den loopenden steen is dicke bevonden 16 duymen en ende een quart enden liggheende steen es dicke bevonden 17 duymen en een quart, ten advenante van 35 S gr, elcken duym compt hier	58 P	12 S	6 d gr
Totaal van de prijschatting	186 P	8 S	6 d gr

Tmerck van Joos de Poortere Lieven de Zomere
29 december 1595

Bijlage 2: Schatting van de rosmolen te Landegem in 1621

De prijsschatting werd uitgevoerd door Lieven de Somere en Joos de Poortere.

De aankomende pachter was Jacob van Overtvelt, de afgaande pachter was Joos Blanckaert.

- Eerst het viercante van selve meulene te weten al het schutsele, bert met de deure en slot	14 P		gr
- De vurst gedect met houtten schaliën	6 P	10 S	gr
- Den (h)asse metten steert mette (het) yserwerck, het camwiel mette (het) yserwerck	6 P	6 S	8 d gr
- Het cleyn wielken met syn (h)asse en yserwerck	3 P		gr
- De kiste, treme, graenback, kisteberders, treembalckken, tcleyn baccken, meelback, rynckhout met het pas tsamen	2 P	10 S	gr
- Het steenbedde		15 S	gr
- De vier groote ijsers metten ijserbalck	5 P		gr
- Den ligghenden steen is dicke bevonden ellef duimen compt ten advenante van 13 schellingen den duim	7 P	6 S	8 d gr
- Den loopenden steen is dicke bevonden 9 ¼ duimen, compt	6 P	10 S	gr
Summa van den prijs van dese peerdemeulen bedraegt de somme van	52 P	5 s	gr

Aldus ghepresen buy ons Lieven de Somere ende Joos de Poortere meulemakers van onsen stile, enz. upden 7den May 1621

Lieven de Somere

Joos de Poortere

HET BEGIJNHOFJE TE HANSBEKE

EEN BEGIJNHOFJE TE HANSBEKE?

In de 18de eeuw woonden een aantal *eremieten* in een afgelegen hofstede langs de oostkant van het Doornbosstraatje te Hansbeke.

De Hansbekenaren spraken toentertijd over *de cluyse* waarmee *de kluis*, de afgezonderde woning van de kluzenaars bedoeld werd. Naderhand verwees dit toponiem naar *het omwalde erf* rondom de oude kluis, nadien naar *het gehucht* rondom de oude ermitage, en verwijst heden ten dage naar *de sociale woonwijk* die in de jaren 1980-1983, 1999-2002 ter plaatse en in de onmiddellijke omgeving van de gesloopte kluzenaarswoning gebouwd werd.

In zijn oorspronkelijke betekenis is en blijft de oude plaatsnaam een aanwijzende getuigenis naar *de vroegere kluzenaarswoning* en naar *de kluzenaars* die er eertijds in afzondering een leven leidden van boetedoening, gebed en meditatie.¹

Een ander woonerf te Hansbeke, gelegen langs de oostkant van de dorpsstraat, wordt sedert mensenheugenis door de Hansbekenaren *het begijnhofje* genoemd. Een nieuwe straat, in 1963 naast het begijnhofje aangelegd tussen de dorpsstraat en het Doornbosstraatje, werd de Begijnhoflaan gegeten.

De benaming *hofje* is volgens Van Dales Groot Woordenboek der Nederlandse Taal *een geheel van gewoonlijk om een binnenplein gelegen kleine huisjes of woningen, onder beheer van een liefdadige stichting, meestal bewoond door bejaarde vrouwen*.

Zouden ook hier, gelet op het oude toponiem, ooit *begijntjes* gewoond hebben? Zoals weleens beweerd wordt.

¹ A. Martens, *De Cluyse te Hansbeke. Van ermitage tot sociale woonwijk*, Uitgave van Oud-Hansbeke, 2006, p. 1-106.

De hiernavolgende gegevens en feiten lichten waarschijnlijk de sluier waarmee het begijnhofje vooralsnog is toegedekt.

HET WOONERF

De woonhuisjes van 'het zogenaamd begijnhofje' werden in de tweede helft van de 18de eeuw gebouwd op *het meulensstick*, perceel nr. 21 van het eerste beloop *Kercke ende Voorde*. Dit perceel lag noes tegenover de 'heerlijke' banmolen, hetzij langs de oostkant van *sheerenstraete*, straat lopende van de kerk naar het kasteel van de heer (zie afbeelding: uittreksel van de figuratieve kaart van Hansbeke, ontworpen in 1744 door de bedigde landmeter Joos De Deken junior).

Uittreksel van de figuratieve kaart (1744) door Joos De Deken junior.

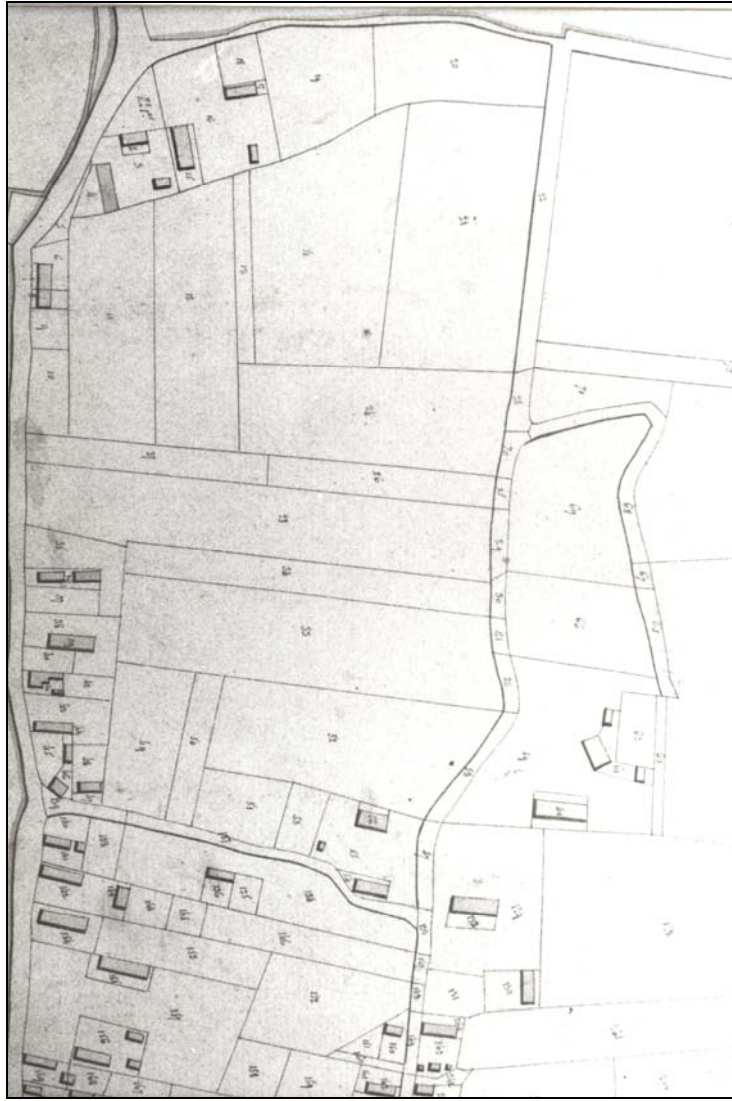

Boerenhuis staande op 'het meulenstick', eigendom in 1700 van Juffrouw Cremers en sinds 1713 verpacht aan Pieter Sutterman, zoon van Pieter en Livina Maenhout.

Dit uitgestrekte perceel, palende ten westen aan *sheerenstraete* en ten oosten aan het Doornbosstraatje, was 926 Gentse roeden groot (1ha 37a) en bebouwd met een naar het zuiden geörienteerd boerenhuis (tweewoonst Begijnhoflaan 4, thans in gebruik als bergruimte), naar verluidt met jaartal 1710 in een moerbalk en jaartal 1726 in de linker zijgevel.²

Het goed was in 1700 eigendom van Jufvrouw Cremers en werd sedert 1713 gepacht door *Pieter Sutterman*, zoon van Pieter en Livina Maenhout, die te Hansbeke op 30 april 1711 gehuwd was met *Livina Lamme*, dochter van Jan en Petronilla Van Vynckt.

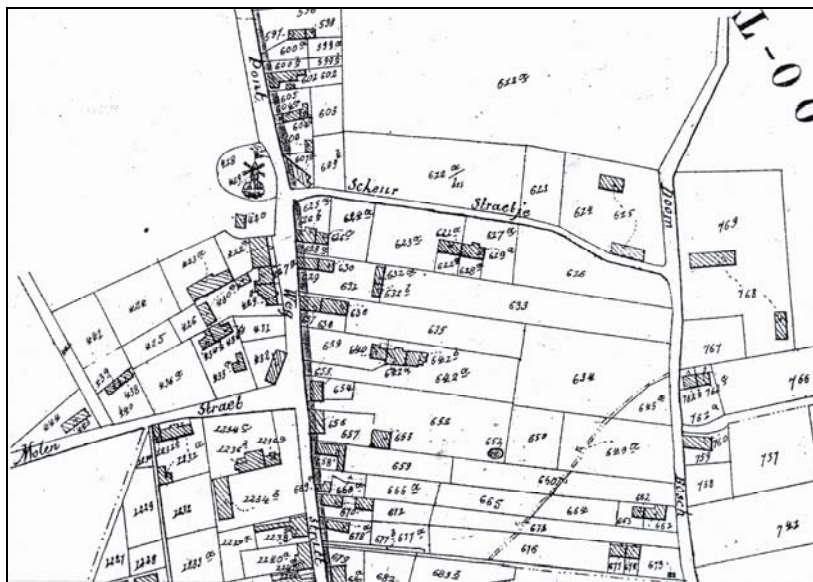
² K. Lanclus, *Bouwen door de eeuwen heen*, Deel 12n1, Kanton Nevele, p. 222.

Uittreksel van de kadastrale kaart (1813) van De Vijlder.

Op de kadastrale kaart uit 1813 van ingénieur-géomètre *De Vijlder* is *het meulensstick* verdeeld in de bebouwde en onbebouwde percelen nrs. 142, 143, 144, 145, 146, deel 152, 153, 154, 155 en deel 157.

Op de kadastrale kaart uit 1864 van *Popp* is de opdeling en bebouwing van het oude molenstuk duidelijker: perceel 631 bebouwd met de begijnhofhuisjes 629 en 630, 632a en 632b; perceel 633, perceel 638 bebouwd met de begijnhofhuisjes 636 en 637; perceel 635, perceel 639 bebouwd met het huisje 640; perceel 642a bebouwd met het boerenhuis Cremers 641a en 641b, en perceel 634.

Uittreksel van de kadastrale kaart (1864) van Popp.

DE WOONHUISJES

De huidige begijnhofhuisjes Hansbekedorp nrs. 60 en 62 zijn de door Popp genummerde woonhuisjes 629 en 630, de huidige begijnhofhuisjes Hansbekedorp nrs. 64 en 66 zijn de woonhuisjes 632a en 632b, en de begijnhofhuisjes Begijnhoflaan nrs. 1 en 3 zijn de woonhuisjes 636 en 637.

Begijnhoflaan nrs. 1 en 3

Dorpshuisjes Begijnhoflaan nrs. 1 en 3.

Aaneengebouwde bakstenen dorpshuisjes (voorheen driewoonst), daterend uit het derde kwartaal van de 18de eeuw; naar het zuiden georiënteerde witgeverfde voorgevel van één bouwlaag en acht traveeën onder mansardedak met vijf recente dakkapellen (nok haaks op Hansbekedorp, evenwijdig met Begijnhoflaan), geschilderde plint, vijf vernieuwde vensters, drie behouden steekboogdeuren in geschilderde bakstenen omlijsting met oren, geprofileerde kroonlijst, linker zijgevel met vernieuwde muuropeningen en oorspronkelijk voorzien van jaarankers 1769, rechter zijgevel met aangebouwde bakstenen dienstgebouw onder zadeldak.³

³ K. Lanclus, a.w., p. 222.

Hansbekedorp nrs. 60 en 62

Dorpshuisjes Hansbekedorp nrs. 60 en 62.

Aaneengebouwde bakstenen dorpshuisjes (voorheen driewoonst), daterend uit de tweede helft van de 18de eeuw; naar het zuiden georiënteerde witgeverfde voorgevel van één bouwlaag en vijf traveeën (voorheen zes) onder zadeldak (nok haaks op de straat), gepikte plint, drie beluikte houten kruiskozijnen en drie getoogde deuren;

- huisje nr. 60: getoogde deur in uitspringende bakstenen omlijsting op neuten met oren, links ernaast sporen van getoogde dichtgemetselde deur, kroonlijst en houten dakkapelletje;
- huisje nr. 62: getoogde deur met regenplankje, houten modillons onder daklijst;
- zijgevels afgewerkt met aandaken en muurvlechtingen en voorzien van een getoogd zoldervenster, linker tuitgevel met twee latere rechthoekige beluikte vensters en sieranker in de geveltop, rechter zijgevel met aanbouwsel onder lessenaardak;

- achtergevel: twee vernieuwde rechthoekige vensters en houten kloosterkozijn van de voute.⁴

Hansbekedorp nrs. 64 en 66

Dorpshuisjes Hansbekedorp nrs. 64 en 66.

Aaneengebouwde bakstenen dorpshuisjes (tweewoonst), vermoedelijk daterend uit de tweede helft van de 18de eeuw, gelegen achterin het begraasd woonerf; naar het westen georiënteerde voorgevel van één bouwlaag en zes traveeën onder zadeldak (nok evenwijdig met de straat), gepikte plint.

- huisje nr. 64: smal beluikt venster van de opkamer, getoogde deur en beluikt houten kruiskozijn;
- huisje nr. 66: beluikt houten kruiskozijn, getoogde deur en smal beluikt venster;
- achtergevel met vernieuwde houten kruiskozijnen.⁵

⁴ K. Lanclus, a.w., p. 243.

⁵ K. Lanclus, a.w., p. 243, 244.

Of de huisjes nrs. 1 en 3 (thans langs de noordzijde van de in 1963 aangelegde Begijnhoflaan) oorspronkelijk samenhoorden met de huisjes nrs. 60 en 62, 64 en 66 en een geheel vormden rondom het begraasd erf (het zogenaamde begijnhofje) is misschien wel betwistbaar. Samenhoorend zijn in ieder geval de huisjes Hansbekedorp nrs. 60, 62, 64 en 66.

Dorpshuisjes Hansbekedorp nrs. 60 en 62 (links) en nrs. 64 en 66 (op achtergrond), begraasd hofje, twee gemeenschappelijke waterpompen.

BEWONERS VAN DE HUISJES HANSBEKEDORP NRS. 60, 62, 64 EN 66

Aan de hand van de Hansbeekse bevolkingsregisters van 1847, 1857, 1867, 1881, 1891 berustend in het rijksarchief Gent, en de bevolkingsregisters van 1901, 1911, 1921, 1931, 1947, 1961 en 1971, berustend in het gemeentearchief Nevele, was het mogelijk de vroegere bewoners van de huisjes Hansbekedorp nrs. 60 en 62, 64 en 66 te achterhalen (zie het tabelarisch overzicht).

Onder die bewoners treft men vooral alleenstaanden aan, meestal ongehuwde vrouwen, weduwen en weduwnaars, soms twee samenwonende vrouwen of gezusters, ook echtparen (zonder of met kinderen).

OORSPRONG VAN DE PLAATSNAAM 'BEGIJNHOFJE'

Het *woonerf* met de in U-vorm gegroepede huisjes Hansbekedorp nrs. 60 en 62, 64 en 66 en de huisjes Begijnhoflaan nrs. 1 en 3 beantwoordt uiteraard aan de definitie van *hofje* die van Dale in zijn Groot Woordenboek der Nederlandse Taal formuleert.

Een open vraag is evenwel *waarom* en *wanneer* dit hofje door de Hansbekaren specifiek '*begijnhofje*' genoemd werd.

Op het hofje hebben ongetwijfeld nooit begijntjes gewoond. Met de specificatie 'begijn' werd dan ook geenszins bedoeld dat ooit op het zogenaamd begijnhofje begijntjes in commune leefden.

Weliswaar zijn in de vorige eeuwen talrijke jonge vrouwen uit Hansbeke in de Gentse begijnhoven ingetreden.⁶ Is hier misschien een verband te vinden tussen de woorddelen *begijn* en *hofje*? Mogelijk wel, volgens het hiernavolgend relaas van feiten en veronderstellingen.

Volgens de kadastrale legger van Popp behoorden het woonerf en de huisjes Hansbekedorp nrs. 60 en 62, 64 en 66 (percelen sectie B629, 630, 631, 632a, 632b en 633) in 1864 aan *Regina Martens*, de huisjes Begijnhoflaan nrs. 1 en 3 en de bijhorende tuin en boomgaard (percelen sectie B635, 636, 637 en 638) aan *Pieter-Jozef De Schuyter*, weduwnaar van *Eugenie Martens*.

Eugenie en Regina Martens waren dochters van *Carel Martens* en *Maria-Rosa Sutterman*. Hun moeder was een dochter van *Boudewijn Sutterman* en *Joanna De Pauw*, en kleindochter van voornoemde *Pieter Sutterman* uit zijn eerste huwelijk met Livina Lamme.

Pieter Sutterman huwde driemaal: met *Livina Lamme*, *Joanna De Smet* en *Joanna Danneels*. *Petronilla* en *Maria-Anna*, twee dochters uit zijn eerste

⁶ A. Martens, *Hanbeekse begijntjes en hun familiale status*, persklaar.

huwelijk, traden in het Groot Begijnhof Sint-Elisabeth te Gent. *Pieter-Frans* en *Joos-Andreas*, twee zonen uit zijn tweede huwelijk, werden priester.

Pieter Sutterman zetelde gedurende verscheidene jaren in de schepensbank van de heerlijkheid Hansbeke, aanvankelijk als schepen (1715-1720) nadien als burgemeester (1720-1722), (1728-1730), (1735-1738).

Hij kocht *het Goed ter Elst* met medegaande landerijen op 26 oktober 1718 van Thérèse Van Aerde, dochter van Philip, weduwe van Nicolaes Ballas.

Hij bouwde, vermoedelijk in 1763 of daaromtrent, een kapelletje op *het cauterstuck*, wijk Zande te Hansbeke.⁷

Gelet op bovenstaande gegevens kan men aannemen dat Pieter Sutterman blijkbaar ook *het meulenstick* kocht. Op 25 september 1767 schonk hij zijn eigendommen bij *donatio inter vivos* aan zijn kinderen.

De huisjes Begijnhoflaan nrs. 1 en 3 werden gebouwd in 1769, de huisjes Hansbekdorp nrs. 60 en 62, 64 en 66 in de tweede helft van de 18de eeuw. Het is niet uitgesloten dat die huisjes gebouwd zijn door toedoen van de kinderen van Pieter Sutterman, mede door de begijntjes Petronilla en Maria-Anna Sutterman. En werd misschien daarom het hofje van... de begijntjes Sutterman het *begijn(en)hofje* geheten, verwijzend naar de begijntjes Sutterman als medeëigenaars van het woonerf?

Bovenstaande verklaring van het toponiem 'begijnhofje' lijkt wel geloofwaardig maar steunt weliswaar op een onzekere veronderstelling. Een diepgaand archiefonderzoek kan hier misschien duidelijkheid brengen.

o o o

Naar mijn bescheiden mening vindt men de oorsprong van de plaatsnaam veeleer in het tabellarisch overzicht van de vroegere bewoners van het zogenaamd begijnhofje.

⁷ A. Martens, De Mariakapel op de wijk Zande te Hansbeke, in *Het Land van Nevele*, jg XXIX, 1998, afl. 1, p. 27-70.

Tabellarisch overzicht van de vroegere bewoners van de begijnhofhuisjes

2011	60	62
1847	De Maegd Eduard °1822 x Dobbelaere Monica °1823	Claeys Karel x De Witte Catharina
1857	De Maegd Eduard x Dobbelaere Monica	Claeys Karel x De Witte Catharina
1867	De Maegd Eduard x Dobbelaere Monica	Van Nevele Rosalie °1800 weduwe Van den Braembussche August
1881	Dobbelaere Charles-Louis	Van Nevele Rosalie †1889 ----- Van den Braembussche Delphine °1844
1891	Van de Kerkchove Rosalie †1892 ----- Lambrecht Pauline °1849 en Lambrecht Rosalie °1851	Van den Braembussche Delphine
1901	Lambrecht Pauline en Lambrecht Rosalie	Van den Braembussche Delphine
1911	Lambrecht Pauline en Lambrecht Rosalie	Van den Braembussche Delphine en Van den Braembussche Camiel °1874
1921	De Cocker Henri °1890 x De Clercq Hermina °1892	Lambrecht Pauline en Lambrecht Rosalie
1931	Maenhout Philomena °1881	Lambrecht Marie-Louise
1947	Maenhaut Philomena ----- Delbaere Magdalena °1904	Van Poucke Marie-Octavie °1883
1961	Maenhaut Philomena †1964 en Delbaere Magdalena	Van Poucke Marie-Octavie

Hansbekedorp nrs. 60, 62, 64 en 66

2011	64	66
1847	Van de Voorde Sophie °1782 weduwe Dobbelaere Bernard	De Clercq Pieter x Baekeland Marie-Therèse
1857	Dobbelaere Frans °1778 x Goethals Caroline °1783	Lievens Jan-Baptiste °1818 x De Maegd Catharine °1825
1867	Goethals Caroline weduwe Dobbelaere Frans	Lievens Jan-Baptiste x De Maegd Catharine ----- De Boever Leonard x Cackaert Marie-Therèse
1881	Dobbelaere Pelagie °1819 weduwe De Maegd Charles-Louis	Meuleman Charles-Louis °1813 x Willems Rosa °1812
1891	Dobbelaere Pelagie	Van Hove Pieter °1863 x Meuleman Marie-Therèse °1859 ----- Van Ooteghem Clemence °1848 en Van Ooteghem Rosalie °1854
1901	Dobbelaere Pelagie	Van Ooteghem Clemence en Van Ooteghem Rosalie
1911	Brackeneer Juliaan °1856 x De Reu Marie-Louise °1857	Van Ooteghem Clemence, Rosalie en Marie-Therese °1852
1921	Brackeneer Juliaan x De Reu Marie-Louise	Lambrecht Marie-Louise °1858
1931	Pyfferoen Arnold °1901 x Vercruysse Juliana °1899	Schaelens Marie-Emelie °1871 weduwe Van den Bossche Henri
1947	Pyfferoen Arnold weduwnaar Vercruysse Juliana	Schaelens Marie Emelie †1857 ----- Maenhaut Mathilde °1879
1961	Maenhaut Eduard °1876 weduwnaar Goetgeluck Marie- Leontine	Maenhaut Mathilde †1963

Vóór en na de eeuwwisseling (overgang van de 19de naar de 20ste eeuw), hetzij gedurende ruim een kwarteeuw, woonden in de huisjes Hansbedorp nrs. 60, 62, 64 en 66, één geval uitgezonderd, uitsluitend weduwen en alleen- of samenwonende vrouwen op rijpere leeftijd.⁸

Bewoonsters van het begijnhofje	jaar	Ouderdom in					jaar
		1881	1891	1901	1911	1921	
- Dobbelaere Pelagie weduwe De Maegd Charles-Louis	1819	62	72	82			1901
- Lambrecht Marie-Louise kantwerkster, ongehuwd	1858					63	1931
- Lambrecht Pauline kantwerkster, ongehuwd	1849			52	62	72	1926
- Lambrecht Rosalie, kantwerkster, ongehuwd	1851			50	60	70	1934
- Van Braembussche Delphine kantwerkster, ongehuwd	1844	37	47	57	67		1929
- Van de Kerckhove Rosalie weduwe Willems Bernard	?		?				1892
- Van Nevele Rosalie weduwe Vanden Braembussche Augustus	1800	81					1889
- Van Ooteghem Clemence kantwerkster, ongehuwd	1848		43	53	63		1917
- Van Ooteghem Marie-Thérèse kantwerkster, ongehuwd	1852				59		1921
- Van Ooteghem Rosalie kantwerkster, ongehuwd	1854		37	47	57		1930

Deze situatie was zeer uitzonderlijk: een woonerf dat volledig beantwoordde aan van Dales definitie van hofje. De Hansbekenaren spraken wellicht daarom, precies in die tijd, van het (begijn)hofje als ze het woonerf met die dorps huisjes bedoelden.

Hansbeke telde in de 18de eeuw een tiental *devotaressen of geestelijke dochters*, ongehuwde vrouwen of weduwen die zich voorgenomen hadden

⁸ Pauline en Rosalie Lambrecht waren gezusters, ongehuwde dochters van Joannes Lambrecht en Marie-Theresia Martens. Marie-Louise Lambrecht was een ongehuwde dochter van Caroline Lambrecht.

Ook Marie-Clemence, Marie-Thérèse en Rosalie Van Ooteghem waren gezusters, ongehuwde dochters van Constant Van Ooteghem en Marie-Thérèse Hauterman.

tijdelijk of definitief een godvruchtig leven te leiden, zelfheiliging na te streven en zich aan caritatieve werken te wijden. Ze leefden niet in communiteit maar woonden in een gezin waarmede ze al of niet verwant waren, soms ook wel alleen, met zijn tweeën of met zijn drieën. Ze legde geen publieke geloften af, soms wel privé-geloften aan een biechtvader of aan de parochiepriester, droegen geen habijt. Ze gingen regelmatig ter kerke, woonden stipt de eucharistievieringen in de parochiekerk bij, baden 's morgens, 's middags en 's avonds, stelden zich ten dienste van de parochie en steunden de parochiepriesters met hand- en spandiensten.⁹ In 1832 waren er te Hansbeke nog vijf godvruchtige dochters, die de kinderen op hun eerste communie voorbereidden.¹⁰

Of er in 1891-1911 devotaressen woonden in de dorpshuisjes op het hofje is niet duidelijk. Of vrome vrouwen die zich op de parochie ten dienste stelden en hulpkrachten waren van de parochiepriesters. Opmerkelijk is wel dat een meerderheid van de bewoonsters van het hofje *kantwerksters* waren. Werden ze misschien aanzien als pseudo-begijntjes en werd het hofje daarom *begijnhofje* geheten?

Quaestio vexata? Onopgeloste vraag?

Albert Martens¹¹

Gent

⁹ A. Martens, Geestelijke dochters in het Oude Hansbeke, in *De Levensboom*, jg. 21, 2008, nr. 3, p. 69-81.

¹⁰ M. Van den Heuvel, A. Janssens, *De dekenij Nevele*, Uitgave in eigen beheer, 1994.

¹¹ Hartelijk dank aan Willy Quintyn voor zijn bereidwillige medewerking.

EEN PINTJE DRINKEN IN 'HET LAND VAN NEVELE'

Met de naam 'Land van Nevele' werd het gebied aangeduid dat tot aan de Franse overheersing overeen kwam met wat de '*Heerlijkheid Nevele*', de '*Baronie Nevele*' of het '*Land van Nevele*' werd genoemd, m.a.w. het gebied waarin de heer of baron van Nevele het voor het zeggen had.

Raf Van den Abeele omschrijft dit gebied als volgt: "*het niet verkavelde gebied, met het foncier als centrum, waar het gezag van de heer zich door zijn grondbezit en zijn nabijheid rechtstreekser deed gelden en dat van de bezitters van enclaves van andere heerlijkheden in de schaduw stelde, een gebied van aan elkaar grenzende dorpen.*"¹

Als antwoord op mijn vraag waarom sommige herbergen in de streek de naam '(In) het Land van Nevele' he(e)t(t)en vertelde de heer Van den Abeele me destijds dat, voortgaande op zijn ervaring, hij vermoedde dat deze herbergen zich op de grens van de heerlijkheid bevonden en/of dat het vermoedelijk de eerste herberg was in het Land van Nevele voor hen die uit een andere heerlijkheid kwamen. Ofwel bevond deze herberg zich in een enclave van Het Land van Nevele omringd door een andere heerlijkheid of andere heerlijkheden.

In totaal vonden we 9 herbergen terug met die naam. De vroegste vermelding dateert van 1756 (Hansbeke), de laatste dateert van 1793 (Lotenhulle).

Baarle, 1777 - In het jaarboek 2009 van de heemkundige kring *Dronghine* schreef Piet Cassiman een bijdrage over het café *(In)'t Land van Nevele*, de oudste nog in bedrijf gebleven herberg in Baarle en tevens de enige nog bestaande herberg met die naam. De oudste vermelding die de auteur terugvindt gaat terug tot 1777. De herberg was toen uitgebaat door Lucia Cornelis, die sinds 1757 verlaten was door haar echtgenoot Joannes Vasterhaegen. Ze had de herberg geërfd van haar ouders. Daarna kwam de herberg in handen van de kleermakersfamilie Leusen, die afkomstig was uit Stevensweert in Nederland.

¹ Van den Abeele R., Het historische Land van Nevele, in *Het Land van Nevele*, jg. I, afl. 1 & 2, p. 8/12.

Baarle: Café 't Land van Nevele bij Henri Leusen, in het begin van de 20ste eeuw.

Baarle: Café in 't Land van Nevele in 1999.

Na de Eerste Wereldoorlog kwam de herberg in het bezit van de familie Vermeire die er naast het café een handel in kolen en bouwmaterialen uitbaatte.²

Thans is het een café vooral geprefereerd door jongeren met o.a. een minivoetbalclub en een supportersclub van voetbalclub A.A.Gent (de Buffalodraververs). Het adres is Baarledorpstraat 32.

Bachte, 1767 – *In het Land van Nevele* – herberg in de wijk Rekkelinghe – staat van goed Pieternelle Declercq, fa. Joannes weduwe in eerste huwelijk van Pieter Thessally. Bij het overlijden van Thessally (ook Thessaly en Thessely geschreven) op 26 mei 1732 bezat het sterfhuis “*een huys appendentien en dependentiën gebryckt in cheynse dies den gront competeert het beggintien Sutterman tot Ghendt*”. Borgsteller is Christiaan De Clecq, fs. Arnaut uit Bachte.³

In de staat van goed van Pieternelle De Clercq, in tweede huwelijk met Christiaan De Clercq, opgemaakt op 15 maart 1768, lezen we: “*Gronden van erfven constant het huwelijk geconquesteerd deelsaem alf en alf. In Bachte op het gehucht van reckelijnghe 132 roeden land bebauwt met een huys wesende een herberghe genaemt het landt van Nevele twelck aen de voorkinderen over de drij vierde deelen is competerende als den hilft op hun gedevolveert met de doot van Pieter Thessaly hemlieden vader ende grootvaderende een vierde met den overlijden van hunne moeder ende grootmoeder, oost Jacobus Halliet zuyt het neerstraetjen west den heer baron van Huysse ende noort den herwegh desen sterfhuyse toecommende bij coope jehghens Joannes Sutterman volghende contractt onder handteeken ende erffnisse respectivelijck van daeten 31ste augusty ende 13de 7bre belast met een rente van 30 p.gr. wisselgelt in proffijtte van het gilde van den dootstrijdt binnen Sint Martens Leerne ende de weese van Pieter Dobbelaere met naeme Judocus, welcken voorschreven herberghe ende landt in febr. 1768 in ulieden vierschaere met het branden van drij distincte keerssen wettelijck ende publicquelijck is vercocht ...*”⁴

Uit bovenstaande beschrijving blijkt dat de herberg op de grens lag van Bachte en Deinze.

² Cassiman P., *In 't Land van Nevele, Heemkundige kring Dronghine Jaarboek 2009*, blz. 123/128.

³ Dobbelaere M., *De Staten van goed van de Baronnien Nevele*, Gent 2010, blz. 308.

⁴ Dobbelaere M., *ibidem*, blz. 603.

Deurle, 1771 - *Lant van Nevel* - eigendom van en bewoond door J. De Backer “*jurisdictie van den Lande van Nevel, ten jaere 1771 met permissie van den heeren baron van de geseyden Lande van Nevel geerigeert in herberghe, mits betaelende voor recognitie eenen gulden bij jaere conforme het apointement gevolght bij dito de Backer op de requeste bij hem gepresenteert den 25 8bre 1771*”.

Op 30 december 1813 wordt de herberg verpacht aan Guillaume Poelman-Hamerlinck uit Gent. In dit huurcontract, opgesteld in het Frans door ‘*notaire impérial à la residence de Nazareth*’ Francois Chrétien Impens, staat dat het gaat over een ‘*cabaret nommé Pais de Nevel*’ met schuur, veestal en een stuk land met een totale oppervlakte van 433 roeden. De daken van de gebouwen waren met stro bedekt. De huurprijs bedroeg 174,5 Fr. of 96 gulden in gouden of zilveren geld.⁵

In 1896 veranderde de naam van de herberg en heette ze voortaan ‘In den Transvaal’ naar een herbergier die uitgeweken was naar Transvaal in Zuid-Afrika. Er was ook een winkeltje bij. De huidige locatie is Dorpstraat 43.⁶

Hansbeke, 1756 – *In het Land van Nevele* – staat van goed Janneken Van Vooren, fa. Aernaut, weduwe van Joannes De Vliegheer fs. Aernaut. “*Een huys op cheyns gront competerende den heer baron van Nevele staende in de prochie van Hansbeke sijnde een herberghe alwaer voor teecken vuitsteeckt tlant van Nevele paelende suyt ende west de straete noort de leybarm ende oost den heere raet Diericx met consorten in cheyns genomen voor 29 jaeren met het veir op de suytsijde van de caye.*”⁷

In de staat van goed van De Vliegheer uit 1754 wordt hij als veerman vermeld.⁸ Het veer behoorde toe aan de baron van Nevele. Het veerhuis stond op de oostkant van de Leystraete. In 1719 werd in het veerhuis herberg gehouden maar de naam van de herberg is niet bekend. Toen in 1748 de

⁵ Van den Heede U., *Geschiedenis van Deurle*, Sint-Martens-Latem 1992, blz.129 en 133.

⁶ www.latem.be, Deurle, de Dorpstraat.

⁷ Dobbelaere M., *ibidem* blz. 485

⁸ Goemé C., *ibidem*, blz. 151. In 1991 maakten we aan de hand van de gegevens uit de indices op de staten van goed van Cyriel Goemé een lijst op van de ambachten en neringen in het Land van Nevele (waaronder ook de herbergen) alfabetisch gerangschikt per gemeente. Zie hiervoor: BOLLAERT A., Neringdoenders en ambachtshui in de baronie Nevele, *Mensen van toen*, 1991, jg. 1, afl. 2, blz. 26/33 en afl. 3, blz. 50/58.

baron van Nevele de cijnsacht van De Vliegheer *'van het erfveken en het veir met de schuyte'* verlengde voor een termijn van 29 jaar liet de veerman op de cijnsgrond een stenen huis oprichten bestaande uit *'twee camers, kelder, voutte, stal, vertrek ende andere commoditeyten'*. De staat van goed opgemaakt na het overlijden van Jan De Vliegheer op 7 februari 1754 geeft ons een goed idee hoe zo'n dorpsherberg eruit zag. De keuken werd als gelagzaal gebruikt. Hierin stonden 6 tafels, 20 stoelen, 2 banken, 2 lantaarns, 12 kandelaars voor de verlichting, een schapraai, een glazen kast, 2 rekken, een bierboom, 26 stenen kannen, 18 bierpotten en ander keukengerei. In de kelder stond een bierstelling met 2 tonnen goed bier en er lagen 36 flessen wijn.⁹ Na het overlijden van de weduwe De Vliegheer in 1756 werd vermoedelijk geen herberg meer gehouden.

In een lijst van 1779 opgesteld door wethouders van Hansbeke staat vermeld: *"...daer is ten selven poste ten oosten vanden pontwegh oock eene herberge, genaemt het land van nevele, competerende aen de gemelde weduwe Laros, de welcke sedert eenige jaeren niet meer opengehouden en wort."* De weduwe Francies Laros was ook eigenaar van 'De Koning van Spanje', een oude herberg aan de overzijde van de straat.¹⁰

Lotenhulle, 1793 – het land van Nevel – Volgens Noël Kerckhaert: herberg gelegen op de Dorpsplaats.¹¹ Hij vermeldt er wel niet bij welke dorpsplaats. Lotenhulle heeft namelijk een Kleine Plaats (aan de kerk) en een Grote Plaats (kruispunt van de Nevelestraat met de weg van Deinze naar Aalter). Als bron vermeldt Kerckhaert de telling van de herbergen van Lotenhulle op 20 september 1793 maar daar staat geen plaatsaanduiding vermeld. Er staat enkel dat ze bewoond is door Francies Albert Caeckaert.¹²

Meer dan de helft van het grondgebied van Lotenhulle viel onder het direct gezag van de heer van Nevele. Het ging hier o.a. om het gebied links

⁹ Martens A., Herbergen en herbergiers te Hansbeke, *Oud-Hansbeke*, 2004, blz. 63/64.

¹⁰ Martens A., Mea culpa. Over de precieze ligging van de oude herbergen 'De Koning van Spanje' en 'Het Land van Nevele' in Hansbeke, *Het Land van Nevele*, jg. XXXIV, 2003, afl.2, blz.153/157.

¹¹ Kerckhaert N., Oude Oostvlaamse huisnamen, *Kultureel Jaarboek Oost-Vlaanderen*, bijdragen nieuwe reeks nr.21 - derde deel K-M, Gent 1983, blz. 128. (R.A.G. Oudburg 146).

¹² Martens A., Herbergen en herbergiers te Lotenhulle, Merendree en Nevele, anno 1793, *Mensen van toen*, jg.7, 1997 afl.4, blz.89/92.

en rechts van de huidige Nevelestraat, vanaf de grens met Poesele tot aan de steenweg die Aalter met Deinze verbindt. Oude Lotenhullenaars noem(d)en het gebied tussen de wijk Malsem en de wijk Breemeersen (links en rechts van de Nevelestraat) Het Land van Nevele.¹³ Op de oude stafkaarten staat dit ook zo aangeduid. In 1875 werd een *Het Land van Nevele* vermeld in de Nevelestraat op de hoek met de Kleitestraat. Petrus De Meyer en Rosalie Bultinck woonden er toen. De laatste bewoners omstreeks 1950 waren Ivo Danneels en Marie Clementine Blancke. De woning werd gesloopt. Ze stond voor de woning die nu het nummer Nevelestraat 93 draagt.¹⁴

“t Land van Nevele” zoals het staat aangeduid op de stafkaart AALTER 21/3 van 1966-1967 van het Militair Geografisch Instituut, Brussel. De herberg lag op de hoek van de Kleitestraat met de Nevelestraat recht- over het kapelletje onder de ‘n’ van Land.

¹³ Met dank aan onze ondervoorzitter Arnold Strobbe voor deze informatie.

¹⁴ Gevaert M., STROBBE A., VAN DE MOORTELE J., *Dorp in de spiegel*, uit. *DF-Lotenhulle-Poeke 1987*, blz. 103/104 + mondelinge mededeling Jozef Van de Moortel.

Meigem, 1774 – 't Land van Nevele – Herberg gehouden door Jooris de Loof “*geoctrooieerde herberg gelegen op de plaetse rechtover herberg het Maegdeken*”.¹⁵

Nevele, 1791 - Het Landt van Nevele - Norbertine Van de Velde echtgenote van Albert Waelbroeck overlijdt in 1791 in deze herberg die gelegen is ten zuiden van de markt van Nevele.¹⁶ Antoine Janssens situeert de herberg op de wijk Kerrebroek op de hoek van de molenkouter (nu Meigemstraat).¹⁷ Noël Kerckhaert vermeldt in 1793 de herberg *Int Landt van Nevel* gelegen te ‘*Nevele binnen*’.¹⁸

Antoine Janssens vermeldt verder dat Bruno Duchateau, *koopman in ellegoederen en tapper* in 1880 verhuist van herberg *Het Lammeken* naar *Het Land van Nevele*.

De herberg wordt heropend in 1889 door Leonard Van Oost. Boven de ingangsdeur was een blind venster waarop te lezen stond:

*“In 't Land van Nevele hier
tapt men bleek of bruin bier”*

Deze herberg was gelegen op de wijk Kerrebroek. Later kreeg de herberg de naam *In Nevele* en in 1938 (tot 1940) werd ze heropend onder de naam *Nieuw Nevele*.¹⁹

Vinkt, 1774 – 't Land van Nevele – herberg gehouden door Jacobus Buijsen.²⁰

André Bollaert
Poesele

¹⁵ Huys P., Een herberglijst van de Gentse Oudburg anno 1774 (Herbergen in Meigem, de beide Leernes en Vinkt) in *Contactblad* van de KGK Deinze, nr. 2231, jg. 29, nr. 3, blz.3867.

¹⁶ Dobbelaere M., *Ibidem*, blz. 820.

¹⁷ Janssens A., Van herbergen, herbergiers en tappers te Nevele (2) in *Het Land van Nevele*, jg. XXXIII, 1992, afl. 3, blz. 204. De auteur vermeldt eveneens Joanne De Vliegheer, weduwe van Arnoldus Van Vooren in 1756 als tapster in *Het Land van Nevele*. Vermoedelijk werd hier verward met de gelijknamige herberg in Hansbeke.

¹⁸ Kerckhaert N., *ibidem*.

¹⁹ Janssens A., *ibidem* blz. 143 en 204. (Nu Kerrebroek nr. 17).

²⁰ Huys P., *ibidem*.

BIBLIOGRAFIE VAN DANIËL D'HOOGHE

Verschenen in Het Land van Nevele

Monika van Paemel, jg. V, afl. 2, p. 40-42.

Een verdwenen beroep: de suikerbakker of spekbakker, jg. V, afl. 4, p. 140-147.

D'Hooge, D. en Janssens, A., Gemeentelijke vrijwillige brandweer Nevele 100 jaar - 1875-1975, jg. 1975, afl. juni, extra afl..

D'Hooge, D. en Luysaert, J., Leven en werk van A. Janssens, jg. VIII, afl. 2, p. 52-61.

Uit het oude fotoalbum: De socialistische propagandaclub 'Hoop in de Toekomst', anno 1938, jg. XXVIII, afl. 3, p. 191.

Pierre Maenhout, een groot Napoleonist uit Hansbeke, jg. XXVIII, afl. 4, p. 247-248.

De familie Coghen 'Tamboer' uit Nevele, jg. XXX, afl. 4, p. 225-240.

Moed en zelfopoffering, jg. XXXIII, afl. 2, p. 140.

Uit het 19e-eeuwse correspondentieboek van Nevele, jg. XXXV, afl. 1, p. 85-86.

Brandweer Nevele: een gemiste kans?, jg. 42 (2011), afl. 3, p.65-77.

Voor ons tijdschrift Het Land van Nevele bezorgde hij geregeld foto's uit zijn rijke collectie.

Verder werkte Daniël mee aan de Buysse-biografie en het Buysse-fotoboek van Joris Van Parys.

In **'t Pompierke**, het ledenblad van de Gemeentelijke Vrijwilige Brandweer Nevele, publiceerde hij vanaf de eerste jaargang in 1987, verslagen, richtlijnen en artikelen van technische aard.

Jan Luysaert
Merendree

VERSLAGEN

17 december 2011: Voorstelling boek over de Nevelse plaatsnamen en lezing door Jan Luysaert 'De ontginningsgeschiedenis van Nevele in de spiegel van zijn plaatsnamen', 95 aanwezigen.

Dankzij de gastvrijheid van erenotaris en mevrouw Duerinck kon de voorstelling van het boek over de Nevelse plaatsnamen van onze erevoorzitter Jan Luysaert doorgaan in de voormalige cichoreifabriek Buysse-Loveling, in het hartje van wat ooit de Stede van Nevele was. De talrijk opgekomen aanwezigen werden verwelkomd door prof. emeritus Magda Devos, voorzitter van de Stichting Achiel De Vos en André Bollaert, voorzitter van Het Land van Nevele. Deze laatste leidde de namiddag in als volgt.

Geachte aanwezigen. In naam van de organiserende verenigingen de Stichting Achiel De Vos en de heemkundige kring Het Land van Nevele heet ik u allen van harte welkom op de voorstelling van het boek over de Nevelse plaatsnamen samengesteld door onze erevoorzitter Jan Luysaert tevens secretaris van de Stichting Achiel De Vos.

De Stichting Achiel De Vos is hiermee aan zijn zestiende editie toe in de reeks Meetjeslandse Toponiemen tot 1600. Voor ons, Het Land van Nevele, is het de tweede maal dat wij als mede-uitgever optreden en vermoedelijk ook niet de laatste maal want onze erevoorzitter is al volop bezig met de toponymie van andere Nevelse deelgemeenten. Toch nog eventjes vermelden dat onze erevoorzitter ook werkte aan de toponymie van Merendree, Hansbeke en Landegem. De publicatie over Nevele is dus het vierde boek over de vroegere gemeenten van het huidige Nevele.

Met deze uitgave, in samenwerking met de Stichting Achiel De Vos, sluit Het Land van Nevele zijn cultureel jaar af. Een jaar dat werd aangekondigd als een sabbatjaar maar het werd wat betreft publicaties het productiefste jaar uit ons bestaan. In totaal werden meer dan 750 bladzijden tekst uitgegeven. Allemaal vrijwilligerswerk zonder enige vorm van vergoeding en dat allemaal in het Europese jaar van de vrijwilliger, mooier kon het eigenlijk het niet.

Ik wil van deze gelegenheid ook gebruik maken om hen te bedanken die het ons mogelijk maken dit vrijwilligerswerk op een kwalitatief hoge manier uit te oefenen. Ik denk hierbij in de eerste plaats aan mijn collega's bestuursleden en, ik hoop dat de andere collega's bestuursleden het me niet kwalijk nemen, dat ik hier graag eens apart onze erevoorzitter Jan, onze secretaris Patrick Tuytschaever en onze toekomstige hulpsecretaris André Stevens vermeld. Zij zijn er altijd en zij zijn steeds beschikbaar.

Dank ook aan de abonnees op ons tijdschrift, dank aan de talrijke sympathisanten die ons informatie, documenten en foto's bezorgen, dank aan erenotariss Duerinck op wiens steun we steeds kunnen rekenen, dank aan de Provincie Oost-Vlaanderen, de Erfgoedcel Meetjesland, en de Gemeentelijke Raad voor Cultuurbeleid voor de financiële steun en 'last but not least' dank aan het gemeentebestuur van Nevele die ons de mogelijkheid heeft gegeven om een heus erfgoedcentrum uit te bouwen in het vroegere postkantoor van Hansbeke.

Mijnheer de burgemeester als eerste vertegenwoordiger van onze gemeente richt ik deze laatste woorden van dank tot u en vraag ik u hierbij deze dankbetuiging aan al uw collega's raadsleden over te maken.

Het vervolg van deze namiddag ziet er als volgt uit. Prof. emeritus Magda De Vos, van de vakgroep Nederlandse taalkunde van de Universiteit Gent

en voorzitter van de Stichting Achiel De Vos zal ons iets meer vertellen over de publicatie zelf en de situering ervan in de reeks Meetjeslandse toponiemen tot 1600. Jan Luyssaert vertelt ons daarna iets meer over de ontginningsgeschiedenis van Nevele in de spiegel van zijn plaatsnamen waarna we graag het woord verlenen aan de heer Johan Cornelis, burgemeester van Nevele voor de slotrede. Daarna nodigen de beide organiserende verenigingen u graag uit om samen met ons te klinken op deze nieuwe uitga-ve.

Ik geef nu graag het woord aan prof. emeritus Magda Devos.

Toespraak door prof. em. Magda Devos: 'De toponymie van Nevele en het naamkundig onderzoek van de Stichting Achiel De Vos'

Namens de Stichting Achiel De Vos heet ik u hartelijk welkom op de voorstelling van alweer een nieuw boek in onze reeks Meetjeslandse toponiemen tot 1600, over de plaatsnamen van Nevele. Met recht mag ik zeggen 'alweer', want het is pas van de lente van 2010 geleden dat het deel over Lembeke in het licht werd gegeven.

Met genoeg zien ik nogal wat vertrouwde gezichten in het publiek, mensen die erbij waren vorig jaar in Lembeke, maar ook bij eerdere voorstellingen, in Landegem, in Ursel, in Eeklo, in Zomergem en elders. Aan deze habitués, die met onze werkzaamheden vertrouwd zijn en de vorderingen van ons project op de voet volgen, hoef ik de Stichting Achiel De Vos uiteraard niet meer voor te stellen. Maar ten behoeve van diegenen die vandaag voor het eerst met ons werk in contact komen, wil ik toch even kort vertellen wie wij zijn en wat we met het project Meetjeslandse toponiemen tot 1600 willen verwezenlijken.

Onze stichting is een samenwerkingsverband van taalkundigen, historici en heemkundigen, die de handen in elkaar slaan om het Meetjeslandse toponymisch erfgoed te ontsluiten voor de wetenschap en voor het geïnteresseerde publiek, in een reeks toponymische dorpsmonografieën. Daarvan zijn er vandaag 14 verschenen, het nieuwe over Nevele niet meegerekend. Al die studies zijn voor het leeuwendeel gebaseerd op een uitgebreid archief van plaatsnamen dat in de loop van vele jaren bijeen werd gebracht door twee gerenommeerde Meetjeslandse onderzoekers, namelijk Achiel De Vos uit Evergem en Luc Stockman uit Aalter. Gedurende vele jaren noteerden zij nauwkeurig alle Meetjeslandse plaatsnamen die zij tegenkwamen in de archiefbronnen die zij raadpleegden voor hun onderzoek naar de

geschiedenis van de streek. Tegen het einde van de jaren tachtig van de vorige eeuw was hun collectie aangegroeid tot zo'n twintigduizend steekkaarten, met een veelvoud daarvan aan bronnenexcerpten. Achiel De Vos koesterde aanvankelijk het plan om al die gegevens te verwerken in één omvangrijk woordenboek van Meetjeslandse plaatsnamen, naar het voorbeeld van het achttiendelige toponymische woordenboek van Karel De Flou over westelijk Vlaanderen en Noord-Frankrijk. Maar naarmate de verzameling aangroeide, gingen Achiel De Vos en Luc Stockman twijfelen aan de haalbaarheid van zo'n project. Wie zou er, buiten een kleine kring van wetenschappers, historici en heemkundigen, belangstelling hebben voor zo'n omvangrijk werk, dat stellig verschillende boekdelen zou omvatten, en waarin alleen toponiemen en bronnenexcerpten vermeld zouden staan? Wie zou zo'n stel boeken kopen? Alvast niet de belangstellende inwoner van het Meetjesland, want die is in de eerste plaats geïnteresseerd in de plaatsnamen van zijn eigen gemeente, en hij wil die ook verklaard zien. Wat betekenen de namen van de wijken, de straten, de boerderijen, de akkers, de weilanden en de waterlopen?

De twee Meetjeslandse pioniers legden de kwestie voor aan prof. Johan Taeldeman, zelf een geboren en getogen Meetjeslander, en toentertijd hoogleraar Nederlandse taalkunde aan de Universiteit Gent. Uit dat overleg kwam een nieuwe optie naar voren, nl. om de plaatsnamen te behandelen in een apart boekje per dorp, dat niet alleen zou bestaan uit een opsomming van bronnenattestaties, maar waar ook zou worden ingegaan op de herkomst en de betekenis van de namen. Tevens werd ervoor gekozen om bij de bespreking de toponiemen niet te behandelen in een alfabetische volgorde, maar ze te rubriceren naar werkelijkheidsdomeinen, zoals gehuchten, wegen, boerderijen, akkerland en weiland, moeras, waterlopen, enz., omdat op die manier de namen beter gezien kunnen worden in hun landschappelijke samenhang. De eerste dorpsmonografie met dat afgesproken stramien verscheen in 1989, over de plaatsnamen van Adegem, met taalkundig commentaar door J. Taeldeman. Het zou helaas de enige aflevering zijn waarvan Achiel De Vos de publicatie kon meemaken, want hij overleed nog in datzelfde jaar. Kort daarop, in 1990, werd een werkgroep in het leven geroepen om het project met succes verder te zetten, en waarvan meer taalkundigen deel zouden uitmaken om een wetenschappelijk verantwoorde verklaring van die plaatsnamen te garanderen. De werkgroep werd naar de grote bezieler van de Meetjeslandse toponymie 'Stichting Achiel De Vos' gedoopt. Onder de samenwerking van een tiental ac-

tieve leden verschenen na het deel over Adegem ook boekjes over Maldegem en Sint-Laureins, Aalter, Bellem, Eeklo, Hansbeke, Lovendegem, Zomergem, Merendree, Vinderhoute, Ronsele en Oostwinkel, Ursel, Landegem en Lembeke. Vandaag wordt de reeks dus uitgebreid met een lijvige aflevering over Nevele. En er staan nog verschillende verdere afleveringen op stapel. De eerstvolgende gaat over de plaatsnamen van de Meetjeslandse polderdorpen, en zal als alles naar wens verloopt in 2012 verschijnen.

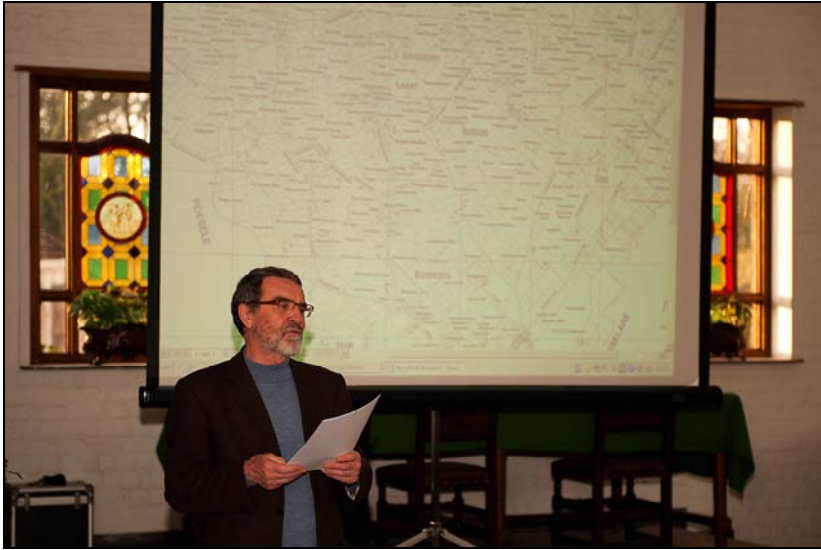
Het boek over Nevele is, na dat over Landegem, het tweede in de reeks Meetjeslandse toponiemen dat niet gebaseerd is op het archief van Achiel De Vos en Luc Stockman. Dat archief bevat namelijk geen plaatsnamen uit Landegem en Nevele, want Achiel en Luc gingen uit van de afbakening van het Meetjesland zoals die werd vastgelegd door E. Tieleman in het eerste jaarboek van het heemkundig genootschap Appeltjes van het Meetjesland. In Tielemans visie behoorden die twee gemeenten niet tot het Meetjesland. Bij nader inzien echter zijn er geen objectieve criteria voorhanden om te bepalen welke gemeenten in het noordwestelijke kwart van de provincie Oost-Vlaanderen wél en welke niet tot het Meetjesland behoren. Het Meetjesland is geen landschappelijke eenheid, noch is het ooit een officiële bestuurlijke entiteit geweest. De gemeenten die er traditioneel in ondergebracht worden, behoren tot drie verschillende landschapstypes: de polders in het noorden, het typisch gesloten landschap van de Binnen-Vlaamse zandstreek in het midden en het gemengde landschapstype, waar open kouters afwisselen met omsloten bulken in het zuiden. Verder vormde de verzameling van traditioneel tot het Meetjesland gerekende gemeenten geen bestuurlijke eenheid onder het Ancien Regime. Vandaag echter is de 'regio Meetjesland' wel een begrip voor verschillende openbare besturen, en de gemeente Nevele wenst zich in diverse aangelegenheden bij deze regio aan te sluiten. Waarom zouden we dan niet het hele fusiegeheel Nevele tot het Meetjesland rekenen? Dus niet alleen de deelgemeenten Merendree en Hansbeke, maar ook Landegem en Nevele zelf? Vanuit die overweging past een studie over de plaatsnamen van Landegem en Nevele helemaal in de reeks Meetjeslandse toponiemen tot 1600.

Net zoals de verzameling Landegemse plaatsnamen is ook de Nevelse verzameling het werk van één man, de auteur Jan Luyssaert. Jan Luyssaert heeft jarenlang zowat in de archiefdepots gewoond om er de Landegemse en Nevelse plaatsnamen uit de historische documenten op te tekenen. Landegem en Nevele behoren uiteraard tot de actieradius van de heem-

kundige kring Het Land van Nevele, waarvan Jan Luysaert sedert jaar en dag één van de voortrekkers is. Daarom lag het voor de hand dat ook dit boek een gemeenschappelijke uitgave zou worden van deze kring en de Stichting Achiel De Vos. Een dergelijke samenwerking kan alleen maar worden toegejuicht en ik zou wensen dat dit voorbeeld navolging krijgt.

Over de inhoud van het boek zal ik niet uitweiden. Dat komt de auteur toe, die zo meteen aan het woord komt. Ik laat het ook aan hem over om diegenen te danken die tot de realisatie van het boek hebben bijgedragen. Wel wil ik hier namens de Stichting Achiel De Vos een hartelijk dankwoord richten tot de heemkundige kring Het Land van Nevele, die niet enkel de vormgeving van het boek heeft verzorgd, maar de uitgave ook mee subsidieert. En ten slotte zijn wij ook het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen bijzonder erkentelijk voor zijn jaarlijkse subsidie ter ondersteuning van onze werking en onze uitgaven.

Toespraak door de heer Johan Cornelis, burgemeester van Nevele.

Geachte heer voorzitter en bestuursleden van heemkundige kring het land van Nevele en de stichting Achiel De Vos.

Ik heb genoten van de inleiding van u mijnheer de voorzitter, van de rede van u geachte Professor emeritus Magda De Vos en uiteraard van uw toelichting mijnheer Jan Luysaert

Vandaag worden hier in dit prachtige lokaal van de vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling, een product dat ik nog ken uit mijn jeugdjaren, (ook ik ben nog naar het kleine dorpswinkeltje om cichorei gereden), andermaal wegwijzers geplaatst naar, in de eerste plaats het verleden maar ook naar de toekomst. Wegwijzers zoals er al vele jaren geplaatst worden door de verenigingen, heemkundige kring het Land van Nevele en de stichting Achiel de Vos.

Wegwijzers die ons een inzicht geven in het verleden. Hoe hier in vroegere tijden geleefd werd en die een verklaring geven van elementen van de samenleving van dat ogenblik.

Het is door het vele, stille werk welke door de mensen van deze verenigingen geleverd wordt dat wij geholpen worden in onze zoektocht naar verleden en toekomst

Het moge gezegd geachte genodigden, wij zijn in Nevele op vlak van heemkunde verward met deze verenigingen, met de mensen die ze gestalte geven. Vandaag verdienen al deze mensen een pluim voor hun dagelijkse inzet.

Sta me echter toe dat ik vandaag bijzondere aandacht besteed aan dhr Jan Luysaert

De naam Jan Luysaert zit al heel lang in mijn geheugen, in mijn spiegel van de heemkunde. De man die zich met ietwat snelle pasjes beweegt. Die er niet alleen is als een zoveelste boek van hem voorgesteld wordt, maar er even goed is als de zaal moet klaar gezet worden, of na het evenement terug in orde moet gebracht worden. De man van wie ik mij soms afvroeg, wie schuilt achter dat baardje.

Geachte dames en heren, ik weet het ondertussen. Achter dat meestal ernstige gezicht schuilt een sociaal bewogen man die bovendien een hart heeft voor heemkunde in al zijn facetten.

Die ontegensprekelijk een groot deel van die wegwijzers naar onze gemeente plaatst in een groot deel van Vlaanderen.

Jan, als burgemeester ben ik de tolk van de bevolking om je onze dankbaarheid te betuigen, om te zeggen dat wij fier op jou zijn.

Samen met je collega's uit de heemkundige verenigingen leer je ons andermaal een boeiend iets over ons verleden, de toponymie van Nevele. Als kind was ik al geboeid vanwaar de naam 'gekaptten' en 'd'ooringen', kwamen. Mijn interesse is ondertussen alleen maar gegroeid en dat is jullie, dat is jouw verdienste Jan.

Heel oprecht dank voor jouw inzet en mijn oprechte waardering en felicitaties met de voorstelling van jouw boek.

(A.B.)

DE ACTIVITEITEN VAN 'HET LAND VAN NEVELE' IN 2011

We organiseerden:

27 maart: Nevele - Zaal Novy - Algemene ledenvergadering en lezing door prof. dr. Wim De Clercq *"In het oudste Land van de Kale: de boerengemeenschappen op de Kale-oeveren tussen 500 vóór en 1200 na Chr."* 53 aanwezigen. (Zie: *Het Land van Nevele*, jg. 2011, afl. 3, blz. 83).

12 en 13 juni: Nevele - Sinksenkermis – Vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling – tentoonstelling - *'De buurtspoorweg en de tram in het Land van Nevele'* - meer dan 500 bezoekers. (Zie: *Het Land van Nevele*, jg. 2011, afl. 3, blz. 83-84 en afl. 4, blz. 3-62).

10 juli: Poesele - 27ste uitdeling van bedevaartvaantjes van de donderheilige Donatus tijdens de hoogmis van 8 u 30 in de St.-Laurentiuskerk te Poesele. (Zie *Het Land van Nevele*, jg. 2011, afl. 3, blz. 84).

26 tot 30 augustus: Merendree - Tentoonstelling en uitgave van een kunstfotoboek – *'MERENDREE – portret van een dorp'* i.s.m. fotograaf-kunstenaar Koen Degroote. Meer dan 100 bezoekers. (Zie: *Het Land van Nevele*, jg. 2011, afl. 4, blz. 72-75)

17 december: Nevele - vroegere cichoreifabriek Buysse-Loveling - lezing *'De ontginningsgeschiedenis van Nevele in de spiegel van zijn plaatsnamen'* door Jan Luyssaert en voorstelling van het nieuwe boek over de Nevelse plaatsnamen i.s.m. de Stichting Achiel De Vos (zie elders in dit tijdschrift).

We verleenden onze medewerking aan:

22 maart: Gent, Miat - MIAT i.s.m. Davidsfonds Landegem - *De nacht van de geschiedenis* – Lezing: 'Op vakantie! Sabena vliegt van België naar Congo' door André Bollaert.

1 mei: Tielt Erfgoeddag - Boekenstand op de 12de *Genealogische Boekenbeurs* in het (J.O.C.), Jeugd Ontmoetingscentrum Europa-hal, Generaal Maczekplein te Tielt (André Bollaert, Jan Luysaert).

29 mei, 26 juni, 6 augustus: Nevele - *BELEEF NEVELE eens anders* een fiets- en huifkartocht waarbij de deelnemers konden kennis maken met de Nevelse auteurs en proeven van streekproducten. Een organisatie van UNIZO-Nevele en Grupo Principale i.s.m. Davidsfonds Landegem. Mede uitstippelen van de route en samenstelling van de brochure (André Bollaert).

20 augustus: Nevele - *In Nevele(n) gehuld* – eerste uit een reeks wandelingen, georganiseerd door de Meetjeslandse Gidsenvereniging en het Plattelandscentrum Meetjesland i.s.m. het gemeentebestuur van Nevele. Bezorgen van achtergrondinformatie en routebeschrijving (Erfgoedcentrum Het Land van Nevele).

11 september: Merendree - *Open Monumentendag, thema: Conflict*. Het verzamelen van documentatie, het constant leiden van gidsbeurten met vier bestuursleden van 10 tot 12 en van 14 tot 18 uur en het samenstellen van de brochure (Hugo Schaeck, André Bollaert, Jan Luysaert, Patrick Tuytschaever).

2 oktober: Deinze - Informatiestand op de 27ste Genealogische ontmoetingsdag in zaal Rekkellinge te Deinze van 9u tot 12u30 (André Stevens, Stefaan De Grootte).

2 oktober: Nevele - *Poëtische route in Nevele* - een organisatie van Vormingplus Meetjesland i.s.m. Poëziecentrum Gent. Het verzamelen van informatie over Nevele en de Nevelse dichters en hun publicaties en het uitstippelen van de wandelroute (André Bollaert).

We namen deel aan alle vergaderingen van de collega-groep erfgoedverenigingen en de vergaderingen van de Expertencommissie Erfgoedbank ingericht door Comeet. We beantwoordden tientallen vragen over archeologie, gebeurtenissen, toponiemen, oude gebruiken, de Nevelse schrijvers enz. in de vroegere dorpen van ons werkgebied.

We werkten mee aan 'Hoeven van het Meetjesland' de jaarkalender die werd uitgegeven door de Marnixring Meetjesland (André Bollaert). We bezorgden informatie en documentatie voor de brochure en de tentoonstelling over de geschiedenis van de duivensport in Londerzeel en het boek van Jan Van de Castele 'Over Knesselare gesproken. Babbels in de aders van het dorp'. We bezorgden informatie en documentatie voor de viering van het 150-jarig bestaan van de *Saint-Donatus parish* in Iowa (Verenigde Staten).

We gaven enkele gidsbeurten i.v.m. de geschiedenis van en de bezienswaardigheden in Nevele (Jan Luyssaert) en bezorgden cultuurhistorische informatie aan diverse socio-culturele verenigingen.

Onder de leiding van onze ondervoorzitter Arnold Strobbe bezochten we op zaterdag 13 augustus met onze bestuursleden de tentoonstelling: 'Op het raakvlak van twee landschappen - De vroegste geschiedenis van Brugge'.

Op zaterdag 29 oktober bezochten we met onze bestuursleden onder de leiding van erenotaris Duerinck het domein van het 'Hof Duerinck' in de voormalige heerlijkheid Eegene in Schoonaarde (Dendermonde).

Het 'Hof Duerinck' aan de Eegene 136 in Schoonaarde

Met erenotaris Duerinck in de leefkamer van het "Hof Duerinck" voor de schouw met het medaillon met de beeltenis van kardinaal de Franckenberg

Het huidige gebouw met de woonvleugel dateert uit het laatste kwart van de 18de eeuw. Het werd opgericht als buitenverblijf van kardinaal de Franckenberg, aartsbisschop van Mechelen vanaf 1759 tot 1801 en abt van de abdij van Affligem die de heerlijkheid van Eegene in haar bezit had. In de woonkamer bevindt zich een classicistische schouw met de afbeelding van de kardinaal in een medaillon. Achter het woonhuis staat nog een kolossale tiendenshuur. In 1878 kwam deze riante herenwoning in het bezit van de familie Duerinck. De bijgebouwen waren van 1878 tot ca. 1940 in gebruik als maalterij en olieslagerij. In 1982 werd het woonhuis beschermd als monument. Het Hof Duerinck was de woonplaats van de grootouders van de notaris, waaraan hij vele mooie herinneringen koestert.

Daarna ging de tocht verder naar

de abdij van Dendermonde waar Dom Justinus ons opwachtte en rondleidde. Na een kort bezoekje aan het Dendermondse begijnhof, keerden we vol nieuwe plannen tevreden terug van deze extra monumentendag en werden al plannen gesmeed voor 2012.

'Erfgoedcentrum Het Land van Nevele', onze bibliotheek in Hansbeke was heel het jaar open op dinsdagavond van 20 tot 22 u. Ze was eveneens 9 zondagvoormiddagen open van 10 tot 12 uur en werd buiten de openingsuren door verscheidene studenten en vorsers bezocht. Enkele van hen werden begeleid bij het opzoeken van materiaal voor hun scriptie.

Aan de infrastructuur van ons erfgoedcentrum werden onder de leiding van onze secretaris Patrick Tuytschaever enkele verbeteringen en vernieuwingen aangebracht. Zo werden bijkomende boekenrekken en kasten geplaatst, werden een nieuwe computer en printer aangeschaft en werd een nieuw ontleenprogramma voor onze bibliotheek geïnstalleerd.

We verstuurden 9 nieuwsbrieven waarin, naast onze eigen werking, ook de activiteiten werden aangekondigd, georganiseerd door erfgoedverenigingen die ons dit mededeelden.

Onze reizende tentoonstelling '*Mijnheer Cyriel*' staat sinds half juli opgesteld in de Steenhove, Veldeken 41 in Nevele in afwachting dat ze kan opgesteld worden in het nog in te richten cultuurhuis van de gemeente Nevele in Hansbeke.

Ons tijdschrift *Het Land van Nevele* verscheen 4 maal, samen goed voor 416 blz. lokale geschiedenis. Op 31 december 2011 telden we 475 abonnees op ons tijdschrift d.w.z. 19 meer dan in 2010.

Onze website, actief sinds 23 september 2000, telde al meer dan 80.000 bezoekers. De lokale pers was nooit veraf bij de organisatie van onze activiteiten en deze waaraan we onze medewerking hebben verleend.

(A.B.)

MENSEN VAN TOEN

DE OLIESLAGERS EN HUN OLIEWINDMOLEN OP DE LEIKANT¹ VAN HANSBEKE

*Ingekleurde sfeervolle pentekening van Ignace Neerman,
uitgegeven in 2007 door 'Oud-Hansbeke'.
Vaartstraat. Oliewindmolen en molenaarshuis.*

¹ Vanouds spreekt men te Hansbeke over de Leikant. 'Leikant' is een toponiem dat verwijst naar het noordelijk grensgebied van Hansbeke waar een *leie* (een gekanaliseerde waterloop, hier de Brugse Vaart) gegraven werd.

GROOTGRONDBEZITTER JACQUES PATHEET

Een van de grootgrondbezitters te Hansbeke anno 1700, die er minstens 20 hectaren grond in eigendom hadden, waren de weduwe en oirs (afstammelingen) van *Jacques Patheet*. Ze bezaten 14 partijen zaailand (6.659 roeden), 5 meersen (1.418 roeden), 8 partijen bos (5.064 roeden) en een hofstede (407 roeden), hetzij 28 percelen met een totale oppervlakte van 13.548 roeden (20,1 ha).²

Die percelen lagen verspreid over de vier *belopen* van Hansbeke³:

Eerste beloop	(<i>Kercke en Voorde</i>)
I/231	meers, 150 roeden
I/243	lant, 2883r, <i>de tien gemeten</i>
Tweede beloop	(<i>Ro en Sande</i>)
II/564	bos, 1930r, <i>de zelaere</i>
II/584	bos, 756r, <i>den crommen bosch</i>
Derde beloop	(<i>Reybroeck en Kippendonck</i>)
III/20	bos, 410r, <i>de slijtbos</i>
III/30	bos, 767r
III/38	bosken, 100r
III/42, 48	bos, 780r
III/356	lant, 943r
Vierde beloop	(<i>Velde en Hamme</i>)
IV/9	bos, 321r
IV/19	lant, 190r
IV/22	lant, 352r, <i>de heyman</i>
IV/26	lant, 293r
IV/73	lant, 737r, <i>het lange stuck</i>
IV/75	lant, 250r
IV/76	<i>hofstede</i> , 407r
IV/77	lant, 273r
IV/84	lant, 456r
IV/92	meers, 1060r
IV/150	meerselken, 61r

² A. Martens, *Hansbeke in 1700. Grondgebruik, grondbezit en bewoning*. Uitgave van 'Oud Hansbeke', 2001, p. 60.

³ Rijksarchief Gent (RAG), fonds Oud Hansbeke, nr. 170 (*Landboeck der prochie van Hansbeke gemeten ten jaere 1700*).

IV/189	meers, 100r
IV/197	meers, 47r
IV/223	lant, 237r
IV/360	lant, 118r
IV/362 ^{1/2}	lant, 72 r
IV/366	lant, 305r
IV/381	lant, 150r

De *tien gemeten* (I/243) en de meers (I/231) in het eerste beloop werden in 1700 gepacht door *Maurus Van Hoecke*. De twee bossen in het tweede beloop en de vier bossen in het derde beloop bleven onverpacht en werden blijkbaar beheerd door de eigenaars zelf.

Jan Putte pachtte de partij land III/356 in het derde beloop en alle percelen in het vierde beloop, hetzij dertien percelen zaailand (4376r), vier meersen (1268r), een bos (321r) en de *hofstede* IV/76 (407r) gelegen op de westkant van de huidige Vaartstraat, noes tegenover het westeinde van de Hammestraat.

DE HOFSTEDEN IV/76

De 18de-eeuwse hofstede IV/76 gelegen op de westkant van de toenmalige *leystraete* (nu Vaartstraat) noes tegenover het westeinde van de Hammestraat, werd later bewoond door de opeenvolgende olieslagers op de *Leikant* van Hansbeke.

De huidige hofstede (Vaartstraat 30) is een hoeve met losstaande bestanddelen (een boerenhuis uit de 18de eeuw en dienstgebouwen uit de 19de eeuw), gegroepeerd in U-vorm rondom het erf afgesloten door een haag en toegankelijk via een gietijzeren hek.⁴

⁴ K. Lanclus, *Bouwen door de eeuwen heen. Deel 12n1*, Brepols Turnhout, 1989, p. 263.

*Huidig gerestaureerd boerenhuis op de Leikant van Hansbeke
(Vaartstraat 30)*

Het huidig gerestaureerd boerenhuis, met zes traveeën en één bouwlaag onder een zadeldak van pannen, is haaks ingeplant op de rooilijn van de straat. De bakstenen voorgevel, met gepikte plint en bepleisterde kroonlijst, is naar het zuiden georiënteerd, heeft vijf vernieuwde rechthoekige vensters met luiken, een dichtgemetselde getoogde deur tussen het eerste en tweede venster, en een met zandsteen omlijste getoogde deur tussen het vierde en vijfde venster.

Opmerkelijk zijn twee bouwtechnische bijzonderheden: op de zolder een dragende *dwarse binnenmuur met vlechtingen* en aanleunende schoorsteen, en in de voorgevel een *bouwnaad* ter hoogte van de binnenmuur met vlechtingen. Deze bijzonderheden laten vermoeden dat het oorspronkelijk woonhuis slechts bestond uit het linker woongedeelte met vier traveeën, drie vensters en een getoogde deur (die later werd dichtgemetseld toen wellicht ook het rechter woongedeelte aangebouwd werd).

DE 18DE-EEUWSE BEWONERS VAN DE HOFSTEDEN IV/76

De 18de-eeuwse bewoners van de hofsteden IV/76 (later bewoond door de opeenvolgende olieslagers) waren⁵:

1700-1721 Jan Putte
1721-1727 Jan Vanden Bossche
1727-1745 Gillis Braet
1745-1758 Livina Braet, weduwe Gillis Braet
1758-1763 Jan (-Baptiste) Braet
1763-1779 Pieter-Frans Braet

° ° °

Jan Putte was de oudste zoon en eerstgeborene van Joos Putte en Jacoba Steyaert, geboren te Hansbeke op 5 september 1655. Hij huwde driemaal, telkens te Hansbeke: een eerste maal op 1 juli 1683 met *Anna Vercooteren* (†Hansbeke 20.02.1695, 40 jaar oud), een tweede maal op 4 juni 1695 met *Judoca Standaert* (†Hansbeke 02.10.1697, 25 jaar oud), een derde maal op 25 januari 1698 met *Maria Verniers*.

Uit het eerste huwelijk werden te Hansbeke zes kinderen geboren: *Joos* (°08.06.1684, †18.09.1689), *Petronilla* (°29.03.1686), *Boudewijn* en *Jacob* tweelingbroers (°27.02.1688), *Joos* (°28.03.1690) en *Joannes-Jozef* (°17.06.1692), uit het tweede huwelijk één kind: *Pieter* (°09.03.1696, †16.10.1697), uit het derde huwelijk vijf kinderen: *Pieter* (°20.01.1699), *Joanna* (°02.09.1700), *Judoca* (°14.04.1702), *Frans* (°31.10.1705) en *Maria-Anna* (°02.07.1707).

Jan Putte overleed te Hansbeke op 19 januari 1721.

° ° °

Jan Vanden Bossche, vermoedelijk een zoon van Lieven Vanden Bossche en Anna Martens, huwde te Hansbeke op 30 november 1720 met *Livina Willems*, dochter van Gheert Willems en Catharina Lamme.

⁵ RAG, fds. Oud Hansbeke, nr. 170 (zie perceel IV/76 in het vierde beloop Velde en Hamme).

Uit dit huwelijk werden te Hansbeke vijf kinderen geboren: *Lieven* (°28.10.1721), *Gerard* (°10.04.1723), *Joanna-Petronilla* (°15.05.1724), *Jooris* (°15.07.1725) en *Maria-Francisca* (°01.12.1726).

Vermoedelijk verhuide het echtpaar in 1727 naar een andere parochie.

° ° °

Gillis Braet was de oudste zoon van Jan Braet schipper en Joanna Vande Walle, geboren te Hansbeke op 18 juni 1699. Hij huwde te Hansbeke op 29 november 1721 met *Livina Braet*, geboren te Hansbeke op 1 januari 1701, dochter van Pieter Braet en Petronilla Van Maldeghem.

Uit dit huwelijk werden te Hansbeke vijftien kinderen geboren waarvan zeven in de wieg stierven: *Pieter-Frans* (°01.09.1722) (zie verder), *Jan-Baptiste* (°20.10.1723, †20.10.1723), *Maria-Francisca* (°30.03.1725, †Gent 30.11.1789, begijntje), *Jan-Frans* (°06.12.1726, †13.12.1726), *Joannes* (°04.02.1728, †14.05.1728), *Petronilla* (°08.09.1729), *Jan-Baptiste* (°21.01.1731) (zie verder), *Ignace-Theodoor* (°09.10.1732), *Brigitte* (06.02.1734, †15.02.1734), *Maria-Rosa* (°02.02.1735), *Joanna-Petronilla* (°11.10.1736, †12.03.1737), *Bernard-Frans* (°29.03.1738), *Livina-Theresia* (°09.09.1741, †13.03.1764), *Joanna-Catharina* (°07.05.1743, †08.11.1743) en *Jacob-Philip* (°02.07.1744, †19.04.1745).

Gillis Braet overleed te Hansbeke op 1 februari 1746. Hij werd in de kerk begraven. Zijn weduwe Livina Braet stierf er 23 jaar later op 5 april 1779 en werd eveneens in de kerk begraven.

° ° °

Jan-Baptiste Braet was een zoon van voornoemde Gillis Braet en Livina Braet, geboren te Hansbeke op 21 januari 1731. Hij huwde met *Theresia-Monica De Sutter*.

Te Hansbeke werden twee kinderen geboren: *Pieter* (°15.11.1759) en *Rosa-Maria* (°03.05.1761, †Gent 01.04.1811, begijntje).

Jan-Baptiste Braet verhuisde in 1763 naar Bellem. Hij was er schepen (1773-1777) en burgemeester (1777-1784, 1788-1793) van de baronnie van Bellem en Schuurvelde.

° ° °

Pieter-Frans Braet was de oudste zoon en eerstgeborene van voornoemde Gillis Braet en Livina Braet, broer van voornoemde Jan-Baptiste Braet. Hij huwde te Gent op 15 november 1749 met *Veronica De Decker*, dochter van joos De Decker en Anna-Maria De Muynck, geboren te Hansbeke op 2 mei 1728.

Uit dit huwelijk werden te Hansbeke elf kinderen geboren, waarvan er vijf in de wieg en twee op jeugdige leeftijd stierven: *Monica* (°10.08.1750, †16.08.1750) en *Maria-Anna* (°10.08.1750, †13.08.1750) tweelingzusters, *Rosa* (°27.09.1751), *Jan-Baptiste* (°12.02.1753, †13.03.1753), *Jan-Baptiste* (°12.01.1754), *Pieter* (°23.09.1755, †Hansbeke 09.07.1769, 14 jaar oud), *Maria-Theresia* (°22.11.1757, †Gent 26.08.1731, begijntje), *Maria-Anna* (°19.04.1759, †27.02.1762, 3 jaar oud), *Gillis* (°01.09.1761, †10.01.1762), *Joanna-Catharina* (°25.09.1764, †30.03.1765) en *Gillis* (°10.11.1767).

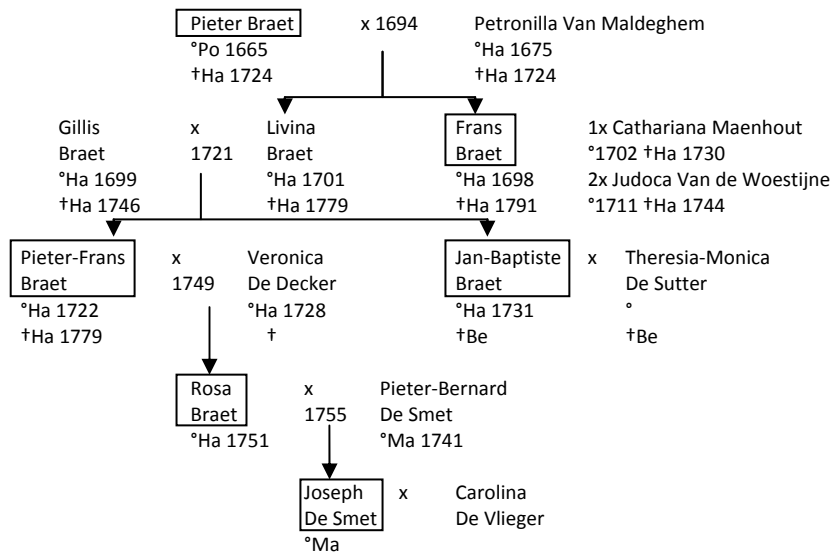
Pieter-Frans Braet overleed te Hansbeke op 15 april 1779 en werd er in de kerk begraven

° ° °

Opmerkelijk is dat de 18de-eeuwse hofstede IV/76 bewoond werd door leden van de molenaarsfamilie Braet.

Volgend fragment van het parenteel van het echtpaar *Pieter Braet-Petronilla Van Maldeghem* schematiseert de familierelaties tussen de voornoemde Braets.⁶

⁶ A. Braet, *Het geslacht Braet door de eeuwen heen (1295-1980)*, Uitgegeven in eigen beheer Erembodegem-Aalst, 1981.

° geboren
 x gehuwd
 † overleden
 Be: Bellem
 Ha: Hansbeke
 Ma: Maldegem
 Po: Poesele

Pieter Braet, zoon van Pieter Braet (molenaar te Poesele) en Judoca Meire, geboren te Poesele op 13 september 1665, gehuwd te Hansbeke op 21 februari 1694 met *Petronilla Van Maldeghem*, vestigde zich te Hansbeke waar elf kinderen geboren werden. Hij was er molenaar op de 'heerlijke' banmolen, schepen (1695-1698), burgemeester (1698-1700, 1710-1718) en baljuw (1718-1724) van de heerlijkheid Hansbeke. Hij overleed er op 14 september 1724 en werd in de kerk begraven.⁷

Frans Braet, zoon van voornoemde Pieter Braet en Petronilla Van Maldeghem, een eerste maal gehuwd met *Catharina Maenhout*, een tweede maal met *Judoca Van de Woestijne*, woonde vanaf 1724 te Hansbeke. Van 1724

⁷ A. Martens, De heerlijke banmolen van Hansbeke, in *Het Land van Nevele*, jg. XLI (2010), afl. 3, p. 22-23.

tot 1755 was hij molenaar op de 'heerlijke' banmolen van Hansbeke en van 1724 tot 1788 baljuw van de heerlijkheid Hansbeke. Hij overleed te Hansbeke op 15 november 1791, 93 jaar oud, en werd er in de kerk begraven.⁸

Pieter-Frans Braet en *Jan-Baptiste Braet*, zonen van Gillis Braet en Livina Braet die te Hansbeke de hofstede IV/76 op de Leikant bewoonden, stamden uit dezelfde molenaarsfamilie.

Rosa Braet, dochter van voornoemde Pieter-Frans Braet en Veronica De Decker, huwde in 1775 met *Pieter-Bernard De Smet* uit Maldegem. Haar zoon *Joseph De Smet* was olieslager op de Leikant van Hansbeke (zie verder).

DE OLIEWINDMOLEN OP DE LEIKANT VAN HANSBEKE

Volgens een proces-verbaal van afpaling, daterend van 1 augustus 1812, telde Hansbeke toentertijd drie windmolens, staande respectievelijk op de percelen sectie A nr. 187, sectie A nr. 314 en sectie E nr. 236.⁹

Deze plaatsaanduidingen verwijzen naar een kadastraal plan van Hansbeke uit 1813, ingedeeld in vijf secties A, B, C, D en E met aparte nummering van de percelen. Dit plan werd opgemaakt door ingénieur-géomètre De Vijlder, die zijn opmetingen *in situ* op 20 november 1811 had beëindigd.¹⁰

De windmolen op het perceel nr. 187 van de sectie A (de noordwestelijke kant van Hansbeke) betreft de oliewindmolen op de Leikant. Het was een bovenkruier, een stenen ronde torenmolen met een draaibare kap, uitgerust met twee koppels pletstenen van 1,80 m doormeter. In de molen werd olie geperst uit lijn- en koolzaad.¹¹

⁸ Ibidem, p. 23-24.

⁹ Inventaris van de wind- en watermolens in de provincie Oost-Vlaanderen, in *Cultureel Jaarboek van de provincie Oost-Vlaanderen*, 1961, Deel II, p. 99.

¹⁰ Dit kadastraal plan, bestaande uit een overzichtskaart en zeven deelkaarten, berustte enkele jaren geleden nog in het gemeentearchief van Nevele maar is er momenteel onvindbaar.

¹¹ A. Janssens, De verdwenen windmolens van Landegem en Hansbeke, in *Appeltjes van het Meetjesland*, jaarboek nr. 11 (1960), p. 290.

Deze oliewindmolen (nabij de kaai van Hansbeke op de Brugse Vaart) was gunstig gelegen. De bruto-opbrengst ervan werd dienvolgens geraamd op 390 fr., de netto-opbrengst op 260 fr.¹²

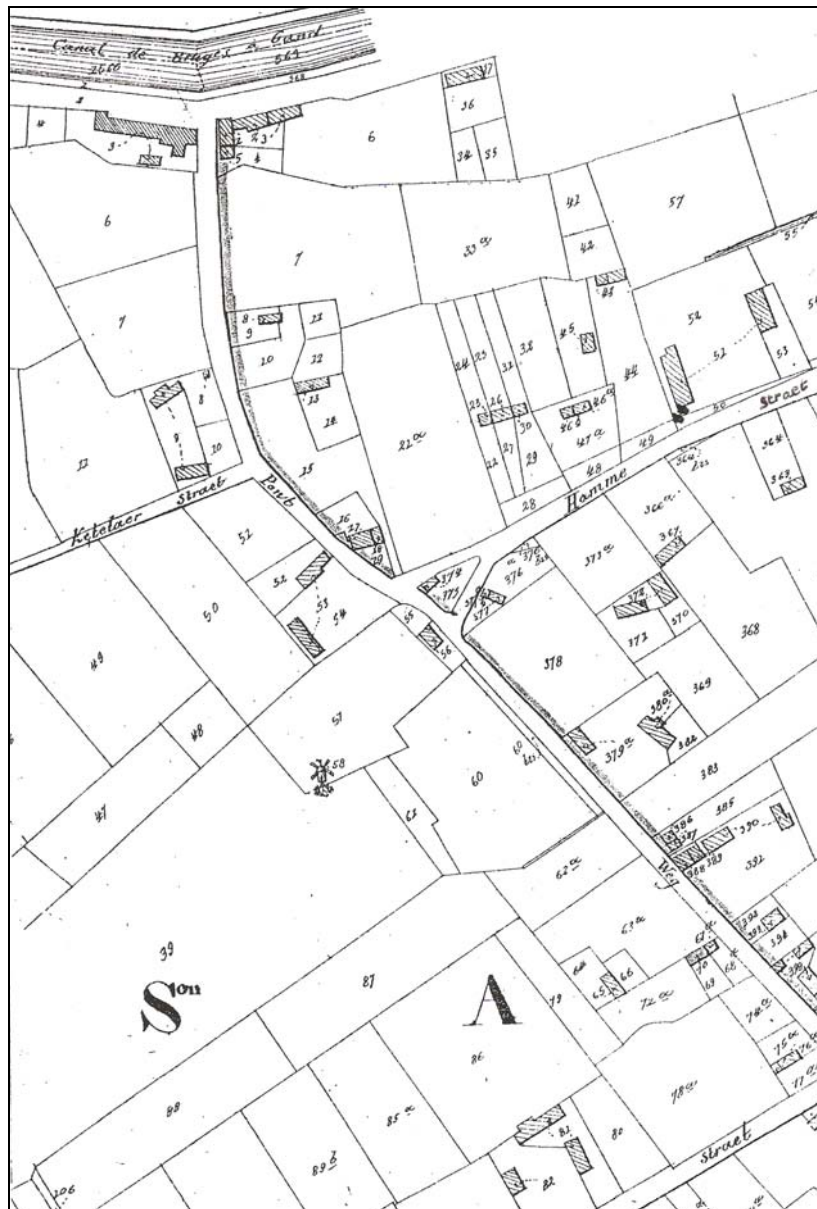
Op de kaart van Van der Maelen, daterend van 1840 of daaromtrent, vindt men een summierlijke aanduiding van de oliewindmolen, gelegen (zogezegd in Spilthoorn) ten westen van de Pontweg en noes tegenover de Hammestraat.

Een preciezere situatie van de molen vindt men op de kadastrale kaart van Popp, daterend van 1864. Gegevens over het molenaarshuis vindt men onder het artikel 317 van de bijhorende kadastrale legger.

Perceel Sectie A	Eigendom	Grootte a ca	Klasse	Belastbaar inkomen in fr.	
				Ongebouwd	Gebouwd
nr. 52	Tuin	6.60	3	5,28	
nr. 53	Huis	3.10	8	2,48	69,00
nr. 54	Boomgaard	13.30	3	8,64	
nr. 58	Oliewindmolen	<u>4.10</u>	1	<u>3.28</u>	<u>190,00</u>
		27.10		19,68	259,00

De molen, staande op het perceel sectie A nr. 58 (4a 10 ca groot) behoorde tot de klasse 1, toen met een belastbaar inkomen van 192 fr., het molenaarshuis op het perceel sectie A nr. 53 (3a 10 ca groot) tot de (mid-den)klasse 8 met een belastbaar inkomen van 69 fr.

¹² Inventaris van de wind- en watermolens in de provincie Oost-Vlaanderen, a.w., p. 99.

*Uittreksel van de kadastrale kaart van Popp (uit 1864).
Hansbeke. Preciezere situatie van de oliewindmolen op de Leikant.*

DE OLIESLAGERS OP DE LEIKANT VAN HANSBEKE

Olieslager Georges-François Goethals

Georges-François Goethals, geboren te Sleidinge omstreeks 1772, zoon van Georges-Bernard Goethals en Marie-Brigitte Verstraeten, woonde te Mariakerke toen hij te Gent op 3 september 1793 huwde met *Marie-Rosa Van Vynckt*, geboren te Hansbeke op 10 december 1768, dochter van Frans Van Vynckt en Georgia Van Laecke. Ze waren verwant in de derde en vierde graad ongelijke zijlinie. Hun huwelijksgetuigen waren Georges-Bernard Goethals vader van de bruidegom, wonende te Sleidinge, en Georgia Van Laecke, moeder van de bruid, wonende te Hansbeke.

Uit dit huwelijk werden, voor zover als bekend, drie kinderen geboren:

- *Bernardine*, geboren in 1794, overleden te Hansbeke op 14 juli 1797, drie jaar oud.
- *Monique*, geboren te Hansbeke op 17 september 1799, overleden twee uren na de geboorte.
- *Pieter*, geboren te Hansbeke op 12 april 1801, overleden twee uren na de geboorte.

In deze overlijdensakten van 1797, 1799 en 1801 wordt Georges-François Goethals als *olieslager* aangeduid, zijn oudere broer Jan-Baptiste als *baesmulder* wonende te Hansbeke.

Volgens het register van de volkstelling in het jaar IV (1795-1796) van de Franse Republiek¹³ woonden Georges-François Goethals *olieslager* 24 jaar oud en zijn vrouw Marie-Rosa Van Vynckt 27 jaar oud sedert 1795 in een hofstede te Hansbeke, gelegen langs de *Pontweg lopende naar de Brugse Vaart*. Regina en Pieter Cooreman waren inwonende dienstboden¹⁴. Jan-Baptiste Goethals, oudere broer van Georges-François Goethals, mulder 28 jaar oud, gehuwd met Marie-Anna Verwilt 40 jaar oud, woonde sedert 1788 al te Hansbeke.¹⁵

¹³ RAG, Hollands fonds, nr. 1501.

¹⁴ Hartelijk dank aan Willy Quintyn die me deze gegevens mededeelde.

¹⁵ A. Martens, De 'heerlijke' banmolen van Hansbeke, in *Het Land van Nevele*, jg. XLI (2010), afl. 3, p. 26-27.

Ook in een bestuurlijke nota van 22 februari 1816 werd Georges-François Goethals als *huillier* aangeduid.¹⁶

Volgens de legger van grondbelasting¹⁷, gecertificeerd op 12 september 1816 door L. Mestdach directeur van de Directe Belastingen der provincie Oost-Vlaanderen, was olieslager Georges-François Goethals toen eigenaar van het voornoemde perceel sectie A nr. 187 en de erop staande olie-windmolen. De netto-opbrengst van de molen werd toen begroot op 220 fr.

De olieslager bezat in 1816, benevens de oliewindmolen, nog vier woningen te Hansbeke, staande respectievelijk op de percelen nr. A/176 (gelegen in de onmiddellijke nabijheid van de oliemolen), D/415, D/549 en E/354.

Georges-François Goethals hertrouwde te Hansbeke op 6 december 1815 met *Maria-Sabine Secelle* ex Knesselare, geboren omstreeks 1793, dochter van Guilliame Secelle en Maria-Anna Coppens.

Uit dit huwelijk werden te Hansbeke drie kinderen geboren: *Sophie* (°20.05.1816), *Louis* (°02.06.1818) en *Juliana* (°25.02.1821).

Volgens deze geboorteakten was Georges-François Goethals in 1816 nog olieslager, in 1818 landsman, in 1821 landbouwer; Hij overleed te Hansbeke (wijk Zande) op 13 maart 1830, 58 jaar oud. Hij was toen, volgens de overlijdensakte, koopman.

Uit het voorgaande blijkt:

- dat Georges-François Goethals reeds in 1795 te Hansbeke woonde en er olieslager was,
- dat er op de Leikant van Hansbeke reeds in 1795 met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid een oliewindmolen stond,
- dat Georges-François Goethals in 1816 eigenaar was van die oliewindmolen,
- dat hij in 1816 (wellicht reeds in 1795) het huis op het perceel A/176 (de hofstede IV/76) bewoonde.

¹⁶ RAG, fds. Hansbeke Modern, nr. 22.

¹⁷ RAG, fds. Hansbeke Modern, nr. 32.

Of Georges-François Goethals de *bouwheer* was van de oliewindmolen op de Leikant van Hansbeke, staat echter niet vast.

Maar omdat hij reeds in 1795 te Hansbeke olieslager was en er in de Pontweg blijkbaar het molenaarshuis op het perceel A/176 bewoonde, mag men wel vermoeden dat de oliemolen op de Leikant in het laatste decennium van de 18de eeuw door hem gebouwd werd. *Of zou de molen misschien door de voornoemde molenaarsfamilie Braet gebouwd zijn?*

Olieslager Joseph De Smet

Pieter-Bernard De Smet, geboren te Maldegem in 1741, huwde te Hansbeke op 9 januari 1776 met *Rosa Braet*, geboren te Hansbeke op 27 september 1751, dochter van voornoemde Pieter-Frans Braet en Veronica De Decker (zie fragment parenteel Pieter Braet-Petronilla Van Maldegem).

Uit dit huwelijk werden te Maldegem dertien kinderen geboren: *Henri* (°22.01.1777), *Pieter* (°11.12.1778), *Jan-Baptiste* (°09.03.1780), *Barbara-Theresia* (°25.10.1781), *Anna-Maria* (°18.10.1782), *Ambroos* (°20.08.1783), *Carel-Joseph* (°13.07.1784), *Ambroos* (°12.09.1785), *Carel-Frans* (°22.07.1787), *Constant* (22.09.1788), *Theresia* (15.02.1790), *Felix-Guilliam* (19.12.1791) en *Joseph* (benjamin van het gezin) geboren op 21 mei 1793.

Volgens het bevolkingsregister van 1818¹⁸, waarin de gegevens van de volkstelling van 1818 geboekt werden, woonde *Joseph De Smet* (gehuwd met *Caroline De Vlieger*) te Hansbeke op de wijk *Hamme* en was ingeschreven als *olieslager*. Hiertui blijkt dat hij toen (en wellicht reeds vanaf 1816 of 1817) pachter of eigenaar was van de oliewindmolen op de Leikant van Hansbeke.

Op 16 september 1818 werd hij door Charles-Joseph Deseille, burgemeester van Hansbeke, aan de districtscommissaris Limnander te Gent voorgedragen als kandidaat-gemeenteraadslid. De Gedeputeerde Staten van Oost-Vlaanderen benoemden hem tot raadslid bij besluit van 9 september 1819.

¹⁸ RAG, fds. Hansbeke Modern, nr. 27.

Hij werd op 3 september 1825, bij de volledige vernieuwing van de gemeenteraad, en op 17 januari 1828 bij de gedeeltelijke vernieuwing van de raad als gemeenteraadslid herbenoemd en in 1829 als eerste schepen aangesteld.¹⁹

Toen hij bij de eerste gemeenteraadsverkiezingen van 16 december 1830 als gemeenteraadslid verkozen werd, weigerde hij het mandaat.²⁰

Bij de tussentijdse verkiezing van 6 februari 1834, waarbij een nieuwe burgemeester en een suppliant moeten verkozen worden, koos een meerderheid van de kiezers hem als nieuwe burgemeester. Hij vervulde de functie echter slechts een tweetal jaren en trad niet meer aan bij de gemeenteraadsverkiezing van 14 juli 1836.²¹

Olieslager Jacob-Francies Sieron

Jacob-Francies Sieron, geboren te Bellem op 2 februari 1793, zoon van Gerard Sieron (ex Landegem) en Livina De Vliegheer (ex Zomergem) landbouwers te Bellem, huwde te Hansbeke op 11 juni 1822 met *Coleta Bultynck*, geboren te Hansbeke op 31 juli 1794, dochter van Jan-Baptiste Bultynck²² en Regina-Petronilla Van Hove landbouwers te Hansbeke. Hij was toen *mulder* op de Proostdijmolen te Lotenhulle, eigendom van Jacob-Lieven Van Caneghem.

Te Lotenhulle werden drie kinderen geboren: *Frederic* (°06.02.1823) gehuwd te Nevele op 30.01.1871 met Pauline Lambrecht, *Rosalie* (°13.03.1825, †Sint-Amansberg 15.03.1896, begijntje) en *Seraphina* (°24.04.1827), gehuwd te Hansbeke op 29.01.1868 met Eduard Coopman.

¹⁹ A. Martens, De magistraat van Hansbeke tijdens het Hollands Bewind (1814-1830), in *Vlakaf*, Tweede reeks, jg. 6 (2000), nr. 6, p. 11-18.

²⁰ A. Martens, *Gemeenteraadsverkiezingen en gemeenteraden te Hansbeke (1830-1976)*, Uitgave van Oud-Hansbeke, 2000, p. 6-7.

²¹ A. Martens, *Gemeenteraadsverkiezingen...*, a.w., p. 9-11.

²² Jan-Baptiste Bultynck, afkomstig van Zomergem, was in 1782-1793 schepen, in 1793-1795 burgemeester van de heerlijkheid Hansbeke.

Het echtpaar verhuisde tussen 24 april 1827 en 5 februari 1830 van Lotenhulle naar Hansbeke waar Coleta Bultynck nog vijf kinderen baarde: *Maria-Francisca* (°05.02.1830, †06.04.1836), *Seraphien* (°26.04.1832) gehuwd te Hansbeke op 29.01.1868 met Clemence De Clercq, *Ludovica* (°01.03.1834), *Pauline* (°30.10.1835) gehuwd te Hansbeke op 30.06.1866 met Pieter De Booser, en *August* (°08.09.1840).

Volgens de 'Inventaris van de wind- en watermolens in de provincie Oost-Vlaanderen'²³ zou Jacob-Francies Sieron de oliemolen op de Leikant van Hansbeke vóór 1841 gekocht hebben.

In het bevolkingsregister van 1847²⁴ werd Jacob-Francies Sieron (en ook zijn oudste zoon Frederic) als *olieslager* ingeschreven. Hij woonde toen op de wijk Hamme (Pontweg 20), en was 53 jaar oud, zijn vrouw 52 jaar, zijn kinderen respectievelijk 23, 21, 19, 14, 12, 11, 6 jaar oud. Twee knechten en een meid waren inwonend: Charles Van de Walle (38 j.) ongehuwd, geboren te Lotenhulle, Jan De Graeve (19 j.) ongehuwd, geboren te Hansbeke en Therese Tramont (50 j.) ongehuwd, geboren te Hansbeke. Later waren Jan Biebuyck (43 j.) ongehuwd, geboren te Zulte en Karel-Francies Desmet (64 j.) geboren te Lotenhulle, inwonende knechten.

Jacob-Francies Sieron bezat in 1864, benevens de molen en het molenaarshuis, te Hansbeke nog 6 huizen, 5 tuinen, 4 boomgaarden en 12 partijen zaailand, hetzij 29 percelen met een totale oppervlakte van 6ha 42a 50ca.

De oliewindmolen behoorde tot de klasse 1 (met een belastbaar inkomen van 190 fr.), het molenaarshuis tot de (midden)klasse 8 (met een belastbaar inkomen van 69 fr.), één huis tot de klasse 10, drie huizen tot de klasse 11, één huis tot de klasse 12, twee partijen zaailand tot de klasse 1.

²³ Inventaris... a.w, p. 98.

²⁴ RAG, fds. Hansbeke Modern, nr. 85.

Perceel nr.	Eigendom	Grootte ha a ca	Klasse ²⁵	Belastbaar inkomen in fr.	
				Ongebouwd	Gebouwd
A47	land	30 10	3	13,85	
50	land	53 00	3	24,38	
51	boomgaard	20 50	2	16,40	
52	tuin	6 60	3	5,28	
53	huis	3 10	8	2,48	69
54	boomgaard	13 30	3	8,64	
55	tuin	3 30	3	2,64	
56	huis	1 00	9	0,80	51
57	land	47 40	3	21,80	
58	oliemolen	4 10	1	3,28	190
211a	boomgaard	4 70	3	3 06	
212	huis	0 60	11	0,48	30
213	huis	0 80	11	0,64	30
214	land	10 00	4	3,00	
464	land	1 05 10	1	84,08	
1118	land	42 20	2	27,43	
B624a	tuin	8 00	2	8,00	
625a	tuin	4 00	2	4,00	
626a	huis	0 50	11	0,42	30
626b	huis	0 40	12	0,32	18
628a	tuin	1 30	2	1,30	
962a	land	80 60	3	38,98	
967	land	34 50	2	22,42	
968	boomgaard	13 20	2	10,56	
969	huis	1 60	10	1,28	39
972a	land	31 00	3	14,26	
991b	land	39 00	2	25,35	
993	land	34 30	2	22,30	
1126	land	48 30	1	38,64	
		6 42 50		406,07	457

²⁵ Ter bepaling van het tarief van de zuivere begrotingen werden, gelet op de aard van de eigendommen, de huizen in 14 klassen, de landerijen in 5 klassen en de boomgaarden en tuinen in 3 klassen gerangschikt.

Jacob-Francies Sieron overleed te Hansbeke (wijk Hamme) op 13 april 1867, 74 jaar oud. Zijn zonen Frederic 43 j. en Seraphien 36 j., beiden nog ongehuwd en olieslaggers wonende te Hansbeke, deden aangifte van het overlijden op het gemeentehuis van Hansbeke.

De familie Sieron-Bultynck verkocht in 1868 de oliewindmolen en het bijhorig molenaarshuis aan Frans-Gisleen Borluut, kasteelheer en burgemeester te Hansbeke.²⁶

Het is opmerkelijk dat de familie Sieron de oliewindmolen verkocht, niet-tegenstaande de drie volwassen zonen Frederic (43 j.), Seraphien (36 j.) en August (28 j.) nog ongehuwd waren en blijkbaar nog thuis woonden. Waarom volgde niet één van hen zijn vader als olieslager op?

Seraphien werd landbouwer. Hij huwde te Hansbeke op 29 januari 1868 met Clemence De Clercq, geboren te Hansbeke op 5 maart 1846, dochter van Francies De Clercq en Rosalie Van de Moortele.

Frederic werd broodbakker te Merendree. Hij huwde te Nevele op 30 januari 1871 met Pauline Lambrecht, geboren te Nevele op 26 augustus 1847, dochter van Carel-Frans Lambrecht en Rosalie Balcaen.

Waar August Sieron terecht kwam is niet duidelijk.

Coleta Bultynck, weduwe van Jacob-Francies Sieron, stierf te Hansbeke wijk Dorp op 19 januari 1879, 84 jaar oud.

• • •

De oliewindmolen bleef decennia lang eigendom van de familie Borluut, naderhand van de familie de Bousies.

Frans-Gisleen Borluut overleed te Gent op 9 november 1883. Zijn erfgenamen *Louis Charliers de Buisseret*, zijn schoonzoon, weduwnaar van Marie-Josephine Borluut (†Hansbeke 24.08.1862), en *Lucie Borluut*, zijn kleindochter, dochter van Raymond Borluut (†Gent 04.01.1870) en Valerie van Pottelberghe de la Potterie, traden in 1886 uit onverdeelheid. De oliewindmolen en het molenaarshuis kwamen toen in bezit van *Lucie Borluut*.

²⁶ Inventaris..., a.w., p. 98.

Lucie Borluut huwde in 1889 met graaf *Baudouin de Bousies*, zoon van Adolphe de Bousies en Zoë de Behault, geboren te Mons op 22 maart 1859 en overleden te Brussel op 27 december 1921. In 1926 schonk gravin Lucie Borluut, douairière van graaf Baudouin de Bousies, de naakte eigendom van de molen en het molenaarshuis aan haar zoon graaf *Antoine de Bousies-Borluut*. Ze overleed te Brussel op 3 december 1946.

° ° °

Sedert 1868 werd de oliewindmolen door de adellijke eigenaars aan derden verpacht. De opeenvolgende *pachters* waren gezinsleden en aange-trouwden van het echtpaar Francies Depré en Anna-Theresia Vanden Busche, molenaars en olieslagers te Beernem, namelijk:

August Depré,
August Zutterman,
Serafiën Depré,
Victor Martens.

Olieslager August Depré

August Depré, zoon van Francies Depré en Anna-Theresia Vanden Bussche, werd te Beernem op 7 juni 1850 geboren.

De ambitieuze jongeman pachtte wellicht reeds in 1868 of 1869 de olie-windmolen voor een termijn van 12 jaren. Hij huwde te Hansbeke op 28 mei 1879 (om 17 uur) met *Paulina Galens*, geboren te Vinderhoute op 9 september 1854, dochter van Ferdinand Galens en Marie-Clementina Breusegem landbouwers te Hansbeke.

In de huwelijksakte wordt vermeld dat hij molenaar en olieslager te Hansbeke was. Hij verlengde echter zijn pachttermijn niet (zie verder). Te Hansbeke werden geen kinderen van het echtpaar geboren. Blijkbaar verhuisden de echtelingen naar een andere gemeente. Tijdens de oorlogsjaren 1914-1918 waren ze trouwens molenaars op de Sprietmolen te Nevele.²⁷

²⁷ A. Janssens, De windmolens van Nevele en randgemeenten, in *Bijdragen tot de Geschiedenis der stad Deinze*, Jaarboek nr. XXVI (1959), p. 104.

Olieslager August Zutterman

August Zutterman, zoon van Pieter Zutterman en Sophie Mattheeuws landbouwers te Hansbeke, werd op 31 oktober 1848 te Hansbeke geboren.

Hij huwde, op dezelfde dag als August Depré, te Hansbeke op 28 mei 1879 (om 16 uur) met *Juliana Depré*, geboren te Beernem op 19 november 1856, dochter van voornoemde Frans Depré en Anna-Theresia Vanden Bussche, en jongere zuster van voornoemde August Depré.

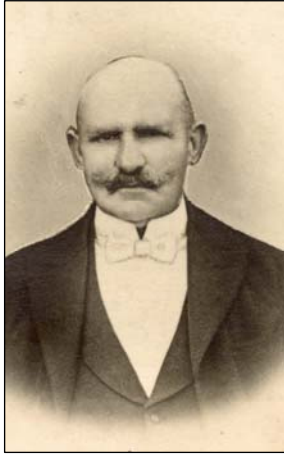
Het echtpaar kreeg 14 kinderen, 7 jongens en 7 meisjes, allen te Hansbeke geboren: *Serafien* (°10.02.1881), *Jules Octaaf* (°11.03.1882), *Carel Ludovic* (°01.09.1883), *Baziel Theodoor* (°05.09.1884), *Eduard* (°24.03.1886), *Hector Jozef* (°25.06.1887), *Raymond* (11.06.1888), *Maria Camilla* (°17.12.1889), *Maria Magdalena* (°04.07.1891), *René* (°10.12.1892), *Irma Marina* (°25.03.1894), *Estella Maria* (°17.04.1895), *Maria Clara* (°03.07.1897) en *Anna Clementina* (12.04.1899).

In de eerste acht geboorteakten (1881, 1882, 1883, 1884, 1886, 1887, 1888, 1889) wordt August Zutterman als *olieslager* (tweemaal als molenaar) aangeduid. Hij woonde op de wijk Hamme. Hieruit blijkt dat hij in 1880 of 1881 zijn zwager August Depré als olieslager op de Leikant-molen te Hansbeke opvolgde. In de laatste zes geboorteakten (1891, 1892, 1894, 1895, 1897, 1899) wordt hij aangeduid als *landbouwer*.

In het bevolkingsregister van Hansbeke uit 1891²⁸ wordt hij een laatste keer vermeld als olieslager, mulder, koekenkoopman en ook als landbouwer. Hij woonde toen op de wijk Hamme in de hofstede met huisnummer 23 die nog in hetzelfde jaar betrokken werd door Serafien Depré (zie verder).

²⁸ RAG, fds. Hansbeke Modern, Bevolkingsregister 1891, deel II, p. 103.

Olieslager Serafien Depré

Serafien Depré, zoon van voornoemde Frans Depré en Anna-Theresia Vanden Bussche, werd op 22 februari 1859 te Beernem geboren.

Hij huwde te Oedelem op 21 januari 1891 met *Leonie Vanden Neste*, geboren te Oedelem op 11 juli 1862, dochter van Romanus Vanden Neste en Francisca Allemey.

Hij vestigde zich in 1891 te Hansbeke en betrok er de hofstede Hamme 23, waar tevoren zijn zwager August Zutterman en zijn zuster Juliana Depré woonden.

In het bevolkingsregister van Hansbeke uit 1901²⁹ (Hamme 20), werd Serafien Depré ingeschreven als meester-molenaar, koekenkoopman en landbouwer. Inwonend waren: *Charles Bonami* knecht geboren te Bellem op 13 oktober 1882, *Leonie Thijs* meid geboren te Maldegem op 13 juli 1855 gehuwd te Hansbeke op 25 mei 1905 met Petrus Lanckreet, *Maria Augusta De Maegd* meid geboren te Hansbeke op 9 april 1874, en *Jan Alberic Van de Voorde* koeier geboren te Hansbeke op 16 oktober 1885.

Volgens mondelinge overlevering werd in 1898, in een nabij de oliewindmolen opgericht *stampkot*, een stoommachine van 24 paardekracht gebouwd, zodat de oliewinning ook bij windstilte kon doorgaan.³⁰

Op zondag 15 augustus 1911, 's nachts om half drie, stond de windmolen van olieslager Serafien Depré in lichter laaie. Geburen kwamen ijlings toegesnel maar de brand kon niet meer geblust worden. Enkel het uitgebrande stenen molenlichaam bleef overeind. Wel kon belet worden dat de

²⁹ Gemeentearchief Nevele (GAN), fds. Hansbeke Modern, Bevolkingsregister 1901, deel II, p. 291.

³⁰ A. Janssens, De verdwenen windmolens van Landegem en Hansbeke, *a.w.*, p. 290.

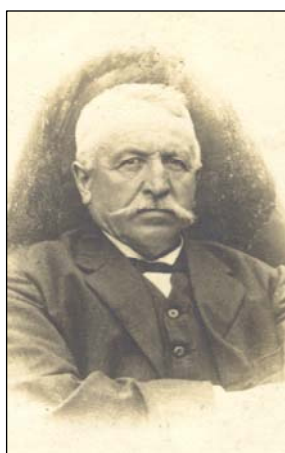
vlammen oversloegen naar de nabijgelegen machinekamer. De oorzaak van de brand was onduidelijk maar van kwaadwilligheid was geen sprake.³¹

In de molen werd naderhand een nieuwe pletterij gebouwd en de aandrijvende stoommachine verzwaard.³²

Op 15 november 1914 verhuisde het echtpaar Depré-Vanden Neste (dat kinderloos bleef) naar de toenmalige kapelanie Dorp 3 (nu Merendreestraat 8), samen met hun nichtje Marie Depré, geboren te Beernem op 7 oktober 1900.

Serafien Depré overleed te Hansbeke op 4 maart 1936. Zijn weduwe stierf er op 10 juli 1945.

Olieslager Victor Martens

Victor Martens

Victor Martens, zoon van Bernard Martens molenaar en Sophie Rots³³, werd op 28 juli 1856 te Knesselare geboren.

Hij huwde te Beernem op 15 december 1890 met *Pelagie Depré*, geboren te Beernem op 14 juli 1853, dochter van voornoemde Frans Depré en Anna-Theresia Vanden Bussche.

Het echtpaar woonde aanvankelijk te Bellem, vanaf de eeuwwisseling te Hansbeke. Uit dit huwelijk werden elf kinderen geboren, de oudste zes te Bellem, de jongste vijf te Hansbeke: *Maria* (°Bellem 30.11.1891), *Hortense* (°Be 18.01.1893), *Esther* (°Be 24.03.1894), *Florimond* (°Be 19.08.1895), *Cyriel* (°Be

³¹ *t Getrouwe Maldegem* van 20 augustus 1911.

³² A. Janssens, *De verdwenen windmolens van Landegem en Hansbeke, a.w.*, p. 291.

³³ Bernard Martens (°Lotenhulle 1815, †Knesselare 24.02.1901) en Sophie Rots (°Knesselare 26.04.1823, †Knesselare 30.12.1885) waren op 20 juli 1846 te Knesselare gehuwd.

08.12.1896), *Alice* (°Be 12.03.1898), *Clarice* (°Hansbeke 08.05.1899), *Achiel* (°Ha 30.10.1900), *Bertha* (°Ha 03.02.1902), *Jozef* (°Ha 03.01.1904) en *August* (°Ha 18.02.1905). Maria overleed te Gent op 5 februari 1917, 25 jaar oud, Achiel stierf te Hansbeke op 6 mei 1912, 11 jaar oud.

Victor Martens woonde te Hansbeke eerst op de hofstede Hammestraat 21 en runde er een landbouwbedrijf. In de geboortekten van 1899, 1900, 1902, 1904, 1905 wordt trouwens vermeld dat hij landbouwer was.

Nadat zijn schoonbroer Serafien Depré in 1914 naar Dorp 3 verhuisde, pachtte hij de oliemolen en het molenaarshuis (Vaartstraat 30). Hij was toen reeds 58 jaar oud.

Victor Martens molenaar overleed te Hansbeke wijk Hamme op 9 oktober 1919. De oudste zonen Florimond (24 j.) en Cyriel (22 j.) deden aangifte van het overlijden op de gemeentesecretarie. In de overlijdensakte wordt vermeld dat ze, zoals wijlen hun vader, molenaars waren.

Pelagie Depré, weduwe Victor Martens

In het bevolkingsregister van 1920 werd de 65-jarige *Pelagie Depré*, weduwe van Victor Martens, ingeschreven als handelaarster, niet meer als molenaarin. Het beroep van de oudste zonen Florimond en Cyriel werd niet vermeld.

Niet één van de kinderen was toen gehuwd. De oudste dochter Hortense was 26 jaar oud, Esther 25 jaar, Alice 21 jaar, Clarice 20 jaar, Bertha 17 jaar, de oudste zoon Florimond 24 jaar, Cyriel 22 jaar, Jozef 15 jaar en August 14 jaar.

Hortense huwde te Hansbeke op 21 april 1921 met *René Coopman* landbouwer, geboren te Adegem op 22 oktober 1891, zoon van Jacob-Francies Coopman en Marie-Leonie Van Acker. De huwelijksgetuigen waren Jozef Depré 67 jaar handelaar wonende te Beernem en Florimond Martens 25 jaar koopman te Hansbeke. Het echtpaar vestigde zich te Aalter.

Alice trouwde te Hansbeke op 26 juni 1924 met *Maurice Jozef De Prest* drukker, geboren te Beernem op 21 juni 1897, zoon van Henri De Prest en Emerentina Storme. Ze gingen in Beernem wonen.

Florimond handelaar huwde te Landegem op 3 maart 1927 met *Alice Helena Vlaeminck*, geboren te Poeke op 2 september 1896, weduwe van Amand De Smet (†Landegem 21.04.1921), dochter van August Vlaeminck en Maria Elodie Van Wontergem. Hij vestigde zich te Landegem.

Cyriel landbouwer trouwde te Sint-Joris ten Distel op 25 mei 1929 met *Maria Martha Van Belleghem*, geboren te Beernem op 1 mei 1902, dochter van Emiel Van Belleghem en Marie Van Goethem. Ze trokken eveneens naar Landegem.

August handelaar en landbouwer huwde te Zomergem op 12 februari 1930 met *Margareta Van Slijcke*, geboren te Zomergem op 12 december 1904, dochter van Bernard Van Slycke en Maria Bultinck. Ze bleven te Hansbeke de ouderlijke woning bewonen. Margareta overleed te Gent op 6 november 1936. August hertrouwde te Ronsele op 29 september 1937 met *Bertha Sierens*, geboren te Ronsele op 7 december 1901, dochter van August Sierens en Marie Mathilde Van de Velde.

Jozef landbouwer autogeleider huwde te Drongen op 31 december 1931 met *Cesarine Ros*, geboren te Drongen op 18 november 1901, dochter van Frans Ros en Clementina Coppens. Ze woonden te Hansbeke op een hofstede in de Hammestraat.

Clarice trouwde te Hansbeke op 19 juli 1933 met *Maurice Leon De Muyt* landbouwer, geboren te Hansbeke op 1 oktober 1903, zoon van Emiel Muyt en Maria Theresia De Muynck. Ze woonden te Hansbeke in de Kippondonkstraat.

Bertha huwde te Hansbeke op 24 oktober 1935 met *Aimé Alouis Rogghe* handelaar, geboren te Merendree op 15 november 1903, zoon van Alfons Rogghe en Maria Irma Herteleer. Ze vestigden zich te Landegem in de Statiestraat.

Esther, die ongehuwd bleef, woonde sedert 10 juni 1940 bij haar broers Florimond en Cyriel te Landegem.

Pelagie Depré, weduwe van Victor Martens, overleed te Hansbeke wijk Hamme op 30 december 1937, 74 jaar oud.

Uit het voorgaande blijkt dat de zonen van Victor Martens en Pelagie Depré (Florimond, Cyriel, Jozef en August) noch de schoonzonen (René Coopman, Maurice De Prest, Maurice De Muyt en Aimé Rogghe) de nieuwe pletterij (de zogenaamde stampkotmolen) niet verder geëxploiteerd hebben.

August Martens bleef evenwel pachter van het oude molenaarshuis en runde er een belangrijke handelszaak in veevoerders en meststoffen.

° ° °

Volgens mondelinge overlevering werd de stoommolen na 1919 nog enkele jaren gepacht door een zekere *Emiel De Smet* die uiteindelijk de afgetakelde molen, in overleg met de eigenaar, gedeeltelijk sloopte. Na de bevrijding, in 1944, werd het resterend deel van de molen door *Jozef Martens* opgeruimd.³⁴

*Afgetakelde oliewindmolen op de Leikant van Hansbeke,
anno 1940 of daaromtrent.*

³⁴ A. Janssens, De verdwenen windmolens van Landegem en Hansbeke, *a.w.*, p. 291.

Close-up van de afgetakelde windmolen.

SAMENVATTING

De stenen oliewindmolen op de Leikant te Hansbeke stond langs de westkant van de Vaartstraat op het perceel sectie A nr. 58.

Hij werd vermoedelijk in het laatste decennium van de 18de eeuw gebouwd. Wie de bouwheer was, is niet duidelijk. Een verder onderzoek kan wellicht uitsluitsel geven.

Mogelijk was het *Georges-Francies Goethals* ex Sleidinge, die te Gent op 3 september 1793 huwde met *Marie-Rosa Van Vynckt*, geboren te Hansbeke op 10 december 1768, dochter van Frans Van Vynckt en Georgia Van Laecke. Zeker is dat hij reeds in 1795 te Hansbeke woonde, er olieslager en in 1816 eigenaar was van de oliewindmolen.

Het bijhorende molenaarshuis was de hofstede (nu Vaartstraat 30) langs de westkant van de Vaartstraat, staande op het perceel sectie A nr. 53. Deze hoeve was tevoren achtereenvolgend bewoond door Jan Baptiste Braet en Pieter-Frans Braet, kleinzonen van de molenaarsfamilie Pieter Braet-Petronilla Van Maldeghem. Zou de oliewindmolen op de Leikant te Hansbeke misschien door de molenaarsfamilie Braet gebouwd zijn?

De oliewindmolen was tot in 1868 opeenvolgend eigendom van drie notabele families, die zelf de molen exploiteerden:

- Georges-François Goethals 1 x Marie-Rosa Van Vynckt
2 x Marie-Sabine Secelle;
- Joseph De Smet x Caroline De Vlieger;
- Jacob-Francies Sieron x Coleta Bultynck.

De familie Sieron-Bultynck verkocht in 1868 de molen aan Frans-Gisleen Borluut, kasteelheer en burgemeester van Hansbeke. De molen bleef decennia lang eigendom van de familie Borluut, naderhand van de familie de Bousies, die de molen aan derden verpachtten.

De opeenvolgende *pachters* van de molen waren gezinsleden en aange trouwden van het echtpaar Francies Depré-Anna Theresia Vanden Bussche, molenaars-olieslagers te Beernem:

- August Depré x Pauline Galens,
- August Zutterman x Juliana Depré
- Serafien Depré x Leonie van den Neste,
- Victor Martens x Pelagie Depré.

Volgens mondelinge overlevering ontstond op zondag 15 augustus 1911 in de molen een brand die het molenwerk volledig vernielde. In de molen werd een nieuwe pletterij gebouwd en het aandrijvend stoomtuig ver zwaard. Na Victor Martens pachtte een zekere Emiel De Smet de zoge naamde stampkotmolen nog zekere jaren. Het afgetakelde molenlichaam werd door hem gedeeltelijk gesloopt en in 1944 door Jozef Martens volle dig afgebroken.³⁵

Albert Martens
Gent

³⁵ Hartelijk dank aan Luc Bauwens, Robert Bockaert, Dienst Archief Maldegem, echtpaar Walter Martens-Tack, Willy Quintyn en Peter Van de Velde voor hun bereidwillige medewerking.

GESCHIEDENIS EN GENEALOGIE VAN DE FAMILIE BLOMME

VAN VINKT NAAR LOTENHULLE

De zoektocht naar een hofstede

August Blomme¹ was vijfendertig jaar toen hij in 1893 huwde met Virginie De Pourcq. Hij was een landbouwerszoon uit Vinkt, zij een landbouwersdochter uit Machelen aan de Leie. Voor zijn huwelijk had August al een hele zoektocht achter de rug om een voor hem gepast boerderijtje te vinden. Na veel navraag en zoekwerk vond hij er uiteindelijk eentje dat hem geschikt leek ca 4 ha in de Malsemhoek in Lotenhulle.

Al op 17 september 1893, drie dagen na zijn kerkelijk huwelijk, liet hij zich definitief uitschrijven uit de bevolkingsregister van zijn geboortedorp Vinkt, en vertrok hij met zijn Virginie naar hun nieuwe stek.

Trouwens, enige tijd voor zijn trouwdag had hij voor dat hofstedeke een huurcontract gesloten met Petrus Van Landuyt, zoon van Karel en Carolina Hautteman, landbouwer en eigenaar wonende in Vinkt, die het stedeke van zijn moeder in 1877 in volle eigendom had verworven.

August was een geletterd man, hij maakte grootse plannen zowel voor zijn gezin als voor zijn boerderij, reeds van bij het begin stelde hij een boerenknecht tewerk die hem bij de uitvoering van zijn plannen diende te helpen. Op 20 december 1900² staat Baziel De Ruyck, geboren in Machelen aan de Leie op 12 april 1883, te Lotenhulle ingeschreven als wettelijk residerende boerenknecht bij Augustus Blomme.

Op 25 augustus 1913³, een jaar voor het uitbreken van Wereldoorlog I, verkoopt Petrus Van Landuyt het hofstedeke met al zijn toebehoren aan

¹ Joos W., Drongen, Familiearchief, familie Blomme, foto August Blomme ca 1890.

² G.A. Lotenhulle: BV-registers 1890-1900, deel 2, pag. 316.

³ Verkoopakte: Etude Me. Blanchaert, Notaire à Deynze, 18 Septembre 1913. Archief familie Blomme.

Emile De Smet, gewezen molenaar te Lotenhulle, voor de som van 14.550 Belgische frank.

In deze verkoopakte is echter een bijzondere clausule opgenomen waardoor de rechten van de pachter beschermd werden. Er staat letterlijk te lezen: *“de gebouwen, samen met de kopen twee t.e.m. zes zijn in pacht bij de heer August Blomme, mits vierhonderd vijftig franks 's jaars, boven de lasten en de premie van assurantie tot 24 december 1914. Het jachtrecht behoort de heer Schelstraete toe tot de eersten januari 1915”*.

In 1949 verkoopt op haar beurt de familie De Smet de hofstede, doch deze keer gaat deze niet meer uit de handen van de Blommes.

Barre tijden komen aan

Twintig jaar lang hebben ze goede zaken gedaan, en was zijn gezin inmiddels uitgebreid met vijf dochters en twee zonen. De beide zonen waren de jongste uit het gezin, en waren respectievelijk geboren in 1902 en 1904. Maar in 1914 keert het tij.

Op 3 augustus 1914 vallen de Duitse legers zonder ultimatum het kleine België binnen. Als onmiddellijke reactie op deze brutale inval verklaarde op 4 augustus 1914 België samen met Engeland de oorlog aan Duitsland. Maar alles ging razend snel. Al op 17 augustus 1914 vielen de vestingen rondom Luik, op 20 augustus valt Brussel en op 25 augustus 1914 werd Namen door de Duitsers veroverd en werd Leuven compleet verwoest. Het kleine Belgische leger is gedwongen zich alsmaar verder terug te trekken. Deze terugtocht zal uiteindelijk uitmonden in een vier jaar durende stellingenoorlog aan de IJzer in West-Vlaanderen.

Een stukje mondelinge overlevering van mijn grootmoeder Marie-Clementine Blomme (†1979).

“Moeder (Virginie De Pourcq) was ontzettend ongerust nu er oorlog was uitgebroken. Ze was ervan overtuigd dat hen de komende tijd niks goed te wachten stond. Daarom wou ze kost wat kost, en dat zo snel mogelijk een familieportret laten maken. Een fotograaf werd meteen ontboden, en een gezinsfoto werd genomen. Moeder zei, een mens is toch niet zeker of onze Mauritius (toen 12 jaar) ooit opgeroepen zal worden om te gaan vechten, en indien hij zou sneuvelen, dan hebben we toch een foto van ons allen.

*Zittend v.l.n.r. Virginie De Pourcq en Augustus Blomme.
Staan v.l.n.r. Irma, Mauritius-August, Marie-Clementine, Elisa,
Maria-Anna, Gabriël-Martha, Henri.⁴*

Zo kregen de oudsten onder ons elk zo'n foto, dat als aandenken voor het geval als er zich ooit iets ernstig zou voordoen met ons gezin. Maar gelukkig, we zijn met z'n allen wonderwel uit de oorlog gekomen, ons oudste broer is nooit gemobiliseerd geweest, en daardoor kunnen we nu nog aangenaam genieten van deze prachtige familiefoto".

Bescheiden huwelijksfeest in 1917

In het meest verschrikkelijke jaar van de oorlog, gekenmerkt door honger, ondervoeding en gedwongen tewerkstelling als gevolg van de bezetting van België door de Duitse Legers, greep er bij de familie Augustus Blomme een eerder in mineur maar toch bescheiden bruiloftfeest plaats. Hun tweede dochter Marie-Clementine Blomme, toen vier maanden zwanger, trad er op 18 april 1917 in het huwelijk met René Achiel Bazijn, een landbouwerszoon eveneens uit Lotenhulle.

⁴ Joos W., Drongen, Familiearchief, familie Blomme, foto gezin August Blomme en Virginie De Pourcq, 1914.

Al in september van hetzelfde jaar waren August en Virginie voor het eerst in hun leven opa en oma geworden van een meisje Anna Elza Bazijn, geboren en gedoopt te Lotenhulle op 14 september 1917⁵. Haar doopouders⁶ waren Ivo Bazijn en Virginie De Pourcq.

Ondanks de bizarre tijden van toen, zullen August en Virginie toch nog gelukkige mensen geweest zijn met de komst van hun eerste kleinkind.

De fiets

Elisa Blomme, Augusts jongste dochter vertelt.

'k Herinner mij nog zeer goed, kort na de Eerste Wereldoorlog in het voorjaar van 1919, riep vader mij bij hem. Liza meisje, we hebben het tijdens de oorlog op financieel gebied zeker niet slecht gedaan, vandaar dat ik u wil belonen met een mooi cadeau.

Ziet dat u morgen tijdig opstaat, want we gaan naar Astene, om een nieuwe "velo" voor u. We gaan was echter letterlijk te verstaan, zo gingen we 's morgens in de vroegte te voet van Lotenhulle naar Astene, al gauw enkele uren stappen. Vader wist dat mijn neef Maurice-Leon Blomme in Astene een prima fietsenzaak had. Hij was de zoon van Henri en Julie Vermeulen. Henri was de broer van mijn vader.

Wat ik ook nog goed weet is dat het die dag heel mooi weer was, en we erg dorstig waren bij aankomst in Astene. Voor mijn neef was het één van z'n eerste nieuwe fietsen welke hij verkocht na de oorlog. Om deze reden diende er een foto⁷ te worden gemaakt waarop vader en ik pronkten elk met een nieuwe fiets in de handen. 't

Schoonste van het hele verhaal was dat mijn vader nooit heeft kunnen fietsen, en hij het ook nooit heeft aangeleerd. Maar de foto in kwestie moest echter dienen als reclame voor de fietsenzaak van mijn neef, want

⁵ S – Gemeente Lotenhulle, Geboorten 1917.

⁶ Parochie H.Kruis – Lotenhulle. Het doopregister uit die periode is volgens pastoor De Jaegher verloren gegaan.

⁷ Lotenhulle, Familiearchief, familie Blomme, foto 1919, aankoop van een fiets.

zo kort na de oorlog waren de fietsmakers welke twee fietsen tegelijk verkochten eerder zeldzaam, want zo'n nieuwe fiets kostte toen een fortuintje.

Ook al wisten wij dat de foto een beetje bedrog inhield, in feite was er maar één fiets verkocht en geen twee, maar dat konden de nieuwsgierige blikken achter het uitstalraam alwaar de foto was opgehangen niet weten. De foto werd genomen aan de oevers van de Leie, op de achtergrond ziet men nog vaag de contouren van een houten graanwindmolen welke nu reeds lang is afgebroken."

Niet van onheil gespaard gebleven

Al in 1931 werden de eerste problemen in de Bank van de Arbeid gesignaleerd. Opeenvolgende kapitaalsverhogingen brachten weinig soelaas; in maart 1934 kon ze bij gebrek aan liquiditeiten de opgevraagde deposito's niet meer uitbetalen. Anseele smeekte de overheid het geld van de vele kleine spaarders te redden. Met behulp van de Algemene Spaar- en Lijfrentekas slaagde de regering daarin. Maar velen hadden leedvermaak met Anseeles smeekbede, ten onrechte immers. Natuurlijk hadden de beheerders van de Bank van de Arbeid zware fouten begaan, maar dat was nog geen reden hen met alle zonden van Israël te beladen. Ook de overheid was al die tijd zwaar in gebreke gebleven. Zij had nagelaten een algemene wettelijke regeling voor de bescherming van het spaarwezen in te voeren, wat andere landen wel hadden gedaan. Door de afwezigheid van een beschermende reglementering en een effectieve overheidscontrole kwamen de banken en de spaarkassen gemakkelijk in de verleiding met het geld van hun klanten zeer lucratieve, maar gevaarlijke beleggingen te doen.

Daarom werd op 22 augustus 1934 een Koninklijk Besluit door de regering uitgevaardigd dat een einde maakte aan het gemengd banktype in België.

De noodzaak van deze bankhervorming bleek overduidelijk toen enkele maanden later de Middenkredietkas die de hoofdaandeelhouder was van een hele reeks Vlaamse en Waalse banken, en de tweede grootste financiële instelling van het land was, na de Société Générale en voor de Banque de Bruxelles in ernstige financiële problemen raakte. Op 28 november 1934 verklaarde de liberaal Marcel-Henri Jaspar onomwonden dat de Middenkredietkas, de koepel boven de coöperatieve Raiffeissenkassen van de Boerenbond op het faillissement afstevende. Om deze reden zag de Boerenbond zich verplicht de hulp van de overheid in te roepen. Alleen al voor het algemeen belang was zij moreel gedwongen het spaargeld van duizen-

den landbouwers te redden. Dat gebeurde maar ten dele door het in december opgerichte Nationaal Bureau voor Kleine Spaarders. Ook hier lagen opnieuw zware beheersfouten aan de oorsprong van het definitief faillissement op 3 december 1934 van de Middenkredietkas⁸. De algemene crisis in de banksector was natuurlijk niet van die aard om de gemoederen te bedaren. Integendeel, zij vergrootte de algemene malaise in het land, waarbij veel spaarders voor het grootste deel of zelfs geheel hun zuur verdiende spaarcenten zagen verdwijnen.

Dat overkwam ook het gezin August Blomme. Hun leven lang hadden ze gewoegd en geploeterd, zuinig geleefd en gespaard. Als boer belegde hij dan ook in vertrouwen zijn spaarcenten bij het gemeenteraadslid Gustaaf De Hoovre⁹ in Aalter, die een wisselagentschap uitbaatte van de spaarkas van de Belgische Boerenbond, en tevens voorzitter was van de N.V. Eigen Woon.

Dat laatste, een initiatief dat onder impuls van onderpastoor Maurits Van Caeneghem, op 21 februari 1925 was opgericht met het doel kredieten te verstrekken voor de aankoop of bouw van een sociale woning. August en zijn vrouw, diepgelovige katholieke boerenmensen, hadden het volste vertrouwen zowel in de Boerenbond als in hun wisselagent, beiden van katholieke origine, maar door de crisis van 1934 liep dat voor het gezin August Blomme fataal af. Quasi al hun spaartegoeden hadden ze in die bewuste decembermaand zien verloren gaan, hij toen 76, zij 73 jaar oud. Een schone oude dag was voor hen niet meer weggelegd, er stond hen enkel nog te werken tot aan hun dood. Zo hard was het leven.

Rekening

Mr August Blomme

Voor levering als volgt aan debet aan:
Andri De Boer Schijnwerker
 wo. ten kulle
 betaalbaar: _____

u⁷ den April 1940

<i>Em. cken Doodskist</i>	<i>440</i>
<i>Taken 3,5% f%</i>	<i>15 40</i>
<i>Totaal</i>	<i>455 40</i>

Volstaan 9 April 1940

Andri De Boer

⁸ Eyskens G., *De Memoires*, Lannoo Tielt, 1993

⁹ Stockman L., *Geschiedenis van Aalter*, Gemeentebestuur Aalter, 1979.

Alle kinderen het huis uit behalve een

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog waren de kinderen behalve hun oudste zoon allemaal het huis uit en hadden ze een na een, een eigen gezin gesticht. Alleen Mauritius bleef op de hoeve samen met zijn ouders.

Rouwbrief van August Blomme.

Maar op 6 april 1940 werd het bijzonder stil op de hoeve. Die dag overleed Augustus Blomme, 82 jaar, landbouwer er op zijn geliefkoosde hofstee. Na zijn dood werd nog dezelfde dag André De Reu¹⁰ een schrijnwerker uit het dorp verzocht een eikenhouten lijkstaf voor de overledene te vervaardigen. Het aanmaken en de aflevering ervan kostte de familie het toen niet onaardige bedrag van 455,40 Belgische frank. Een bedrag dat al op 9 april contant betaald werd.

August kreeg zijn uitvaartdienst in de parochiekerk van Lotenhulle op woensdag 10 april 1940, om 9 uur en werd

er begraven op het gemeentelijk kerkhof aldaar.

Zijn hele beroepsleven was Augustus Blomme een gewaardeerd lid geweest van de 'Commissie van Openbare Onderstand' (heden het OCMW), een stille getuigenis van zijn sociale ingesteldheid.

¹⁰ Lotenhulle, familiearchief, familie Blomme, nota, André De Reu, schrijnwerker, 9 april 1940.

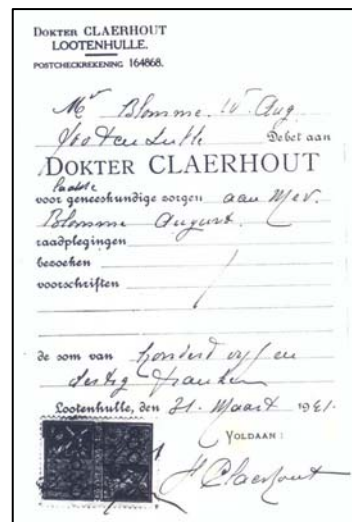

Rouwbrief van Virginie De Pourcq.

tijsdregelingen in omloop waren. Daarom elke verwarring te voorkomen verwezen naar het uur dat de kerktoren op dat moment aanduidde.

Naar de mondelinge overlevering van haar kleindochters Clara en Elza Bazijn, was meetje Blomme, zoals ze werd aangesproken, een door en door goed mens. Zo bestond op het eind van haar leven haar grootste geluk uit het feit dat peetje Gust niet tweemaal in zijn leven de verschrikking van nog eens een Wereldoorlog had hoeven mee te maken. De dag van haar overlijden kreeg zij niet alleen het sacrament der stervenden toegediend, maar werd ze ook medisch

Een jaar en tweeëntwintig dagen na de dood van Gust Blomme, zo geheten in de volksmond, overleed te Lootenhulle op 27 maart 1941, zijn vrouw Virginie De Pourcq. Ook zij kreeg haar begrafenisdienst in de lokale parochiekerk met een dienst om 10 uur. Op haar rouwbrief lezen we nochtans iets apart. Er staat namelijk te 10 uur torenuur. De vraag hier is, waarom de verwijzing naar het torenuur. België was op dat moment voor een tweede keer in twintig jaar tijd bezet, nu door nazi-Duitsland. Kort na de bezetting voerden de Duitsers hun tijdstelsel in, zodat er in 1941 drie diverse

bijgestaan door de lokale huisarts, dokter H. Claerhout.¹¹ Voor de door hem verstrekte zorgen rekende de dokter de nabestaanden een honorarium voor de toen niet onaardige som van 135 Belgische frank aan.

Na het overlijden van moeder Virginie, bleef enkel nog Mauritius, hun oudste zoon, achter op de boerderij. Maar op de voorlaatste dag van het overlijdensjaar van zijn moeder trad ook hij in het huwelijk met Irma Notteboom uit Bellem. Onder zijn impuls komt de complete boerderij in zijn persoonlijk bezit en kent het toenmalig landbouwareaal al een eerste uitbreiding. Nog een generatie later zal Mauritius' zoon André en huidig eigenaar het landbouwooppervlak nogmaals fors uitbreiden, waardoor het totale oppervlak meer dan verdubbeld is sedert de dood van August Blomme.

Willy A.M. Joos
Drongen

¹¹ Lotenhulle, Familiearchief, familie Blomme, nota Dokter H. Claerhout, 31 maart 1941.

Herkomst foto's en afbeeldingen

Archives nationales Paris: blz. 11.

Erfgoedcentrum Het Land van Nevele: blz. 26, 28, 29, 50,54, 63.

Willy Joos (familiearchief Blomm): blz. 99, 101, 102, 104, 105,106.

Lucia Lavent: blz. 15, kaart buiten tekst.

Albert Martens: blz. 71, 80, 82.

Willy Quintyn: blz. 36, 37, 38, 39,40, 41, 42, 74, 92, 93, 96, 97.

R.A.Gent.: blz. 17, 35, kaftfoto.

André Stevens: blz. 63

Patrick Tuytschaever: blz. 68, 69.

Marc Van Acker: blz. 57, 62, 63.

Rudy van Elslande: blz. 5.